

Kuti Márta

Írók, relikviák, emlékek

CLAUDE NE
a emlékek

KUTI MÁRTA
ÍRÓK, RELIKVIÁK, EMLÉKEK

Kuti Márta

Írók, relikviák, emlékek

Esszék, publicisztikák

GARABONTZIA KIADÓ
Marosvásárhely, 2021

Szerkesztő:
Bodolai Gyöngyi

Felelős kiadó:
Kleindl László

Tördelés és borító:
Donáth Nagy György

Fedőlapfotó:
 order nr. 2075038272

© Kuti Márta, 2021

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
ÍRÓK, RELIKVIÁK, EMLÉKEK . - Târgu Mureș : Garabontzia, 2021

ISBN 978-606-8301-71-6

821.511.141-32

Garabontzia Könyvkiadó
Marosvásárhely, Forradalom utca 4. sz.
E-mail: garabontzia@gmail.com
Telefonszám: 0756/513-968
www.garabontzia.eu
Nyomdai ív: 13,5

MÚLTUNK A JÖVŐNK

Az újév egyik legnevetesegebb, de egyben szomorú híre, hogy a regátiak, illetve a román média felfedezte, Székelyföldön kétszer köszöntik az újévet. A jelek szerint nem sokat változott a világ arrafelé azóta, amióta Osvát Kálmán a húszas évek elején bejárta Óromániát abból a célból, hogy megismerje az országot, amelyhez Erdély került, és magyarsága a polgára lett. *Románia felfedezése* című útleírásában arról számol be, hogy a regáti átlag román ember gyakorlatilag semmit sem vett észre az egészről, élte addigi életét. A mai annyit talán mégis tud már, hogy ott magyarok is élnek, és lehet őket pl. gyűlölni másságukért.

No, ennek az erdélyi magyarságnak, amely mellett élnek oly hosszú évszázadok óta, olyan múltja van, amiből bőven építkezhet a jövőben. Közösségének, magyarságának megerősítésére kötelezi ez a múlt. De elsősorban arra, hogy önmagát megismerje. Az utóbbi időben mintha megszorodott volna azok száma, akik jobban odafigyelnek erre, és már nemcsak az arisztokrácia hagyatéka, hanem az is érdeklő, hogy közeli és távolabbi környezetéből kik azok az egyszerű sorsból érkezett jeles emberek, akiknek neve megmaradt a történelemben s az emlékezetet őrző lexikonok lapjain.

Nem árt olykor fellapozni, és erőt meríteni. Csak a Magyar Életrajzi Lexikonban (1000–1990) a T betűig 1579 olyan erdélyi illetve innen elszármazott jeles embert találtam, aki része Ajtonytól errefelé az egyetemes magyar kultúrának, tudománynak, politikának, sőt, nélkülük el sem képzelhető. És itt most

nemcsak Erdély fejedelmeire gondolok, hanem pl. Knöpfler Vilmosra, aki az első kórházat alapította Vásárhelyen, vagy a Marosvécsen 1752-ben született Szacsvai Sándorra, az első magyar publicistánkra, Pókakeresztúrról Székely László egyenesen Mária Terézia magyar testőrségébe került, de a Nyárad menti Szentgericéről Gál Kelemen, Jakab Elek, Backamadarasról Gergely Lajos, Lukafalváról Gergely Sámuel nevét őrzi a lexikon. Szentgyörgyi József (Weisz) orvos Erdőszentgyörgyről, (1824–1901), a magyar meteorológiai kutatások úttörőinek egyike. Széles Erdélyországban, és most a Bánátot és Partiumot, Máramarost is ide értem, olyan emberek dolgoztak és tanultak, akikből bőven tellett a mai anyaországba, sőt a világ minden sarkába, el egészen Tibetig vagy Amerikáig.

Mindenik megérdemelne egy apró jelet szülőföldjén, s akkor talán a románság és médiája is rádöbbenne, hogy bizony nekünk, székelyeknek az egy olykor miért kettő.

2012

BOLYAI FARKAS SZÍNMMŰVE MAROSVÁSÁRHELYEN

„147 évvel ezelőtt Bolyai Farkas, az öreg marosvásárhelyi professzor megírta *A párisi Per* című »érzékeny játékát«. Nem színpadra szánta, de remélte, hogy játszani fogják valaha. S ez nem volt csoda, a Szentszövetség legsötétebb éveiben már az is nagy eredmény volt, hogy megjelenhetett. Most, 147 év után valóra vált az öreg professzor álma: a darabot játsszák. Abafáy Gusztáv akadémikus szorgalmas munkája révén előkerült a feledésből, s a Babes-Bolyai Tudományegyetem hallgatóinak színjátszó-csoportja lelkes munkával lehetővé tette a közönség számára is megismerni a méltatlanul elfeledett színművet.

Maga Bolyai írta, »a darab túl hosszú, de ha talán játszanák, el lehetne okosan hagyni belőle«. S mi éltünk ezzel a végrendelettel. Abafáy Gusztáv segítségével igyekeztünk a darabot úgy meghúzni, hogy az minél színpadszerűbb legyen. Márton János, a kolozsvári Állami Magyar Színház művésze pedig ötletes rendezésével hozzájárult ahhoz, ne csak a játzó személyek, hanem a közönség is szórakozzék, nevessen és örüljön annak, hogy az, ami az öreg marosvásárhelyi professzornak csak álma volt, ma valósággá vált.

De nem szabad megfeledkezni arról a 26 egyetemi hallgatóról, akik a darab szereplői. Mindüket nem sorolhatom fel, de a főbb szereplők: Király László, Kerekes Ágnes, Magyarai Lajos, Nagy Ágnes, Kuti Márta, Léstyán Dénes, Zsibói Béla érdeme nem elhanyagolható a munkában.

1965. december 27, 28-án Bolyai Farkas érzékeny játéka marosvásárhelyi színpadon hangzik fel. Szeretettel és örömmel köszöntjük az érdeklődő nézőt, aki eljön majd nemcsak szórakozni, hanem kegyelettel adózni Bolyai Farkas, az író emlékének.”

A napokban esett ki a családi fotók közül egy megsárgult, összehajtogatott gépelt kéziratlap, rajta a fenti szöveg, az aláírással. Diákkori emlék, esemény megörökítője, ami városunkban akkor fontos volt, s talán fontos még ma is, mert történelem. Az ott felsorolt játszó személyek sorát kiegészítem néhány névvel, akikre emlékszem ilyen hosszú idő távlatából, s akik a már említett Király László és Magyarai Lajos költő mellett jeles művészei lettek az erdélyi irodalomnak, kultúrának: Farkas Árpád Kossuth-díjas költő, Molnos Lajos költő, Barabás László néprajzkutató, Simó Erzsébet újságíró, Lovas János, Péli Elemér kisebb szerepekben jeleskedtek. Kocsis István író dramaturgként segített a szöveg mondhatóbbá tételében. Vass Tamás kiváló grafikus a díszletet tervezte. A kolozsvári rádió is érdemesnek tartott arra, hogy meghívjon bennünket, és felmondjunk néhány jelenetet.

Bolyai Farkas *A párisi per* című színműve éppen 200 éve jelent meg Marosvásárhelyen. Ezt megelőzően több színművet írt. A kolozsvári színház megnyitására 1814-ben kiírt drámapályázatra három történelmi tárgyú szomorújátékot is (Pausanias, II. Mohamed, Kemény Simon). Még az eredmény kihirdetése előtt ezt követte további két dráma, és ezeket 1817-ben névtelenül kiadatta Nagyszebenben *Öt szomorú játék* címen. A pályázaton, noha „poétai nyelvét” a többi beküldőéhez képest dicsérték, műveiben hiányolták a „drámai bog” megkötését, azaz a

feszültséget, amely az olvasó figyelmét lekötné. Ugyanezt a 20. századi Magyar irodalomtörténetben így értékeli: „Bolyainak volt érzéke a tragikumhoz és a drámai hős jellemének lélektanilag hiteles fejlesztéséhez. Darabjai mégsem keltenek mélyebb hatást, elsősorban a rajtuk elömlő s a drámai szerkezetet megbontó retorikus líraiság miatt.” Bolyai 1818-ban egy saját korához közelebbi tárgyú darabot is írt, ez A párisi per.

Bolyai Farkas darabjait sosem játszták. Könyvalakban is újabb kiadást csak 1998-ban ért meg a debreceni Kossuth Egyetemi Kiadó jóvoltából, kritikai kiadásban, Borbély Szilárd gondozásában és kísérő tanulmányával. 1999-ben most már mind az az öt szomorújáték meg *A párisi per* Marosvásárhelyen is megjelent egy kötetben a Mentor Kiadónál, melyet jómagam javasoltam kiadásra és meg is szerkesztettem. A szöveg a mai helyesírást követi, hisz Bolyai korában még nem volt egységes helyesírásunk. Így hozzáférhetőbb lett a szöveg az olvasók számára, meg a vállalkozó szellemű színjátszóknak, akár színházaknak. Bolyai szabad kezet adott, lehet igazítani rajta. El tudnám képzelni, hogy a Bolyaiak városában akár hivatásos művészek játsszák újra *A párisi pert*, így 200 év után. Nekünk, diákszínjátszókként annak idején nagy sikerünk volt. Versenyeken vettünk részt az előadással és díjakat nyertünk. Hiszem, ma sem lenne másképp.

SZÉKELY JÁNOS, A SZERKESZTŐ ÉS LEVELEZÉSE

Az Igaz Szó szerkesztősége a nyolcvanas években

Kányádi Sándor mondta Székely János születésének 65. évfordulóján, két évvel halála után, az emléke előtt tisztelgőknek a Bolyai Farkas Líceum dísztermében, a közönség soraiból kiemelkedve: „Közülünk a legkülönb volt.”

Hálás lehetek (vagyok) a sorsnak, mert több mint 20 éven át a legkülönbbel, Székely Jánossal dolgozhattam egy fedél alatt az Igaz Szó szerkesztőségében. Nem tudom, boldogabb tájon, ahol nem ideológiai szempontok vezérelték a szerkesztőség mindennapi munkáját, hogyan működött egy irodalmi lap, milyenek voltak a szürke hétköznapiak. Nálunk az úgy nézett ki, leginkább talán a sötét nyolcvanas években, hogy az egyes lapszámokba bekerülő anyagok válogatásánál a főszerkesztő legfőbb szempontja az volt, hogy a soros lapszám megfeleljen az éppen aktuális pártkongresszus vagy -konferencia szellemének. A '70-es évek végén megszüntették a Sajtóigazgatóság nevű hivatalt, ami tulajdonképpen a cenzúra fedőneve volt, ám kezébe vette a kultúra ügyét a Művelődési Tanács, és minden szám kefelevonatát fel kellett küldenünk Bukarestbe, ahol az illetékes elvtárs vagy elvtársnő (esetünkben többnyire ez utóbbi) megtette megjegyzéseit, felsorakoztatta kifogásait vagy nagy ritkán rábólintott, és ezt közölte a lap vezetésével. A lap főszerkesztője többnyire a cenzorral párhuzamosan olvasta az anyagokat, és vágott, nyesett, csonkított a szempontok legjobb ismerőjeként. A szerkesztő néha rá sem ismert rovatára, az általa gondozott szövegre. Arról nem is beszélve, hogy amíg nem volt ún. „kenyéranyag” vagyis az éppen soros

ünnepet, párteseményt köszöntő vers, publicisztika, úszott a megjelenés. Márpedig ezekben az esztendőkből ilyen nevezetes ünnepben nem szenvedtünk hiányt, szinte minden hónapra esett legalább egy, s ha nem, hát kitaláltak.

A szerkesztőség székhelye a városháza (ma prefektúra) szomszédságában van, és a Bernády-féle városháza épületében székelt a megyei pártbizottság. A szerkesztőség ablakai farkasszemet néztek az elsőtítkár ablakával. És az elsőtítkár nézett is. Ránk vetette időnként nemcsak tekintetét, de hálóját is. A megyei kultúrosztályon is volt egy aktivista, aki a szerkesztőségre ügyelt. Lélekfelelősünk pártiskolát járt hajdani földrajztanár vagy egykori kémia tanár, időnként meglátogatót, közölte a legújabb értékes utasításokat, és természetesen neki is át kellett adnunk a megjelenés előtt álló lapszám kefelevonatát, több szem többet lát! Az elvtársak a megyétől nemcsak gondolatainkra, de munkarendünkre is odafigyeltek. Állandó szálla volt a szemükben az, hogy 9 és 14 óra között dolgoztunk. Hol van a nyolc óra? Micsoda munkafegyelem ez? És ezt a témát minden évben egy-két alkalommal szerkesztőségi gyűléseken is felvetette a főszerkesztő. Ilyenkor mindig kiderült, hogy impotens banda vagyunk, semmi sem úgy megy, ahogyan ő meg a párt elvárná tőlünk.

Így teltek a mindennapok, s ebben a légkörben igyekeztek a szerkesztők, köztük Székely János is, irodalmi lapot összehozni 1953 tavaszától 1989 decemberéig.

A „RESZORTVEZETŐ”

János úr – így szólítottuk Székely Jánost –, mert ő sohasem volt elvtárs, mint ahogy párttag sem –, pedig legjobb tudása

és felkészültsége szerint k.u.k. tisztviselőhöz illő lelkiismeretességgel végezte a dolgát. Ahogy ő mondta és leveleiben is írta, intézte a versreszort ügyeit. Sokáig egyedül, a '70-es évek végén, amikor a szerkesztőségbe került Markó Béla, vele is konzultálva. Szinte sohasem használta a rovat megnevezést, csak elvétve. Naponta hivatalnoki pontossággal érkezett, számba vette az íróasztalán tornyosuló levélhalmazt és munkához látott. A levéltorony látványa egyáltalán nem lelkesítette, de a ludovikás kötelességtudat, a pontos és a lehető legjobban végzett munka igénye felülkerekedett „lustaságán”. Mindig azt hajtogatta, hogy ő alapvetően egy lusta ember, éppen ezért igyekszik gyorsan elvégezni a munkáját, átesni a kellemetlen feladatokon, hogy azután nyugodtan lustálkodhasson. Kitöltötte magának a pohár vizet, ivott, rágyújtott és hozzálátott a levelek felbontásához és elolvasásához. És azonnal nekilátott a válaszevél megírásának. Kizárólag kézzel írt, a feleségétől, Varró Ilonától ajándékba kapott Parker-tollal. Jellegzetes, eléggé olvasható volt a kézírása. A gépírónőknek nem okozott különösebb gondot. A délelött első felében megírta válaszeit, átadta a gépírónöknek, délben pedig a gépelt szöveget átolvasta, kijavította, aláírta és visszaadta postázás végett. János úr a levélmásolatokat is ellátta kézjegyével. A levélfogalmazványokat azonnal összetépte és bedobta a papírkosárba. Mégis maradt néhány kézzel írt levele az irattárban, ugyanis ha a gépírónő szabadságon volt, akkor kézzel másolta le a leveleket, a fogalmazványt pedig iktatták. Rend volt a szerkesztőségi adminisztrációban, minden levél másolattal készült, mert iktatni kellett, a bélyeget el kellett számolni, meg így könnyebben is lehetett ellenőrizni mindent.

Persze, nemcsak válaszolt, de maga is kért olykor-olykor verset költőktől. Másrészt meg levelezőlapokat is írt néha. Ezeknek nincs nyoma, csak a címzettekél.

Szerkesztőségben eltöltött idejének nagy részét a szerkesztői levelezés töltötte ki, de ha nem érkezett levél vagy a válaszíráson már túl volt, akkor olvasott, esetleg megírt egy-egy rövidebb cikket vagy lefordította az épp soros kötelező román verset, s utána, esetleg közben, a „fiúkkal”, szerkesztő-kollégáival beszélgetett, vitatkozott. És fogadta az ügyfeleket. Gyakran megkeresték személyesen is, nemcsak költőtársai, barátai, hanem kezdők és dilettánsok is. Igaz örömet kevés látogató jelentett számára, de ha pl. Szilágyi Domokos, Deák Tamás vagy Kányádi Sándor kereste fel, akkor szívesen és hosszasan beszéltek-vitatták a világ és a művészetek dolgait.

Volt egy szenvedélye. A bridzs. Barátaival hetente összeültek egy partira. Amikor 1982-ben elindítottuk a *Delfin* című szórakoztató mellékletünket, mindenki vállalt egy-egy rovatot. János úr a bridzset vállalta, s többnyire maga is írta, de néha kért anyagot is. Néhány ilyen levél is akad az irattárban.

A LEVELEK

Két egymást követő esztendő, 1982 és 1983, levelezését olvastam át. 1982-ben Székely János 189, 1983-ban 176 levelet írt a munkatársaknak illetve a hozzá forduló ifjú és kevésbé ifjú tollforgatóknak, költőjelölteknek. (Mivel az 1983-as év anyaga érdekesebb, ebből válogattam az itt közölt leveleket.) Legalábbis ennyit találtam meg az Igaz Szó irattárában. Földrajzilag behálózzák szinte egész Romániát, hiszen Ploiești-re meg Konsztancára és Iași-ba is küldött levelet János úr ott tanuló magyar

diáknak vagy szolgálati idejét töltő kiskatonának. Természetesen a válaszok zöme Erdélybe és a Részekre ment, többnyire próbálkozó, kezdő tollforgatóknak. Külföldre egyetlen levelet sem küldött. Nemcsak azért, mert nemigen jelentkeztek nála külföldön élő költők, bár emlékezetem szerint előfordult ez is, hanem azért is, mert a külfölddel való érintkezés igen kockázatos volt az akkori Romániában minden értelmiségi számára, s különösen egy Székely Jánosnak.

Lenyűgözőek a számok. Volt nap, amikor 6-10 hosszabb-rövidebb válaszlevelet is megírt. A levelek hossza jellegüktől függően változik. Az elutasító, rövid levél elég ritka, csak abban az esetben fordul elő, ha a leghalványabb reménye sem csillant meg annak, hogy az illető megtanulja a versírás mesterségét. A szívóskodó dilettánsokat olykor-olykor nemcsak el-, de rendre is utasította.

János úr szinte minden küldemény kiértékelését úgy kezdte, hogy „becsületes megítélésünk szerint”, s ha véleménye elmarasztaló volt, azzal zárta, hogy „kérem kedves... (itt következett a név), ne nehezteljen meg ránk a véleményünk miatt, hiszen nem tehetünk róla”, „... az ember mindenről inkább tehet, mint őszinte véleményéről” A többes szám első személy itt nem fejedelmi többes, hiszen a szerkesztőség véleményét tolmácsolta. Annak a fiatalnak, akinek a versei hiányos műveltségről árulkodtak, azt tanácsolta, hogy „igyekezzék széles körű műveltséget és alapos mesterségbeli tudást szerezni”. Ha a szerző már közölt, de a küldemény tartalmával, minőségével elégedetlen volt, minden költő számára érvényes arany szabály volt vélekedése: „A költőnek sincsen hasznára, ha saját legjobb színvonala alatt jelenik meg valahol.” Elfogadható vers esetén azt írta a szerzőnek, hogy a „közlésről végeredményben a ve-

zetőség dönt”. Nemegyszer előfordult, hogy általa közölhetőnek vélt verset a vezetőség kidobott a már betördelt lapszám-ból. Ilyenkor őszintén panaszolta, hogy „még most sem tudom eldönteni, mi mehetős, mi nem”. A vezetőség, személy szerint Hajdu Győző főszerkesztő bokros politikai teendői mellett árgus szemmel olvasta mindig a versanyagot, hogy beillesz-kednek-e az aktuális politikai elvárásokba, irányelvekbe vagy legalábbis nem ütköznek-e? S mivel Székely János nem az ér-vényes párt dokumentumok olvasásával töltötte idejét, s a fel-sőbb szervek is különös érdeklődést tanúsítottak a vers műfaja iránt, az ő rovata könnyű célpont volt.

Egyik-másik levele kisesszé a versírásról, a költészetről, a köl-tészet értelméről (pl. 1983. július 20-i, Katona Józsefnek Nagy-károlyba). Szívesen írt mindig a költészetről. Tanított, anélkül, hogy célja lett volna a tanítás. Azok a boldogok, akik ezeket a leveleket őrzik, ereklyéket birtokolnak, még akkor is, ha e leve-lek nem igazán személyes jellegűek, hivatalosnak számítanak. Ahogy János úr mondta, az ember a bőréből nem bújhat ki, e levelek is hűen tükrözik legkülönb kortársunk, Székely János egyéniségének egy, a nagyközönség számára eddig ismeretlen vonását. Adalék a teljesebb írói, művészi, emberi archoz.

1.

Marosvásárhely, 1983. január 5./15

Hadházi Zsuzsa

Kedves Zsuzsa!

Kézírásából, levelének tartalmából, de főképpen verseiből arra lehet következtetni, hogy igen nagy bajban és szorultság-ban van. Én ezt annál jobban tudom megérteni, mert magam

is hasonló szorongásban tengődöm, ha ez nem is érhető tetten a verseimben, mivelhogy régóta nem írok verset. Örülnie kell, Zsuzsa kedves, hogy megadatott még magának ez a kibúvó vagy inkább menedék (az írás) – az igazi nagy baj akkor kezdődik, amikor erre is képtelenné válik az ember, mert akkor mindenféle tapasztalat, maga a szorultság is egyszerre értelmét veszti.

Írja, Zsuzsa, hogy a múltkor valami nagyon becsületes visszautasításban volt része. Ne haragudjék, nem emlékszem rá; mostanában egyre több verset kell becsületesen visszautasítanom, mert a közérzet – úgy látszik – romlik, a követelmények pedig szaporodnak, s ez a két dolog ráadásul kölcsönösen indukálja is egymást, úgyhogy máris előállt a *circulus vitiosus*. Ezek a mostani versei is telides-tele vannak panasszal, úgy szólván nincs is bennük egyéb „csízió”, mint a panasz. Többször is elolvastam őket, kollégáimmal is elolvastattam, de a közös vélemény egyebet nem tudott megállapítani, mint azt, hogy lényegük a költő szubjektív állapotának őszinte feltárása – vagyis morális értékük van, nem pedig költői. Ne értsen félre bennünket, a morális értéket magunk is többre becsüljük a költőinél, csak hát azt hisszük, talán több nyelvi-költői erénye kellene lennie egy költői szövegnek, hogy elcipelje a hátán a morálisat is. Minek kerteljek, Zsuzsa kedves, a szerkesztőség nem lát lehetőséget ezeknek a szomorú, szorongó, az élet értelmetlenségét sugalló verseknek közlésére.

Kérem, ne haragudjék: senki sem tehet a véleményéről. Nem tudom, ezt a választ is becsületesnek tartja-e majd, mint a múltkorit, szeretném, ha legalábbis nem látna benne rosszulatot. Hiszen maga is szerkesztő, Zsuzsa kedves,

Szeretettel üdvözlí: Sz. J.

2.

Marosvásárhely, 1983. január 13./31

Főcze Kornélia

Kedves Főcze Kornélia!

Szerkesztőségünknek küldött három verse közül kétségkívül a Megkövesedett szárnyalás című a legsikerültebb. Az élő és élettelen, a fent és a lent, a mozgó és mozdulatlan ellentéteit sikerült belesűrítene ebbe a nagyon is reális költői képbe (szituációba). Már ebből az egyetlen verséből is meg lehet állapítani, hogy költői hajlama és tehetsége van, vagyis hogy „költői kerekre jár az agya”. Úgyhogy a legmelegebben biztatnók, kedves Főcze Kornélia, tegyen meg mindent, hogy képességét kiművelje, és minél magasabb szintre emelje.

A másik két vers sajnos nem ennyire sikerült. A Néha című átlagos, konvencionális; a Kék idők bizonytalan képanyagában is, vonalvezetésében is, nem támaszt az olvasóban olyan érzést, hogy a költő itt pontosan eltalált valamit (nincs az ötletének evidenciája). Őszinte tanácsunk, kedves Főcze Kornélia: igyekezzék széles körű, mély műveltségre és alapos mesterségbeli tudásra szert tenni (ennek hiánya néhol meglátszik a szövegén), mert tehetségét csak így érvényesítheti. Ezt az egy kicsi versét (Megkövesedett szárnyalás) elteszem a fiókomba, s megkérem, ha még elkészül néhány új verssel, küldje el azokat is, hátha akad közöttük társa, és közölhetjük az Igaz Szóban. Régebbi rossz tapasztalataim alapján azonban mégis figyelmeztetném: Ezt az egyet is csak akkor tudjuk közölni, ha legalább ugyanilyen jól vagy még jobbat tud melléje küldeni, szóval ne álljon most rá a tömegtermelésre, mert véletlenül semmi sem sikerül.

Csakis azt küldje el, amit igazán jónak és fontosnak érez.
Szeretettel üdvözlö: Sz. J.

3.

Marosvásárhely, 1983. január 24./43

Ferencz S. István

Kedves Pista!

Sok különszámunk után elérkezettnek láttuk az időt, hogy végleges döntést kérjünk a vezetőségtől régóta nálunk heverő, s egyszer már át is retusált poémájáról. Pista kedves, még mindig nincs végleges döntés. A vezetőség sajnos csak újabb feltételekkel tudja vállalni a közlést. Ezek a feltételek, úgy látom, megint nem lényegbevágóak és kevesek is, minden módon rábeszelném, próbálja még most, utoljára teljesíteni őket, mert amellet, hogy nem változtatnak strukturálisan az elképzelésén, talán csakugyan utat nyitnak a publikálásnak. Kérem, Pista kedves, nézzzen utána Schiller Raubere történetének, hogy az miképpen jutott nyilvánossághoz, s miképpen tett mégis hatást, s ebből a perspektívából vegye fontolóra a javaslatokat. Mégpedig a következőket.

1. A vezetőség megítélése szerint föltétlenül meg kell változtatni a címet. Mégpedig úgy, hogy az új cím egyértelműen az indiánokhoz kösse a szöveget. Azt mondták nekem: olyan cím kell, amelynek perspektívájából rajtafoghatatlanul az indiánokra gondoljon az olvasó, mintegy ebbe az irányba orientálja egész további értelmezését. Úgy látom, arról van szó, hogy a címben eleve legyen benne az indián szó. Próbáltam gondolkodni ilyen címen, de semmi sem jut az eszembe. Hó hull az indián vadászmezőkre vagy egyszerűbben: Hó hull in-

dián vadászmezőkre – ez egyik sem igazán jó. Esetleg: Indián tél. Pista kedves, kérem, találjon ki valamit.

2. Ezen kívül még csak egy nagy megjegyzést látok a kéziratban. Arról a részéről van szó, amely úgy kezdődik: Ézsau, Ézsau. A vezetőség (személy szerint Hajdu Győző főszerkesztő) azt mondja, semmiképpen sem vállalható a közlés, míg a szövegbe ilyen félreérthető vagy félreérthetetlen célzások olvashatók belé a személyiségről. Úgy látom, tulajdonképpen csak három sor ellen van kifogás, éspedig: 1) kit örök dicséret éltet 2) a szóval és kenyérrel kifizetett ének és 3) dicsérjétek, hogy dicsértessetek. – Ennek a három sornak kellene kihúzni a fogát.

Nem tudom, Pista kedves, mi a megoldás, húzással vagy átírással oldható-e meg a probléma, de igen szépen kérem, oldja meg valahogyan, hogy végre-valahára megjelenhessék ez az igazán jelentékeny vállalkozása.

Szeretettel, barátsággal üdvözli: Sz. J.

4.

Marosvásárhely, 1983. február 26./114

Zudor János

Kedves Zudor János!

Épp csak a tegnapelőtt postáztam utolsó leveletem, amelyben elnézését kérve arról értesítem, hogy két elfogadott versét a lap vezetősége kivette a betördelt márciusi számból. Ez sajnos így történt, semmit sem tehetek – róla sem, ellene sem.

Mostani levelében viszont Beszélj, költő, beszélj c. versére reklamálja a választ. Kedves Zudor János, én általában minden kéziratra válaszolni szoktam, de ha ezt elmulasztanám,

az sem lenne büntetendő cselekmény; minden egyes kéziratot külön megválaszolni, hogy úgy mondjam, nem kötelező. A kérdéses versre azonban emlékezetem szerint mégis válaszoltam: sajnálattal értesítettem, hogy nem szerepel közlésre elfogadott versei között.

Újabb küldeményét, ezeket az epigramma-fordításokat azonban inkább ne küldte volna. Kiderül belőlük, hogy nem ismeri fel biztosan a trocheust meg a jambust; hogy nem tud egy négysorost hibátlanul végigjambizálni, sőt tartalmilag sem ismeri fel mindig, mire van a román epigramma kihegyezve. Egyszóval egészen kezdő színvonalú fordítások ezek, nagyon szépen kérem, ne haragudjék meg véleményünk miatt, hiszen nem tehetünk róla.

Elnézését kérve, szívélyes üdvözlettel: Sz. J.

5.

Marosvásárhely, 1983. március 7./133

Horváth Imre

Kedves Imre!

Verseidet megkaptam és köszönettel nyugtázom. Felelős (hivatalos) véleményt nem mondhatok, mert még csak én olvastam őket, de remélem, hamarosan és minél nagyobb számban megjelennek. Ne haragudj, hogy nem tudok többet írni, nagy bajokban, igen rossz állapotban vagyok.

Nagy szeretettel ölel: Sz. J.

6.

Marosvásárhely, 1983. március 7./132

Apai Bertalan Albert

Kedves Apai Bertalan Albert!

Amennyire meg tudom ítélni, versei sokkal jobbak az eddigieknél, igen nagy színvonalemelkedést mutatnak azokhoz képest. Ez már igenis minőség; kivált a Leukémia című nyelvi-gondolatilag határozottan magas színvonalú (noha még ez is homályos kissé). Csak azt nem tudom, kedves Apai Bertalan Albert, hogyan állhatnék helyt ezért a kedvező véleményemért. Mert akárhogy is érdekes, jó a verse, megjelenését az adott körülmények között itt a szerkesztőségben nem tudjuk elképzelni. Hogy miért nem? Hiszen épp erre a kérdésre ad választ a verse. Erősen remélem, hogy önnek elég a tudat, hogy az eddigieknél sokkal jobb, egyáltalán jó színvonalat ért el, s nem keseríti el túlságosan, ha versének publikálása az adott pillanatban nem vállalható. Remélem: nem mélyíti el még ez a tény is katasztrofális életérzését. Kéziratait mellékelten visszaküldöm, mert hát ha nincs több példánya belőle – kár lenne, ha elkallódnának. El tudom képzelni, hogy valamikor még megjelenhetnek.

Szívélyes üdvözléssel: Sz. J.

7.

Marosvásárhely, 1983. március 9./142

Szócs Géza

Kedves Géza!

Hajdu Győző főszerkesztőnk megbízásából írok. Most már mihez kezdjünk c. versedet mielőbb meg akarjuk jelentetni,

máris nyomdába adtuk. Az utolsó sorában azonban van egy szó, szamizdatot, amelynek közlése sehogy sem vállalható. Arra kér általam, hogy azonnal, postafordultával cseréld ki ezt a szót valami másra, akármire, ami nem akadály a publikálásnak. Gondolkoztam, mit lehetne helyette írni, nem jutott eszembe jobb, mint ez. a megoldás: „vagy szampójuk a szamojédek”. Nem tudom, Géza, van-e szampójuk a szamojédeknek, de ha nincs, az sem nagy baj. Ezt a megoldást választod avagy másikat találsz, rajtad áll, csak arra kérlek, azonnal küldd el a sor végleges változatát, mert mindenkeppen azt szeretnők, ha versed a soron következő (áprilisi) számban már megjelenhetne.

Válaszodat sürgősen várva, szeretettel üdvözöl: Sz. J.

8.

Marosvásárhely, 1983. március 28./203

Balla Zsófia

Kedves Zsófi!

Versküldeménye megérkezett, elolvastam és nagyon szépen köszönöm. Egyelőre csak a rezsort nevében köszönöm meg, mert hivatalos szerkesztőségi véleményt még nem tolmácsolhatok róla. Egyetlen dolgot mégis előre látok, Zsófi kedves, és pedig azt, hogy ezeket a verseket nem tudjuk mind közölni. Tíz vers túlságosan sok a mi megfogyatkozott terjedelmünk-höz és alapjainkhoz képest, még ha nem is merülnek fel egyéb szempontok (s ezúttal, azt hiszem, nem merülnek fel), akkor is kénytelenek leszünk válogatni közülük. Hiszen tudom én, hogy ritkán küld nekünk kéziratot, s aki ritkán közöl, az joggal tarthat igényt nagyobb terjedelemre, de az az egyszerű igazság, hogy egyénként nem bírnak ki a számaink ekkora

ciklusokat. Zsófi kedves, javasolnék egy címjegyzéket (amelylyel a versreszort is egyetért): A nyár lila tölcsérein; Fiatal férfi képmása; Mint forró lepke; Mindenki az erdőben és Égedelem. Kérem, írja meg a véleményét erről a válogatásról, meglátjuk aztán, a vezetőség is egyetért-e vele.

Jaj, Zsófi kedves, Kolozsvárra én már régóta nem utazgatom, máshova sem, itt, Vásárhelyt kellene elbeszélgetnünk, ha még képes leszek rá.

Szeretettel üdvözli: Sz. J.

9.

Marosvásárhely, 1983. május 10./297

Szőcs Géza

Kedves Géza!

Megjött a betoldásod; ha személyes véleményemre is kíváncsi vagy: énnekem tetszik, sőt a ciklusban is igen jól fog, mert a sorozat kezdeti pompás lendülete a végére mintha lankadna kissé, s ez az új rész most ismét megemeli. Különben, míg bevezető szövegedet olvastam, az volt a benyomásom, hogy ebből a témából csak valami olyasmit lehet kihozni, mint Szabó Lőrinc Mozart hallgatása közben c. versében a napórával kapcsolatban (csak a derű óráit számolom) – annál tanulságosabb, hogy egy másfajta szemléletmód miképpen aknázza ki a kínálkozó lehetőséget.

Géza kedves, mindenképpen azon leszek, hogy ezt az új részt még beszorítsuk a ciklusba. Én benned kezdettől fogva azt becsültem, hogy sok szóval élsz (tehát sok fogalmad van), és mindig pontos, illő szót használsz. Most már becsülöm hibátlan formaérzékedet is (azt, hogy szöveged nem feszeng,

hanem „jól érzi magát” a versben), valamint azt, hogy korszerű, némileg szürrealisztikus szemléleted ellenére mestere vagy a hagyományosnak is: kötött verseidnek is svungja, lendülete van – és egyáltalán sokfajta hájakkal vannak megkengetve.

Vigyázz magadra, szeretettel öllelek: Sz. J.

10.

Marosvásárhely, 1983. május 13./312

Kenéz Ferenc

Kedves Ferenc úr!

Na, most vagyok aztán bajban, most kell jól megválogatnom a szavaimat! Az a helyzet, hogy elolvastam a versküldeményét, aztán elolvastattam a reszorttal, és bizonyos megállapodásra jutottunk. Most – legvégül – elolvastattam a kéziratot a vezetőséggel is (mert végső soron attól függ a döntés), és kiderült, hogy sem a *Se vidám se szomorú* sem az *A. J. emlékének, szabadon* című közlése nem vállalható, holott előzőleg mi elképzelhetőnek láttuk a publikálását. Ezek szerint ebből a küldeményből csak három vers közlését vállalhatja az *Igaz Szó*, címük: *Ott, valahol, messzi; Amivel vonatra szállnak és A mennyezet alatt*. De még ebben az utóbbiban is akad egy szó, amelyet aktualizálhatósága miatt, úgy látszik, ki kell cserélni: „fűrészporral”. Igen szépen kérem, Ferenc úr kedves, írjon ehelyett valami mást, karácsonyfát, fönixmadarai, bármit, amit csak ki tud találni egy szürrealista képzelete – épp csak célzás ne legyen belemagyarázható.

Most már én jól tudom, Feri kedves, hogy a kiválasztott három vers nem a legjobb a sorozatból, ellenben minden bizony-

nyal a „legmehetősebb”. Úgy emlékszem, volt alkalmam már könyörögni, hogy lehetőleg olyan verseket küldjön, amelyek saját megítélése szerint is leadhatók, mert hát rettentő nehezemre esik Kenéz Ferencnek, az ismert és megbecsült költőnek minduntalan megrostálni és elutasítani a munkáit, mindegy, hogy kinek és milyen szempontoknak a nevében. Most ismét megkérem erre. Ez a három vers júniusban persze már nem jelenhetik meg (a júniusi számunk rég be van tördelve), de azon igyekszem, hogy ne váraoztassam. Éppen ezért, kérem, mielőbb értesítsen, milyen szót írjak a fűrészpör helyett, nehogy még ezért is késlekedjék a közlés.

Elnézését kérve barátsággal üdvözli: Sz. J.

11.

Marosvásárhely, 1983. július 20./430

Katona József

Kedves Katona József!

Nem kell Nagy Lászlónál, Csoórinál, Juhásznál megállni; ezek igen jó költők ugyan, de feljebb is nézhet az ember. Igazán jó mű csak a legmagasabb igényből fakadhat; aki kevesebbel is megelégszik „mint a legtöbb”, annak semmi sem jut.

Meg kell őszintén írnom, ezek a versei még nem közelítik meg a legmagasabb mércét. Legfőbb bajuk, hogy nem eléggé karakteresek, nem lehet első olvasás után visszaemlékezni rájuk: igen, tudom, az a bizonyos vers! Jobban megérte talán a megjegyzésemet, ha egy szoborra gondol. Van olyan szobor, amelynek egyetlen pillantásra belénk „ragad” a sziluettje (ez a jó szobor), és van, amelyikre nem is tudunk visszaemlékezni, hogy láttuk már valamikor.

Azt hiszem, arra kellene törekednie, hogy ne sok mindenről beszéljen egy versben; erről is, arról is; hanem csak egyetlen dologról, de azt aztán igazán, képszerűen mutassa meg.

Itt van például az Ellenállás című verse: felvillan benne egy kép: a nyargaló, távolodó napraforgók, de aztán megfélekedzik róluk, másról kezd beszélni, s a kép egysége, frappánsága, emlékezetessége odalesz. A Miklósnapban is túl sok mindenről van szó: általában mindent el akar mondani egy versben, holott csak egy dolgot kellene, egyetlen plasztikus képet, de az aztán jelentsen is valamit!

Felhívom a figyelmét néhány részletkérdésre, kifogásolható szókapcsolatra, amelyek arra utalnak, hogy nem látja elég képszerűen magukat a szavakat sem. „Foltozott vérünk” – írja –; „kifosztott harang”; „ablakra feszülve fekszünk” stb. Ezek azért nem jók, mert nem a vérünk, hanem csak a „lepedőnk, leplünk” lehel foltozott; a harangot nem lehel kifosztani, legfeljebb megfosztani (a nyelvétől); az ablakra meredni lehet fektünkben, nem pedig feszülni. Tudatosabban kellene bánnia a nyelvvel.

De a legfontosabb, amit tanácsolni szeretnék: képet, képet, látható-tapintható költői képet teremteni szavakból: a vers ne elvont monológ legyen, hanem látható valóság. Ezt azért merem tanácsolni, mert múltkori versében, amelyet közöltünk, igenis plasztikusan, láthatóan jelent meg a nagypapa környezete; szóval megvan az a képessége, csak talán nem tudja, hogy használnia kell – minduntalan azt kell használnia.

Elnézését kérem a hosszú levélért, nem szokásom a tanácsadás, most azért szántam rá magam, mert talán hasznát veheti.

Szeretettel üdvözli: Sz. J.

12.

Marosvásárhely, 1983. május 23./326

Egyed Péter

Kedves Péter!

Levele valósággal megszégyenít: szerkesztő úrnak szólít, és szeretettel meghív az otthonába. Jaj, Péter kedves, már élni sincs erőm és kedvem, nemhogy utazni; okos beszélgetésekről pedig részemről szó sem lehet; szellemi erőmből már csak arra futja, hogy belássa és tudatosítsa saját rohamos hanyatlását. Azzal vigasztalom olykor magam, hogy talán elmúlik a baj és rendbejövök (s akkor megint dolgozhatom majd), ám közben tudom: mindez csak önáltatás. Amit még meg akartam írni, mert rajtam kívül senki sem írhatja meg, az bizony itt marad a tarsolyomban – hacsak valami csoda közbe nem jön.

Péter kedves, elolvastam a verseit, elolvastattam szerkesztőtársaimmal is, és arra a konklúzióra jutottunk, hogy küldeményéből négy vers publikálásával lehet megpróbálkozni. Címük: Közelebb; Úszás; Arany-strófák és Exteriőr. Tudnia kell azonban, hogy ez még csak a versreszort véleménye: a döntés joga végeredményben a vezetőségé. Remélem, nem merül fel ellenük kifogás, és valamelyik őszi számunkban meg is jelennek. Ha mégsem így történik (s az Exteriőr cíművel kapcsolatban vannak némi aggályaim), azonnal értesítem majd.

Köszönöm, Péter kedves, a szimpátiát, amelyet leveléből kiolvasni vélek – a válogatásért pedig, kérem, ne haragudjék ránk.

Szeretettel üdvözli: Sz. J.

13.

Marosvásárhely, 1983. július 20./428

Kozma Szilárd

Kedves Kozma Szilárd!

Mondja, az Isten szerelmére, milyen az a tengeri láva, és hogyan lehet azt késhez hurkolni, és kiváltképpen akkor, ha valahogyan hasított kobalt hegyeken ül? Vagy milyen egy hadirokkant szájprém? Nem lehet megfejteti a képeit, nem lehet értelmezni őket (hogy mit is jelentenek), de önmagukban sem képzelhetők el, mert elemeik ellentmondanak egymásnak: az ilyen képeket hívták régebben, a klasszikus időkben, képzavaroknak.

Jól tudom én, kedves Kozma Szilárd, hogy azóta volt Kasák Lajos is, volt Paul Eluard sőt André Breton is; azt is tudom, hogy volt egy időszak, amikor az össze-nem-illő összeillesztése, a „konotáció”, a szokatlan, információgazdag szóképek megalkotása látszott a költészet egyetlen helyes útjának, de azóta sok idő telt el, és sok szokatlan – jelentésgazdag illetve jelentéstelen – szóképet megalkottak már, s ezen az úton haladni már nem újítás, hanem (elnézést a kifejezésért) utánzás, epigonizmus.

Azon töröm a fejemet, miért ragaszkodik például ahhoz, hogy Kőműves Kelemenné lánya című versét most már harmadszor is elolvastassa velem. Egy igazán jó verset harmadik olvasásra már kívülről tudnék – erről még mindig nem tudom megmondani, miről is szól. Talán csak arról, hogy a leány nem akar kötélnek állni. Olyan költői nyelvet alakított ki, kedves Kozma Szilárd, ami lehetőleg bonyolultan fejezi ki az egyszerűt is; holott bonyolult kifejezés csak bonyolult

gondolathoz illik; sőt a bonyolultat is a lehető legegyszerűben megfogalmazni, ez a kunszt; úgy hívják, hogy a szellem ökonómiája.

Nem tudom, kedves Szilárd, lehet, hogy a végén igaza lesz, és kiderül, hogy ez az igazi költészet, amit művel, de mi ezt még nem tudjuk belátni. Elnézését kérem.

Szívélyesen üdvözli: Sz. J.

14.

Marosvásárhely, 1983. október 2Ü./575

Faluvégi Anna

Kedves Faluvégi Anna!

Azt hiszem – kérem, ne haragudjék –, azt hiszem, nem különbözni kell az emberektől, hanem még inkább embernek kell lenni. Levele és verse mély meghasonlottságról tanúskodik a környezetével; mintegy elborzad a gondolattól, hogy hasonlónak válhatik embertársaihoz – ez bizony nem vezet jóra. Emberek a kisvárosi emberek is, ugyanolyanok, mint a többi, legfeljebb kevésbé kitanultak. Azt pedig, hogy kisvárosban nem lehet részesévé válni a nagy világkultúrának, egyszerűen nem hiszem el. Nem lehet színházba, koncertre járni, igaz. De el lehet olvasni a drámákat, meg lehet hallgatni a zenét (lemezről vagy rádióban). Engem kérdez. kedves Faluvégi Anna, tehát a magam tapasztalatát mondom el: mindig többet sikerült olvasnom-tanulnom, amikor egymagam voltam, mint amikor körém özönlöttek a kisebb vagy nagyobb városiak. Persze a művelődésen nem szabad szórakozást érteni – az nem kávéházi vagy színházi bájcsevegés, sem pedig fel-alá lődörgés az utcán. Tanulni mindenki maga

tanul és magának tanul. Szellemi pezsgésben élni, az persze szintén hasznos lehet, de ne higgye, kedves Faluvégi Anna, hogy hirtelen megnövekedett kisvárosainkban ilyen pezsgést talál. Nagyon fontosnak tartom viszont, hogy bejusson az egyetemre, és szakszerűen elsajátítson legalább egy tudományt, mert enélkül aligha válhat korszerűvé és alapossá a gondolkodása. Korszerű gondolkodás nélkül pedig korszerű magas költészetet művelni szintén aligha lehet. Egyszerűen a legkomolyabban azt tanácsolnám, ne foglalkozzék most még túl sokat a helyzetével, a környezetével, ne töltse idejét lázadással, hanem igyekezzék felkészülni a legmagasabbra – már ha költői ambíciói vannak.

Ami most már a verseit illeti, becsületes megítélésem szerint túlságosan bőbeszédűek, túlságosan sokszor ismételnék meg azonos nyelvi formulákat, túlságosan sok bennük a felsorolás, úgyhogy az olvasó beleun, belefárad az olvasásukba. Valahogy nagyon is egzaltált az előadási módjuk, nem nevezhetem lelkendezőnek, mert hát csupa szomorú dolgokról beszél, de mindenesetre „lihegő” – nem is hasonlít ahhoz a göröcsre kötött tömörséghez, ami a versbeszéd legfőbb sajátossága. Kit olvas mostanában, kedves Faluvégi Anna? Walt Whitmant, Bartalis Jánost? De Bartalis legalább képekben beszél, itt viszont csupa szót találok, csupa szót – szövege bizony verbális kissé.

Elnézését kérem, kedves Faluvégi Anna, a szókimondásért – és főleg a hosszú levélért. Nem szoktam ilyeneket írni, csak hát ön tanácsokat kért.

Szívélyes üdvözléssel: Sz. J.

15.

Marosvásárhely, 1983. december 8./691

Szilágyi Aladár

Kedves Szilágyi Aladár!

Versei megleptek könnyed verselésükkel és nyelvi gazdagságukkal. Három olyant találtunk köztük, amelynek megítélésünk szerint esélye lehet a megjelenésre. Címük: Menyaszszony-sírató; Tánc; Temető-temető – bár ez ellen az utóbbi ellen felmerülhet még utólagos kifogás, hiszen az emberek általában megértik azt, amit olvasnak. Leginkább a Kurucdeák ke-servét (főleg az utolsó strófáját) sajnálom, amely szép is, mély is, mégsem jöhet szóba; a Téli dal viszont csapongóbb, inko-herensebb a többinél, ezért nem fáj nagyon a szívem.

Tudnia kell azonban, hogy mindez még csak a versreszort véleménye, a végső döntés joga a vezetőségé. Remélem, kedves Szilágyi Aladár, hogy mégsem következik be az, amitől tartok, és kiválasztott három verse csakugyan megjelenik. Csak azt ne kérdezze, kérem, hogy mikor kerülhetnek sorra: nem tudom megmondani.

Szívélyes üdvözlettel: Sz. J.

1996

SZÉKELY JÁNOS DEDIKÁCIÓI

Halálának 25. évfordulójára

25 év egy emberöltő. 1968-tól 1989-ig az a megtiszteltetés ért, hogy kollégák voltunk Székely Jánossal az Igaz Szó szerkesztőségében. Alig várta, hogy nyugdíjba vonulhasson. Egy nappal sem maradt tovább. Ez idő alatt megjelent könyvei egy részét nekem is dedikálta. Az első, a *Székely János legszébb versei* című kis kötet, (Albatrosz Könyvkiadó, 1975) azt írta bele, hogy „Kuti Mártának szeretettel, megbecsüléssel”. *A nyugati hadtestet* 1979-ben „...barátsággal, kollégiális szeretettel” ajánlotta, 1985-ben *A mítosz értelme* című esszékötetébe azt írta, hogy „...kollégiális szeretettel, köszönettel, barátsággal”. Amikor a lap 20. évfordulóját ünnepeltük 1973. július 7-én, az Aranykakas vendéglőben, a damasztyszalvétára, amit a jelenlévő írókkal, munkatársakkal dedikáltattam, pontosabban autogramjaikat gyűjtöttem, azt írta: „Kedves Barátom! Fizesd elő az Igaz Szóra. Székely János”. János urat nem hagyta el a humorérzéke, hisz kifogyhatatlan napirend volt a szerkesztőségben az előfizetők beszerzése író-olvasó találkozókkal, és minden más módon. Mindenkinek kvótája volt.

Ám számomra legkedvesebb dedikációja az, amit az *Egy rögeszme genezise* (1978) című, esszéket és bírálatokat tartalmazó kötetébe írt: „Kuti Mártának köszönettel sok vesződéseért a Protenstánsokkal – és különben is, Székely János”. Nemcsak azért kedves, mert megköszönte az igazából nagy szeretettel végzett munkámat, hanem mert egyértelműsíti azt, hogy a *Hugenották* címen megjelent drámájának eredeti címe *Protestánsok* volt. Valóban, a cenzúrával való hosszadalmas harc

árán, címváltoztatással sikerült nagy nehezen megjelentetni a darabot. A *Profán passióval* már nem voltunk ilyen szerencsések. Sokat igazított, finomított rajta János úr, de hát a cenzúrának már maga a téma is szálka volt, úgyhogy hosszú harcunk eredménytelen volt. Az 1954-ben keletkezett dráma csak 1990 után jelenhetett meg.

Huncut is tudott ám lenni János úr. Nagyon szerettem a *Dózsa* poémáját. Nemes Levente színpadi megjelenítése igazi drámává emelte, kihozta belőle a drámai mélységeket, s ez még szerethetőbbé tette. Ma már a drámái közt tartják számon. Nos, János úr egy szép nap, nem emlékszem hányban történt, elem állt azzal a kéréssel, hogy adjam kölcsön a könyvet. Csak természetes, hogy szívesen. Valami magyarázatot is fűzött hozzá, erre sem emlékszem, mert ő volt számomra a lábon járó megbízhatóság. Bevittem a könyvet, és odaadtam. Telt-múlt az idő. Rákérdeztem egy alkalommal, hogy nem felejtette el, ugye? Nem, nem. Egy szép nap aztán érkezik a könyvvel, csakhogy a román fordítással. No, eléggé meglepődtem, mit ne mondjak. Magyarázatot is fűzött hozzá, és ígéretet, mihelyt hozzájut egy magyar példányhoz, visszaadja. Sosem került sor rá. Így maradtam nemcsak dedikáció, de könyv nélkül is. De segitettem rajta, s ez számomra elégtétel, és kedves emlék.

Ha már kézbe vettem az *Egy rögeszme genezisét*, belekukkintottam, mi ragadott meg Székely János gondolataiból, műhelytitkaiból vagy az alkotáshoz való viszonyából, merthogy aláhuzigáltam ezeket annak idején. Most idézek néhányat emlékeztetőül.

A *Bolyai János metaforájában* azt írja, „...hogymihelyt sikerül megírnom egy témát, eldadognom egy felismerést, máris »megszabadultam« tőle, gondolni sem tudok rá többé. Olyat

is megéltem, hogy egy gyermekkori emlékemet, mihelyt vers született belőle, teljesen elfelejtettem. S most mégis komolyan hittem, hogy egyszer még megírom azt a regényt.” Sosem írta meg a regényt Bolyai Jánosról. De csodálta: „Mert János, ahogy én megismertem, a tehetségnek és a méltóságnak azon a fokán állt, ahol az ember már belátja a gőgös igazságot: *nem érdemes foglalkozni csak a legnehezebbel.* (...) Mondjanak bármit a csúcs- és részletproblémák derék kutatói: én tudom, van ilyen becsvágy. Ajándékba kapott géniusznaK tartozik ezzel az ember.” (1975).

Több mint költő című írásában írja „Nem irigylem elődeimet. (...) Egyvalamit azonban kamaszkorom óta tagadhatatlanul irigylek, egyvalami mindig ijedt ámulatra, sóvár féltékenységre bír, valahányszor rá gondolok, s ez az egyvalami nem mű, nem vers vagy verssor, hanem az élet. Petőfi Sándor élete. (...) Titkos (s meglehetősen hiábavaló) becsvágyam az, hogy olykor nehéz percben, eszükbe jussak majd az eljövendő embereknek, nem pedig az, hogy kinyomozzák titkaimat.” (1969).

Székely János, ahogy ezt meg is írta, élete a könyvek, elsősorban a klasszikusok között telt. Nemegyszer elmondta, azért olvassa őket újra és újra, mert sosem csalódik bennük. „Az írás mágusa Tolsztoj.” – írja *Mit tudott és mit nem tudott Tolsztoj?* című esszéjében. Szerinte „Tolsztoj mágiájának titka nem a nyelv, hanem a megfigyelés.” Tolsztoj és Petőfi életútját összevetve következtetése: „Amit a huszonhat éves Petőfi Sándorban mindmáig csodálunk (élet s eszmény tökéletes egybeesését), azt kísérelte meg Tolsztoj öregkorában. Nem sikerült neki, igaz, de legalább próbálkozott, s tán még Petőfinél is meghatóbb emberi példát hagyott ránk ebben a próbálkozásban. Ahogy Petőfi a makulátlan következetesség, azonképpen Tolsztoj a becsaphatatlan lelkiismeret hőroza volt.” (1978).

Hosszan folytathatnám. Én ezeket a sorokat dedikációként írtam ide, kedves olvasó. Mert Székely János gondolatai mindnyájunkhoz szólnak, s talán az ő kívánsága is teljesül: eszünkbe jut nemcsak nehéz perceinkben, és megköszönjük, amit ránk hagyott. Felbecsülhetetlen életművét.

2017

JÁNOS ÚR EMLÉKEIMBEN

25 éve ment el közülünk, 1992. augusztus 23-án 63 évesen mondta fel szíve a szolgálatot. Székely János az erdélyi és egyetemes magyar irodalom kiemelkedő alakja, de mivel az élőknek nincs idejük az irodalomtörténetre meg az elődökre, méltatlanul keveset idézzük, olvassuk műveit: verseit, drámáit, esszéit, novelláit.

Most nem is az íróról, hanem az ember és kolléga János úrról szeretnék megemlékezni. Nem mintha más lett volna, mint írásaiban. Éppen ez a csodálatos, hogy pont olyan volt.

Először is ő úr volt. A játékos erdélyi irodalomban Fodor (Sándor) úron, Bajor (Andor) és Panek (Zoltán) úron kívül az Igaz Szó szépirodalmi folyóirat szerkesztőségében neki járt ki az úr megszólítás. A többi alkalmazott, főnöktől takarítónőig a betévedő kívülállók számára mind elvtársak(nők) voltunk. Talán csak a szekus szólította elvtársnak. Ugyanis János úr párttag sem volt, s minden pillanatban azt sugározta, hogy „elfogadlak benneteket, felebaráti szeretettel szeretlek is, de nem keveredem veletek”. Nem, mert ahogy híres versében is megfogalmazta: „...elpusztult nagyokra hivatkozva / Pusztítja el és kínozza halálra / A mindenkori szent, kortársi horda / A mindenkori élő nagyokat;” (Utcák és szobrok, 1968). Ő is úgy érezte, hogy ezt teszik, mint ahogy ezt is tették vele. De talán ennél is fontosabb az a tisztelet és csodálat, amit a nagyok, a zsenik iránt érzett. Mindent tőlük tudott, saját bevallása szerint. Mikor utoljára nála jártam, ágya mellett az asztalon Churchill emlékiratai tornyosultak több kötetben. Ha olvasás-

ról került szó, mindig azt mondta, neki már csak remekművekre van ideje, mert a nagy klasszikusokban sosem csalódik. Ezért olvasta el háromszor is a Karamazov testvéreket. Mint igazi urat és művészt, csak a minőség érdekelte az emberi szellem alkotásaiból. Ő azért volt igazi úr, mert bár nem örökölte, tudatosan hordozta szellemi előkelőségét. Elöttem van, ahogy mindig fényesre pucolt cipőjében pontban 10-kor belép a szerkesztőségbe, kedvesen köszön, majd benyit a fiúk szobájába, ott is köszön, leteszi kalapját, kabátját, leül íróasztalához, kitölti a vizet poharába, megöntözi a ciklámment, amit valami találkozón kapott, leül, rágyújt, majd nekilát aznapi postája átolvasásának. S mindig neki volt a legtöbb, mert sokan írtak verset. Megírja kézzel a válaszlevelet. Kihozza, és átadja a gépírónőnek, akit ő foglalkoztatott leginkább. Ezek a levelek külön szót érdemelnek. Néhányszor én is gépeltem levelét, ha nem volt ott a gépírónő. Akkor döbönt belém, hogy levelei önmagukban is irodalmi műalkotások, esszék, műelemzések. Aki tőle válaszlevelet kapott, az egy életre megtanulta, mi a vers, a jó vers. Halálosan komolyan vette versszerkesztői feladatát. Fiatal költők generációit irányította, fedezte fel.

Aztán jöhetett a csevely a kollégákkal. Délben feleségével, Varró Ilona írónővel távoztak ebédelni. Együtt, ahogy szobrászfi, Székely János Jenő csodálatos domborművén látható egykori lakhelyén. Árnyalakjuk ott él tovább.

2017

FARKAS ÁRPÁD DEDIKÁCIÓI

60 éve, az 1961-es érettségi után a kolozsvári filológiai kar magyar szakos hallgatója lettem 17 évesen. Kollégáim közt több költő-jelölt is akadt, akik azóta már jelentős életművet hagytak ránk vagy még alkotnak. Magyarai Lajos, Molnos Lajos, Balázs András, és természetesen Farkas Árpád. Ide sorolhatom Király Lászlót is, aki ugyan orosz-magyar szakos volt, de mindig velünk lógott, Árpádnak a legjobb barátja lett, no meg Tömöry Pétert a román-magyar szakról. Eljártunk a Bodor Pál vezette Gaál Gábor Irodalmi Körbe az Írószövetség fiókjának tanácstermébe. Mindig zsúfolt ház volt, s hallgattuk kollégáink legújabb alkotásait. Ezek a versek jórészt megjelentek az első kötetükben a Forrás-sorozatban.

Színjátékosok is voltunk. A magyar irodalom katedra tanárai úgy döntöttek, hogy újraszervezik a színjátékos csoportot, ami néhány évig nem működött. Abafáy Gusztáv irodalomtörténész előásta Bolyai Farkas *A párisi per* című szomorújátékát, amit az akkor a pályája elején járó, ötödéves Kocsis Istvánnal játszható, mondható szöveggé alakítottak, s amit elő is adtunk nagy sikerrel, 1965-ben. Még Marosvásárhelyen is vendégszerepeltünk. A felsorolt költőpalánták mellett, akik akkor már rég közöltek lapokban, a kisebb évfolyamokból is többen részt vettek a produkcióban Márton János színész irányításával, aki rendezőnk volt. A főbb szerepeket a felsőbb évesek játszták. Király László volt a férfi főszereplő, Magyarai Lajos a hősszerelmes, Farkas Árpád és Molnos Lajos a két sírásó. És még sokan mások. Ja, az egyik női főszerepet én

játsztam. Egyszóval jó társaság voltunk. Nemhiába aggatták ránk a nyelvészeti katedrán a „zseni évfolyam” jelzót. Mert nemcsak művészkedtünk, de a vizsgákon is helytálltunk. Sosem bukott meg senki.

Mondom, diákok voltunk. A diák mindig pénztelen volt a „mi időnkben”, kevés „gyerekpénzre” futotta szüleinknek, ahogy a tőlük érkező havi apanázst neveztük, az ösztöndíj, vagyis a „nyugdíj”, ha volt, cigarettára sem elegendő. S a fiúk általában többet cigarettáztak, mint a lányok, bár nem mondhatnám, hogy kullogtunk, ezért aztán gyakran megtörtént, hogy óra végén, amikor szünetre igyekeztünk, Cini (így becézték/-tük Farkas Árpádot) megállt mellettem kifelé menet, hogy „Nem adsz egy cigarettát?”. Egy alkalommal arra vetemedtem, hogy megjegyzést tegyek a dologra – hogy ez most már mindig így lesz? –, mire azt válaszolta, nagy önbizalommal, csak ne háborogjak, mert öregségemre abból fogok megélni, hogy zsíros kalappal járok, és történeteket fogok mesélni róla-róluk. (Hát nem azt teszem?) Később ezt nyomatékosítandó, első kötetét, a Forrás-sorozatban megjelent *Másnapos éneket*, így dedikálta: „Kuti Márta előtt le a zsíros kalappal, mert megvette a kötetem. Szeretettel Farkas Árpád. 68. dec. 20.”

Az egyetemet 1966-ban végeztük, s mindenki elment vidéki tanárnak. Közben verseik megjelentek különböző lapokban. Költőinket az irodalomtörténet a Forrás második nemzedékének nevezi a romániai magyar literatúrában: a nemzedéki voltot elsősorban a közös antológiabeli szereplésre (*Vitorla-ének*, 1967), a megnevezést az őket megjelentető *Forrás*-könyvsorozat címére alapozva.

1968 volt az az év, ami rosszat, de jót is hozott. Megszűnt az autonóm tartomány, de a megyésítéssel megalakultak az új

megyei magyar lapok, a Megyei Tükör Sepsiszentgyörgyön s a Hargita Népe Csíkszeredában. Farkas Árpád így emlékezik *Köszönet Székely Jánosnak* (2017) című írásában: „...híre kelt akkorra már, hogy a Király Károly vezette új megyében a Dali Sándor főszerkesztette új, huszonnégy esztendőös átlagéletkorú szerkesztőség nem ismer cenzort, másunнан ideológiai okokból visszautasított versek, karcolatok érkeztek oly rangos szerzőktől, mint Bálint Tibor, a börtönből nemrég szabadult Páskándi Géza, Páll Lajos vagy a jó barát Király László, Vári Attila, elküldte Kányádi Sándor is A kökösi hídon-t...” A szerzők között ott volt Székely János is (a Bajor erdő című versét küldte), neki szól a külön köszönet halála 25. évfordulóján.

1971-től aztán Farkas Árpád is az Igaz Szó szerkesztője lett, kolléga Székely Jánossal. Én is ott dolgoztam, már három éve gondoztam e remek írók kézíratait. Ebben az esztendőben jelent meg második kötete, a *Jegenyekör* (Dacia könyvkiadó, Kolozsvár, 1971). Cs. Nagy Ibolya azt írja: „E második verseskönyv költeményeiben már nem a költői hevület öntanúsítása, a lendületes önküzdelem megmutatása volt Farkas Árpád elsődleges célja. Lírai alapélményként egyfajta társadalmi közérzetet, benne a maga erősen racionalizálódó közérzetét is versbe emeli. Változik a költői szándék: nem csupán a hit és a kétségek viadalának keresi meg az újabb, tárgyi keretét, hanem a maga önszemléleti útján is a közösségi rezdüléseket közvetíti. Az önvizsgálat józansága mellett a lázadás metaforizációja, a hagyományokra épülő, azokat őrző, de lassan elveszejtő paraszti világ tárgyi-as-epikus megidézése, a mégis-kötődés képezi a kötet hangsúlyos tematikai vonulatát.” (MMM-MMKI Lexikon)

Ebben a kötetben jelentek meg a *Mikor az öregemberek mosakodnak, Lipovánok, Kőrösi Csoma Sándor, Jegenyekör, Avaron, Sectio*

caesarea című kedvenceim, s dedikálta is: „Kuti Mártának, időszakonkénti gondozónémnak és az ősi cimborának szeretettel Farkas Árpád. '72. febr. 12” Merthogy amikor Vásárhelyen kórházban volt kivizsgáláson, én látogattam, s vittem neki, amire szüksége volt régi jó cimborához méltón. Hisz már tíz éve így vagy úgy, de sorsunk összefutott.

Akkoriban rövid ideig naplót írtam az Igaz Szó szerkesztőségében töltött mindennapjaimról, persze nagyon rapszodikusán. 1972. május 27-én jegyeztem fel: „Egyébként ma irodalmi est lesz. Farkas Árpi, Magyarai meg Páll Lajos hivatalos. Az orvosi egyetem diákjai hívták meg őket.” A fiatal értelmiség már számon tartotta a Forrás-nemzedéket, megérintette őket e nemzedék költészete.

De az irodalom nagyjai is figyeltek rájuk. Ebből az évből egy másik érdekes bejegyzés: „1972. szeptember 30. Esős szeptemberünk végére értünk. S a vendégjárás végére is. Annyi volt a vendég, mint az eső ebben a hónapban. A legkedvesebb Féja Géza bácsi meg Czine Mihály volt a kislányával, Borcsival. Féja igen kedves, szókimondó öregúr. Hosszú, mint a nyári nap, és korához képest fürge. Mozgásban és észjárásban egyaránt. Dől belőle az emlék – többnyire anekdotává oldódva. Sokat mesélt Tamásiról. Szerette nagyon, és hiányzik neki a barát. Annyira, hogy a sírjához sincs ereje elmenni. Korondra elment taplósapkát venni. Anélkül haza sem akart menni, hogy Farkas Árpival ne találkozzon. Erősen odavan érte. Hogy Sepsiszentgyörgyön ilyen színvonalon lehet és tud valaki irodalmat, költészetet művelni! Ezt a csodát meg kellett néznie. Hát ide rendeltük neki Árpit.”

Harmadik verseskötete, az *Alagutak a hóban* 1979-ben jelent meg (Kriterion Könyvkiadó). Czine Mihály írta róla 1980-ban

a *Jelenkorban*: „Régi erényei új verseiben is jelen vannak: természetesen lélegző soraiban penge- élességűek a mítoszi vilálanású képek, magaslati a levegő, a modernség és népiség egységében fogalmazódnak a gondolatok; együtt van realitás és látomás; igazságkereső szenvedély és friss képi látás; esztétikai és etikai érték. S még árnyaltabb a hangja, mint korábban volt; ugyanazokat a gondolatokat és indulatokat visszafogottságában is gazdagabban hangszereli.”

Közben a versek mellett írta a versekhez méltó publicisztikáit. Összegyűjtve 1983-ban jelentek meg *Asszonyidő* (Kriterion Könyvkiadó) címen. Görömbei András a *Tiszatájban* (1984) megjelent értő, részletes elemzéséből idézem a címadó írásról: „Asszonyidő című írása pedig nagylélegzetű prózaköltemény. Iszonyú vízióknak is mondhatnám, ha nem volna minden részletében tárgyyszerűen pontos szociológiai helyzetjelentés is. Ismétlések, párhuzamok, ellentétek, erős sodrású gondolatritmus és metaforikus emelkedettség elemeiből épül ez a költemény gazdag variációkkal. Elaszonyosodott létezésről, olyan állapotról ad hírt, melyben a napi élelem beszerzése szinte életcélá változott, de »ditirambus« is ez a nőkhöz, hiszen ebben a rájuk szakadt »új matriarchátus«-ban a »drága agyonemancipált asszonyember«-ek óvják és védelmezik az emberszabású életet, eszményeket őriznek, reményt táplálnak, gyermeket nevelnek.”

Íme, számomra írt dedikációja: „Kuti Mártának, ki először vette észre, hogy az asszonyidőben sok férfibor folyik. Szeretettel Farkas Árpád, Sepsiszentgyörgy, '83. máj.” Merthogy mindig bakalódtunk, dobtuk a szót, s mert másba nem tudtam belekötni, hát azt tettem szóvá, túl sokat isznak a könyvben.

Ez a három dedikációm van tőle, vidám is, kedves is, cimborás mindenik.

Utolsó könyvét, a prózai szövegek gyűjteményét, *Nem ilyen lovat akartam* a címe, nagyon szerettem volna megszerezni. Sikerült a facebook segítségével. Bejegyzésem tanúsítja: „2021. január 8. Képzeldétek, megszereztem ezt a gyönyörű könyvet. ... vannak aranyos emberek, akiket a fészbukon ismertem meg ... S mikor elpanaszoltam, mennyire szeretném ezt a könyvet, a két hölgy ott Sepsiszentgyörgyön összefogott, s megszervezte, hogy megszerezzék a könyvet. Mert tudták, hogy Farkas Árpád verseit, írásait szeretem, meg hogy diákkorunk óta barátok vagyunk, egy lapnál, az Igaz Szónál s jogutódjánál, a Látónál kollégám volt. Meg még sok mindent mondhatnék, de a lényeg, hogy kőbe vésett verseket, veretes, szívem szerint való szövegeket írt, megfontoltan, nem volt grafomán, nem öntötte a szöveget, hanem formálta, babusgatta, s amikor kikerült a kezéből versékszer, szövegékszer volt. S ez a publicisztika, esszégyűjtemény most elárulja a költőt. Akit csak szeretni lehet.”

Farkas Árpád kommentjében (talán ez volt az utolsó) az írta: „KÖSZÖNÖM lányok, asszonyok segítőkészségeketek. Igaz, '90 óta mindössze 11 könyvem jelent meg, de eggyel sem találkozhattam még könyvesboltok kirakataiban.” Vajon mi rejtőzik e bejegyzés mögött? Dedikáció az olvasóknak? Maradjon rejtély.

Még küldött üzenetben születésnapom tájékán, január végén egy csodalovat. Talán ezt a lovat akarta? Most már az életmű ad csak választ. És jó olvasmány lesz minden szava.

77 éve, 1944. április 3-án született.

2021

ÉVFORDULÓS GONDOLATOK NAGY BORBÁLA ÍRÓRÓL

Kevesen ismerik a nevét, hiszen nem volt divatos író, mert nem szolgált ki semmilyen rendszert, írt, mert írnia kellett. Az asztalfióknak is. Így született meg *Az áruló avar* kagán című (Világhírnév Kiadó, Kolozsvár, 2014) posztumusz történelmi regénye is egy olyan világról, amit még regényekből sem ismerünk, pedig a magyarságnak igen szoros a kötődése ehhez a néphez.

Manapság igen kevés szó esik igazi irodalomról, divatos szerzők, felkapott személyek művei kószálnak a levegőben, érdeklődés vagy teljes érdektelenség mellett. Most, hogy megjelent a könyv, amely legalább 25 évig készült, mert mást is kellett írni, ehhez meg nem mindennapi dokumentálás szükségeltetett, és ezért lassan készült. Rég olvastam ennyire igényes szöveget, s Kolozsváron a könyvet bemutató történész szerint az utóbbi évtizedekben ő sem olvasott ilyen kiválóan megírt és dokumentált történelmi regényt. Pedig akkor csak a könyvtárak mélyén lehetett búvárkodni. És Bori néni, az egykori ígéretes szubrett szülői parancsra abbahagyta a színpadon való tündöklést, visszatért tanári pályájához, és elment Óromániába románt tanítani a románoknak. Ehhez is különös vonzódás és elhivatottság kellett. De szófogadó, bár emancipált leányként hazatért szülővárosába családjához, és ott folytatta tanári munkáját. Közben az akkori felfogás szerint vénlány lett, mert már lassan 30 éves volt, és egy olyan világban, ahol a szokások azt diktálták, hogy 18 évesen férjhez kell menni, bizony engedelmeskednie kellett. Szerencsére Nagy

Tibor ügyvédjelölt személyében olyan társra talált, aki egy életen át támogatta három gyermekével együtt Kolozsváron.

És közben írta, írta mindazt, amit fontosnak vélt a történelemből. Művei nem vagy nagy késéssel jelentek meg, mert sem a pártnak, sem az írószövetségnek nem volt hajlandó tagja lenni. Nem véletlenül nevezte mostani kiadója az erdélyi történelmi regény nagyasszonyának. Megszületett *A csíki boszorkány* (1974), *Trójai Kasszandré* (1979), az *Őrült Johanna* (1981), *A vén kapitányné* (1996, posztumusz) stb . regénye.

Hogy miért mondom el mindezt, és miért tartom fontosnak? Mert keveset beszélünk, beszélnek az írók, íróársak azokról a kollégáikról, akik elődeikként a magyar irodalom számára értéket alkottak. Manapság az a divat, hogy még élő költők kiadják összes műveiket, aztán a következő összest, mások politizálnak, és úgy tesznek, mintha az erdélyi magyarság gondjaival foglalkoznának.

Bori néni és a hozzá hasonlók, bár kevesen voltak, végezték azt, amit a maiak egyfolytában elfelejtenek: felhajtás nélkül szolgálták népüket és nemzetüket.

1904-ben született, 1994-ben halt meg.

2014

A LÁDÁK TITKA

Bözödi György születésnapjára

Nevét (eredetileg Jakab), mint annyi kortársáét, a mai fiatal nemzedék talán alig ismeri. Sok oka van ennek, de az elődök, írók, szerkesztők vétke is, hogy nem merték felvállalni a korszakot, amely kemény harcról és sok megaláztatásról szólt, megalkuvásokról egy olyan ideológia oltárán, amelynek csak a Bözödi-félék tudtak nemet mondani, és miatta karriert feláldozni. Ugyanis a történelmi igazság megszállottja volt. Ezért kényelmetlen ember a két háború között éppúgy, mint a kommunizmus idején, s talán ma is. Korszakos jelentőségű *Székely bánja* című történelmi szociográfiája (1938) felkavarta a kedélyeket, kiadót sem talált, fiatal barátai segítették megjelenését, de a hírnevét megalapozta.

Akkoriban Móricz Zsigmond, a háborút követő meghurcoltatások, börtönök és kényszermunkák (Duna-csatorna) után a fiatalabb írók vették pártfogásukba, a politikai befolyással bírók sokszor ki is mentették a Securitate karmaiból. Gyakran járt be az Igaz Szó szerkesztőségébe, ahol én is dolgoztam. Alacsony, szikár alakja, titokzatos mosolya mindig tréfát hordozott, humorérzéke sosem hagyta el, talán ez segítette át azon, hogy ép ésszel megússza a sok meghurcoltatást. Segítségére volt ebben süketsége is. Csak akkor tette fel a hallókészüléket, ha fontos volt, hogy hallja is, amit neki mondanak. Egyébként, ahogy egy Igaz Szó-évfordulós vacsorán megjegyezte a damasztyszalvétára, amit a jelenlévőkkel aláírtam: „Bözödi György is itt vala/ És hál’istennek semmit sem halla.”

Gyurka bácsit hiába faggattuk meghurcoltatásairól, egy

tréfával, huncut mosollyal mindig kitért a válasz elől. Mint ahogy arról sem szeretett vagy akart beszélni, éppen min dolgozik. Ha el is árulta, kitérő választ adott arra vonatkozóan, hogy mikor olvashatjuk, legalább kéziratban, mert a megjelenés mindig kétséges volt. Pedig tudtuk, hogy dolgozik, bár ritkán közöl. Közelebbi barátai ismerték vagy sejtették a ládák titkát is, amelyek kész vagy megkezdett kézíratait, dokumentumait rejtették.

Bogdándi Zsolt érdeme, hogy feldolgozta és közzétette a ládák titkát (Erdélyi Múzeum-Egyesület Kézirattára, Kolozsvár. Katalógus) a Transindex Adatbankjában is. Immár csak egy fogékony és kíváncsi, ugyanakkor fiatal és bátor irodalomtörténészre vár a nagy munka, hogy feldolgozza, és monográfiát írjon Böződi György életéről és munkásságáról, aki 100 éve, 1913. március 9-én született. Minden műfajban kipróbálta magát: *Székely emberek, zsidó istenek* (Jegyzetek a székely szombatosokról, Kolozsvár, 1935); *Romlás I-II.* (regény, Budapest, 1940); *Nyugtalan pásztorok* (regény, Budapest, 1942), *Székelyek* (néptörténetek, Budapest, 1943); *Repedt csupor* (elbeszélések, Budapest, 1944); *Erdély szabadságharca* (1848–49 a hivatalos iratok, levelek és hírlapok tükrében, Kolozsvár, 1945); *Rebi néni feltámadása* (novellák, Kolozsvár, 1945); *Eladó temető* (Sep-sizentgyörgy 1945); *Nap és árnyék* (versek, 1979.).

2007-ben Marosvásárhelyen az új, kövesdombi unitárius templom tanácstermét róla neveztük el, hisz unitárius volt. Azóta van Böződi György Terem a városban. Nevét, munkásságát egyre jobban becsülik a Székelyföldön, a Böződi György-díj létrehozása főhajtás életműve előtt.

TOLNAI LAJOS SZELLEME

Zoltán Ildikónak érettségi emlékem ürügyén

1902. március 19-én, 110 éve halt meg a modern magyar próza úttörője, Tolnai Lajos. Eredeti nevén Hagymássy Lajos, Tolna megyében, Györkönyben született, 1837. január 31-én (Vízöntő, mint az okosok).

1868-ban Marosvásárhelyre hívták meg vártemplomi lelkésznek. Itt tartózkodása 16 éve alatt fellendítette a város szellemi életét, és máig ható nyomokat hagyott. Mindjárt kezdetnek megjelentette *Erdély* című szépirodalmi lapját, amely a főváros figyelmét is felkeltette. 1876-ban báró Apor Károly segítségével létrehozta a Kemény Zsigmond Társaságot, amelynek később a *Közlönyét* is ő szerkesztette. Tagja a Kisfaludy Társaságnak, majd 1878-ban a Petőfi Társaság választotta tagjai sorába. 1879-ben a kolozsvári egyetemen bölcséleti doktorrá avatták, és a budapesti egyetem is magántanárrá habilitálta.

Ám Marosvásárhely messze esett a kor fő politikai mozgalmaitól, a város közéletében a kispolgárságnak aránylag nagy szava volt, és elmaradottsága miatt kicsinyes célok szolgálataiba szegődött. Ezt nem tudta elfogadni Tolnai. Remekül és hitelesen ábrázolja élményeit *A sötét világ* című, folytatásokban megjelent önéletrajzi regényében, amelyet könyv alakban csak 1942-ben adtak ki.

Híveivel csakhamar meghasonlott, és megkezdődött ellenségeskedése. Ez a harc teljesen feldúlta lelkivilágát. Jóllehet a lelkésznek nem, de az író Tolnainak szüksége is volt erre, hogy igazi satirikussá legyen.

1884-ben önként lemondott lelkészi állásáról, s visszaköltözött Budapestre.

Minden jelentős alkotása Marosvásárhelyen született. Közülük csak kettőről szólok. 1872-ben keletkezett *Az urak* című regénye, amelyben egy Duna menti falut mutat be az önkényuralom idején. A falu polgárosodik, sörgyárat kap és hivatalokat, gazdag parasztjai idegen főtisztviselők családjába házasítják be gyermekeiket. S mennyire emlékeztet mai világunkra hőseinek tragikus sorsa: Bokrosnét meg a könnyelműbbik fiát, Sándort, nemcsak vagyonukból, de erkölcsükből és magyarságukból is kiforgatják a jövevény Widlicsek Vencelék. A példa a másik Bokros fiú, aki kereskedéssel, vállalkozással tör ki a megmerevedett faluközösségből, a szegény értelmiséggel fog kezét, papeányt vesz feleségül.

„...*A báróné ténsasszony* lapjain (1882) a gúny, a gyilkos ironia benne sokkal nagyobb teret kap, mint az eddig ismertetett munkákban, ám a pesti alkotásainak pamfletszerű, kulcsregényes vonásai nélkül, úgyhogy *A báróné ténsasszonyt* joggal nevezhetnénk két stílusa sikerült szintézisének is: párja, kiteljesedése *Az urak*nak. Háttéré itt is az önkényuralom s a magyar társadalom meggyávulása, de ítélete árnyaltabb, igazságosabb a korábbinál.” (A Magyar Irodalom Története)

„Két roppant ütéstől szenvedett. Egyik a magyarságnak ellenállásra képtelen volta a politikai elnyomatás alatt, – a másik a feudális társadalmi átalakulásnak tisztán életmentő s mindent kiuzsorázó átélése azok részéről, akiknek cselekedniök kellett volna” – állapította meg róla kései fölfedezője, Móricz Zsigmond (*Zászlóhajtás az elsikkasztott s mégis legnagyobb magyar regényíró elme, Tolnai Lajos előtt, KelN 1941. január 1. 3.*) .

Munkássága egészében számottevő, a kiüresedő „népnemzeti” iránnyal szakítva, az anekdotizmustól függetlenül kívánt korszerű és nemzeti alakot adni a magyar regénynek. Dickens és Thackeray volt a példaképe, de kezdetben Aranytól s a később ellenségévé lett Gyulaitól is sokat tanult. „A tőle kiinduló hatások elbírálása tekintetében nem az egyes alkotók (Ady, Móricz) alkalmi vallomásai a perdöntők, hanem életművük tanúsága. Ez azt mutatja, hogy Móricz számára fontosabb ihlető egyfelől a naturalizmus és Bródy, másfelől Ady, még tán Jókai is, mint Tolnai. Mégis, Tolnai bőséges, sötét színezetű életanyaga a vidék s a református papság köréből Móriczot készítette elő. Adyhoz inkább csak fanatikus ellenzéki sége, magánya kapcsolja, ám Szabó Dezsőhöz már erősebb szálak fűzik. Az idegen törtetők elleni indulat Tolnai művészetében is pamfletszerű stílussal párosult, s közös a határozottan érzelmi töltésű, expresszív nyelvre való törekvésük is” (A Magyar Irodalom Története).

A báróné ténsasszony mellett Az új főispán, 1885; A polgármester úr, 1885; Eladó birtokok, 1886; A rongyos, 1890; A mai Magyarország című novellaciklus, 1889;) talán a legfontosabb művei, és vásárhelyi tartózkodása alatt születtek vagy ihletődtek.

Ha ma szelleme Marosvásárhely körül keringene, indulatosan intene, hogy több mint 100 év alatt csak ennyire jutottunk az idegen elnyomás, önállóságunk, ha úgy tetszik autonómiánk ügyében?

A város és magyarsága, amelyben maradandó műveket alkotott, modern művelődési életét elindította nehéz harcok árán, arra sem volt képes, hogy a róla elnevezett utcácska nevét megőrizze, emléktábláját megtisztítsa a rárakódott szennytől.

Vajon megérdemeltük őt, és a hozzá hasonló, nemzetünk felemelkedéséért harcoló nagyjainkat? Jut ez eszembe így március közepében, a magyar forradalom és szabadság ünnepe táján!

A többi néma csend.

2012

LEPSÉNYNÉL MÉG MEGVOLT...

Manapság, amikor a magyar kabaré szinte megszűnt létezni, mert ez a sztendapkomédinak nevezett zagyvaság, ami a sok trágársággal és magyartalansággal merénylet az anyanyelv ellen, s minden, csak nem humor, ki tudja, hogy 120 évvel ezelőtt, 1892. február 1-én, Tasnádon világra jött egy kisfiú a Nóti családban, s a Károly nevet kapta a keresztségben, s aki a magyar kabaré legnagyobbjainak egyike? Árva, mert anyja gyermekágyi lázban meghalt. Apja ügyvédet akart nevelni rakoncátlan gyermekéből, és Kolozsvárra küldte jogot tanulni. Nem sokáig, mert vasúti tisztviselő lesz, s 1919-ben már a kolozsvári Keleti Újság munkatársa. Földije, a kabaré atyja, Nagy Endre biztatására csatlakozik a kabaré világához, 1923-ban felkérésre írja első bohózatát. Utána már nincs megállás. Néhány év alatt a legismertebb és legkedveltebb kabarészerző lesz. Alakjai töről metszett pesti figurák. Írásainak légköre jellegzetesen pesti. Szólásainak nagy része igen gyorsan válik mindennapi nyelvi fordulataink részévé, közülük néhány máig hatóan: *Lepsénynél még megvolt*, *Régi motoros vagyok*, *Kár a benzinért*, *Na majd a Jegenye...* stb.

1919 és 1928 között írt bohózatai közül bizonyára jó néhány cím ismerős a kabarékedvelőknek: *A tisztességes asszony*, *Angyalok*, *Párbaj előtt*, *Az oroszlánszelídítő*, *Egy ablak kiadó*, *A vadállat*, *A delejes ember*, *Közgazdaság*, *Lélekmentők*, *Kötő u. 6.* – *Kolozsvári kép*, *Bújócska*, *Piros bugyelláris*, *A vekkeróra*, *Bertalan mint vendég*, *Szakértelem*, *Sárga-zöld-piros*, *Inspekción*, *Kontra*, *gyerünk!*, *Házasságlevél*, *A nyúl*, *A motor*, *A hirtelen ember*, *A horgászás*, *Szecskaavágó*, *A pulyka*, *Katicabogár*, *A portré*, *A cég arája*,

Majd a Jegenye. Ő írta a Hyppolit, a lakáj, Kabaré kávéház, Szeressük egymást, Vonós négyes című színdarabokat is. Ma is sokat játszanak közülük, mert a jól megírt, szellemes szöveg mindig nevetésre fakaszt, s az a finom humor, amit Nóti képvisel senkit, a finnyásakat sem hagy közömbösen. Salamon Bélával való együttműködése (sok jelenetet az ő egyéniségére írt) állandó sikert biztosított a színpadokon.

De írt ő operettet is.

Ennél is gazdagabb filmes karrierje.

Németország filmipara ekkoriban dinamikus fejlődésnek indult, egy, a magyarországinál jóval nagyobb felvevőközönnyel, a hangosfilm megjelenése pedig meggyorsítja a fejlődés sebességét. A vén Európa számos tehetséges szakemberét szippantja magába Berlin, rövidebb-hosszabb ideig. Nagyon sok magyar szerző, színész, színházi, vagy éppen már évek óta munka nélkül tengődő magyar filmes szakember kerül ekkoriban a fellendülőben lévő német filmiparba, ahol sokukra vár nagy karrier.

Nóti a forgatókönyvírás minden fogását Berlinben sajátítja el, és igen hamar a legkedveltebb filmírók közé tartozik Németország-szerte. Segítsége az első német filmjétől fogva az a Bobby E. Lüthge, aki azután nem csak társa a forgatókönyvek írásában, hanem jó barátja lesz, és további nyolc közös film születik ebből a barátságból. A kezdeti nagy filmes fellendülést, a Bauhaus művészeti térhódítását, a pezsgő kulturális életet aztán egy csapásra elnémítja a politika, Hitler győzelme a választásokon.

Így azután hazatér, s bár filmez még Párizsban, Bécsben, a hazai filmgyártásba is bekapcsolódik szcenáriumával. A *Hyppolit, a lakáj, Mindent a nőért!, Az ellopott szerda, Az új rokon,*

Köszönöm, hogy elgázolt, Duna parti randevó, Maga lesz a férjem, Az én lányom nem olyan, Fizessen, nagysád!, A harapós férj, Magdát kicsapják, Erzsébet királyné, A beszélő köntös ... stb. című filmek forgatókönyvírója.

Hatvannál több film szerzője, társszerzője, forgatókönyvírója.

1941. december 15-én letartóztatják, és internáló táborba kerül, afféle „radikális orvoslásként”, mert a filmes szakma „nem hajtotta végre a szükséges személyi átállításokat”, de szerencsésen visszatér. Letartóztatásáig a Pódium Kabaré házi szerzője, és a háború után is ugyanitt folytatja, csak már a kabaré dramaturgjaként. A halála után (1954. május 28., Budapest) némiképp átalakítva előkerül több régi jelenete. Az ötvenes évek végének, a hatvanas évek elejének egyik legnagyobb kasszasikere *Lepsénynél még megvolt...* című műsora, Salamon Béla felejthetetlen előadásában. Halála után 45 évvel szülővárosában márvány emléktáblát avattak emlékére, s 2003-ban a Színházi Világnapon rá emlékezett a Vidám Színpad.

Filmjeit játsszák, felújítják, modernizálják, a kabarészínpadokon is jelen van itthon, Erdélyben, de a magyar tévékben is.

Ha Lepsénynél még megvolt, akkor biztos előkerül, és megújul művészete. Őt is mi, erdélyiek adtuk a magyar kultúrának. Helye ott van a virtuális Erdélyi Panteonban!

2012

MOLTER KÁROLY
ahogy én ismertem

Negyven éve hunyt el Marosvásárhely emblematicus alakja, Molter Károly (1890–1981), az akkori város nagy részének Károly bácsija, hiszen sokan tanítványai voltak. Jól ismertem, de nem voltunk ismerősök. Amikor 1968-ban bekerültem az Igaz Szó című szépirodalmi folyóirat szerkesztőségébe, ő már jól benne volt a korban, nemigen ismert fel, csak régi arcokat. Bejárt még olykor-olykor a szerkesztőségbe a „fiúkhöz” azaz az író-szerkesztőkhöz egy kis csevejre, hajdani nagyokról mesélt, anekdotázott, aztán ment is. Igazán emlékezetes azért is ez az év, mert ezen a késő ősön köszöntöttük a Kultúrpalotában a 85. éves Kós Károlyt, ahova kor- és harcostársait is meghívta a lap vezetősége. Ott volt Bartalis János, Kacsó Sándor, Kiss Jenő, no meg Molter Károly. A zsúfolásig telt teremben nagy taps fogadta őket, különösen, hogy a színpadról is rendre felköszöntötték az ünnepeltet. Talán ez volt Molter utolsó nyilvános szereplése.

De hogy is kezdődött az ő vásárhelyisége? Az egyetem elvégzése után a református kollégiumba kap tanári kinevezést 1913-ban. A Bácskából érkező eredetileg német anyanyelvű fiatalember viszonylag könnyen beilleszkedik a város életébe. A tanári munka mellett bekapcsolódik a város szellemi életébe. A Morvai Zoltán szerkesztette hetilap, a *Tükör* állandó cik-kírója. De szerencsére szellemei társakra is talál, Álgya Zoltán, Antalffy Endre, Detre Samu, Dékáni Kálmán, Farkas Róbert, Malom Dezső, Osvát Kálmán, Sziójgyártó Gábor, Ziegler Károly személyében. Ők azok, akik a *Zord Idő*, az első erdélyi

félhavi irodalmi szemle indulásának szervezési munkálatait végzik. Ugyanis a vesztes háború után nyilvánvalóvá lett, hogy leszakadva, önálló szellemi életre íteltetett az erdélyi értelmiség. Céljuk: színvonalas, önálló irodalmi, művészeti élet megteremtése.

Berde Mária, aki a szerkesztők hívására Marosvásárhelyre költözik, Molter mellett a lap irodalmi szerkesztője lesz, *Szent-ségvivők* című kulcsregényében ezt a lázas munkát örökíti meg. Krammerben Molterre ismerhetünk, aki azt mondja a regényben: „Ha mi nem állunk be a rendbe, jön más, aki elvégzi, amit mi akarunk. Várad, Kolozsvár, Arad mind mozdul már. Nem az elsőségünket félttem, hanem a szellemünket. Nekünk embereink vannak, akik biztosítékot nyújtanak a becsületes küzdelemre.” A névsor impozáns a fentebb felsoroltak mellé megemlíthető Nagy Emma, Kabdebó Erna, Metz István, Farczádi Elek, s a munkatársi gárdához csatlakozik Áprily Lajos, Balogh Endre, Bárd Oszkár, Reményik Sándor, Sipos Domokos, Tompa László. A főszerkesztő Osvát Kálmán harcos szelleme, egyénisége állandóan jelen van a lapban.

Molter is igen aktív. A lap megjelenésekor 29 éves. Hat éve tanár, itt-ott megjelentek írásai, satíráival, pamfletjeivel, publicisztikai és kritikai írásaival már nevet szerzett magának, így hát nem csoda, ha beáll lapalapítónak. Lakásán gyűl össze az a néhány vásárhelyi tollforgató, aki megjelenteti a *Zord Időt*. A szerkesztőség nélküli lap munkatársai később is Molter lakásán gyűltek össze, ha valamilyen megbeszélnivalójuk akadt. „Minden hívás, megbeszélés nélkül Krammerék kicsi ebédlőjében szoktak ilyenkor összeverődni. – Hogy miért éppen náluk? Ezt talán Zsuzskának kellett tudni, akit sohasem lehetett zavarni. Az irodalom bármely órában, bárminő

házimunka vagy más elfoglaltság idején nyugodtan beszélhetett hozzájuk, mint a hajdani despota, aki mindent magáénak mondhatott országában.” Zsuzska természetesen Zsófi néni azaz Marosi Zsófia, Molter neje. Ezt a '70-es évek elején magam is megtapasztaltam, amikor oda jártam kutatni a Molter-életműben, nevezetesen első színművét, a *Harámbasákat* olvasni, ami addig sosem jelent meg nyomtatásban, csak egy részlet hajdan a *Zord Időben*, és a kéziratot nem adták ide, de amellet a konyhai nagy kerek asztal mellett nyugodtan olvastam, jegyzeteltem, miközben körülöttem sürgött-forgott Zsófi néni meg menyje, Marosi Ildikó, olykor Károly bácsi is. Nem csoda hát, ha az évek során Molter lakása, a Bolyai-ház, „vásárhelyi Széphalommá”, a haladásért, az igazi irodalomért és szépségért rajongók találkozó helye lett.

Ezek az összejöveteleken, megbeszéléseken alakul a lap s a város szellemi arculata, melynek egyik meghatározó egyénisége Molter. Már ezt megelőzően is próbálkoztak lapalapítással. *Cirkusz* címen vicclapot adtak ki néhányan, de egy hónap után a vállalkozás anyagi nehézségek miatt megszűnt.

Az igazi, a város irodalmi életének autonómiát biztosító lap a *Zord Idő*. Minden számban jelen van írással, de nemcsak a folyóirat hasábjain mondja el véleményét. Az irodalmi eszteknek is tevékeny résztvevője akár a városban, akár vidéken. Szellemes cikkei, a kisváros bolondságain élcelődő írásai vagy konferanszai igen népszerűek. „...a közélet fonákságait ironizáló cikkeinek már nevet adtak a városban: Krammeriádák” – olvashatjuk a *Szentségvívóknak*. Molteriádák – fordíthatjuk a szót, s ezzel meg is határoztuk műfaját ezeknek a cikkeknek. Molter nem ostoroz, mint hajdan Tolnai Lajos vagy a főszerkesztő Osvát Kálmán. Inkább Mikszáth derűs fölényével tárja

fel a közélet visszásságait, egy-egy történetbe ágyazva mond példát vagy hívja fel a figyelmet, máskor maga vonja le a tanulságot a korabeli viszonyokra utalva. Gyakran elkomorul, s romantikus hittel bírál, máskor a komorság komolysággá lesz, s a romantikummal párosulva lelkesedéssé alakul.

Tanít a kollégiumban, jelen van a közéletben és állandóan ír. Csak a *Zord Idő* három évfolyamában 60 írását találtam a repertórium összeállításakor. Végül is neki köszönhető, hogy a lap antológiáját összeállítottam, hisz az ő írásait olvasva jutottam arra az elhatározásra, hogy ennyi értékes írást kár lenne veszni hagyni. Igaz, viszontagságos úton, elkészülte után több mint húsz évvel, 1998-ban jelent meg a Mentor Kiadónál. Írásai zöme kritika, publicisztika. A szépíró, a későbbi novellista, regényíró még csak bontogatta szárnyait, anyagot gyűjtött a „bolond kisvárosban” a *Bolond kisváros* novelláihoz, a *Metánia RT.* című regényéhez s a színművekhez. Későbbi szépirodalmi alkotásai magvát megtaláljuk már itt, a *Szemponatok* rovat cikkeiben, bírálataiban, szatíráiban.

Állandóan figyelni az irodalmi élet alakulását, és üdvözöl minden olyan jelenséget, ami a fejlődését, az önállósulását és művészi színvonalát biztosítja. *Nints Kazinczynk* című jegyzetében például hiányolja az erdélyi életből a Kazinczy formátumú irodalomszervező, a reformkor nagyjaihoz mérhető értelmiségieket, s úgy véli, az utókor pennás erőfeszítésüket nem megújulásnak tartja majd, „Inkább életnek, folytatásnak, búvóhelyeken felbukott lángnak a lassú égés országában.”

Szabó Dezső *Elsodort falu* című műve 1919-ben jelent meg. Molter felfigyel már ekkor egyénisége ellentmondásosságára. Móricz *Légy jó mindhalálig* és a Szabó Dezső *Csodálatos élet* című művének összevetése során, előbbi mellett teszi le a

garast. Számára a művészet a megismeréssel azonos, igazság és misztikum, érv és indulat, értelem és ösztön vitájában mindig az első dönt. „Móricz Zsigmond igazabb, Szabó Dezső szebb, de előbbi igazsága szebb, mint amilyen igaz az utóbbi szépsége” – mondja ki véleményét. Még nagyobb lelkesedéssel ír a hazai termésről. Berde Mária *Tükör* című novelláskötetének megjelenésekor örömmel állapítja meg, hogy „szépírói erényein látszik meg a nőíró, nem pedig, ahogy férfitársadalomban élén, mondani szoktuk: fogyatékoságain”. Áprilyt a *Falusi elégia* megjelenésekor elsők közt köszönti, magyar- és világirodalmi távlatokból értékeli: „Gazdagok vagyunk, van Áprilynk! Néhány név csak, amitől nő a dölyfünk, ha itthon írásról beszélünk, és Pesttel feleselünk decentralizáltan... Csiszoltak vagytok? Formásan álljátok a versenyt más népek diadémjaival? Nézzetek ide, ez a mi ajándékunk, erdélyi anyag és százados munka remeke.” És sorolhatnánk írásait, amelyek a lapban megjelentek, s amelyekből kitűnik, hogy a bácskai sváb kovács fia lassan nemcsak szerelmese lesz Erdélynek, de otthonának is tekinti. Az 1921-ben *Hegyek gyűlése* című írásában mondja a világháború utáni csendre utalva, hogy a Kárpátok hegyvonulata, dombok, völgyek morajlanak, kínálják természeti kincseiket. Csoda történik. „Varázsütésre megtorpant a lárma, halkultak a hegyek és mérföldes csizmában tetejükre léptek *hármán, emberek*, edzett óriások. Mindenik más nyelven, megosztott szusszal, de osztatlan örömmel kurjantott a zajba, és mint hajnali kakasszóra, elült a boszorkányszombat zsvivaja. (...) megbékélt az ember országa a földjével.”

A humánuma az, ami pályakezdésétől élete végéig fellelhető műveiben. Legyen kritika, publicisztika, esszé, regény

vagy színmű. Leghatásosabb írói eszköze a humor, anekdota, szatíra. 1929-ben jelent meg az a műve, amit én a legérdekesebbnek tartok, a *Metánia RT* című szatirikus szürrealista regénye, amely a gázpanama remek leírása tájainkon. A hitleri fasizmusnak a jóslata. A maga nemében egyedi az erdélyi irodalomban. Ekkor már tevékeny részese az *Erdélyi Helikon* írói csoportnak, amelyhez kezdetektől csatlakozott.

Marosvásárhelyen élt 51 éven át. Akkor sem költözött el, amikor a Bolyai Egyetem német irodalom szakos professzora lett. 1945-1951 között inkább ingázott Kolozsvárra a kor döcögő közszállítási eszközeivel, de nem hagyta el szeretett-ostorozott városát és családját. Nyugdíjba vonulása után még írt, de életműve gerince a háború végével lezárult. Nem sorolom megjelent műveit, akárki megtalálja lexikonban, világhálón. Apropos, világháló, Wikipédia! Azt írják, hogy 70. születésnapján az Igaz Szó összeállításban ünnepelte tizenkét író megemlékezésével, amiből annyi igaz, hogy a főlaptestben megjelent egy novellája, a *Hősök hálája*, a *Szemle* rovatban pedig Székely János, az egykori tanítvány hozzá írt levele, amiből hadd idézzek, hisz mindannyian így ismertük Károly bácsit: „Vásárhely ismerős utcáira képzelem magam, a vár alá, vagy a Bolyaiak terére, s itt is, ott is, majd minden sarkon megüt pipájának erős somkóró illata. Látom, amint nyitott felöltőjében, széles és kókadt karimájú kalapjában szaporázza rövid lép-teit; amint szívesen, de szórakozottan köszönget jobbra-bal-ra, úgyszólván minden szembejövőnek, s megtorpan olykor, hogy eldiskuráljon velük, pusztán a beszélgetés örömeért.

Látom iskolai katedráján, amint az osztály csataüvöltései közepette, gyorsírással jegyzeteti ötleteit asztal alá rejtett pepita noteszébe, mintha csak attól tartana, hogy rajta kapjuk fegyel-

mezetlenségén. Hallom, amint olykor, – ha már képtelenség fület és szemet hunyni a zajongásunk fölött– felrikkant a menyegyzetre, mondván: Mi az? Ki meri ezt megtenni énvelem? – , hogy aztán rögtön visszasüllyedjen foglalatosságába.

Látom az irodalmi estek dobogóján felolvasni, vagy fiatalabb íróársakat protezsálni a közönség szeretetébe; látom gyűléseken pipázgatni és jegyezgetni egy új noteszbe, amely azonban mintha mégiscsak a hajdani volna; hallom csevegő, szinte bocsánatkérő felszólalásait, amelyek során mégis a legfontosabb dolgokat mondja el tanítványai, kollégái műveiről. Látom otthon, írógépe mellett, Gorkij és Kosztolányi arképének társaságában; látom az unokák között, és látom a szerkesztőségi szobában, ahonnet sohasem távozik anélkül, hogy előbb elnézést kérne alkalmatlankodása miatt.

Látom ezernyi helyen és ezernyi mozdulatban; valahol csak tényleg alkalmam volt megpillantani hajlott – szikár alakját, tiszta szemét és jellegzetes metszésű arcát; valahol csak lehetőségem nyílt hallani egymás sarkára hágó, el-elakadó, szaporán-szellemes szavait...” (Születésnap levél)

1980-ban, 90. születésnapján valóban összeállítással köszöntöttük Sütő András, Benkő Samu, Köllő Béla és Marosi Ildikó írásaival. Itt idézi Köllő Béla színművész Moltert: „Sosem lesz valóságos erdélyi az, akinek nincs történelmi érzéke. Akit nem érdekelnek a hagyományok, az mindig idegen ember marad Erdélyben, e történelemtől hangos földön, ahol az örök múltból olyan otthonos biztonságérzettel merít példát mindenki.”

Ő az lett. Valóságos erdélyi. Transzilvanista.

ÍRÓK, SZALVÉTÁK, RELIKVIÁK

Hogyan kerül egy sorba három ilyen különböző dolog? Elmesélem.

Az Igaz Szó 20. évfordulóját 1973. július 7-én ünnepeltük. Az irodalmi est után az Arany Kakas vendéglőbe voltunk hivatalosak ünnepi vacsorára. A jó hangulatú estebéden úgy éjfél után 1 órakor az az ötletem támadt, hogy autogramot kellene szereznem e jeles emberektől. Más nem lévén kezem ügyében, a tányérom mellett álló damasztyszalvétát véltem erre alkalmasnak. Valakitől írószerszámot is kaptam, aztán körbejártam, és mindenkivel aláírtam. Balázs Imre fejlécut is rajzolt, s a pontos órát is ráírta. Így ma ez a szalvéta az itt felsorolt írók s a lap belső munkatársai nevét őrzi. Volt, aki kommentárt is fűzött a neve mellé. Balázs Imre festőművész, Ambrus Imre festőművész, Kuti Márta, Szász János, Nagy Pál szerkesztő, Kiss Jenő, Domokos Géza, Páskándi Géza, D. R. Popescu, Jánosházy György, Gálfalvi György, Ferenczy Csongor színész, Sütő István költő, Markó Béla, Szilágyi Károly szervező, Márki Zoltán, Székely János (Kedves barátom! Fizess elő az Igaz Szóra. Olvasd, és ne terjeszd a szalvétát!), Nina Cassian, Panek Zoltán, Lászlóffy Aladár, Au. Rau, Gálfalvi Zsolt, Eugen Uricariu, Farkas Árpád neve olvasható.

Rajzok is vannak a szalvéta alján Balász Imre jóvoltából, de az is lehet, Székely János rajzolta: a szemüveges nő én lennék, a pipázó férfi Szász János, oldalt Farkas Árpád.

1978-ban a 25. évforduló alkalmából kézenfekvő volt, hogy megismételjem a jól bevált gyűjtőmunkát, most már a Maros vendéglőben. Akkor még nem tudtuk, hogy ez az utolsó ün-

nepi alkalom. 30 és 35 már nem volt, mert az Írószövetség szegény lett, mint a templom egere. S mert az Igaz Szó a Romániai Írók Szövetségének lapja volt, jócskán éreztük mi is. De ez egy másik történet. Szóval a 25. évforduló vacsoráján ott volt: Nemess László, Traian Iancu, az Írószövetség igazgatója, író, Bach Loránd fotós, Tompa Miklós rendező, a Székely Színház egyik alapítója, Nagy Pál szerkesztő az Új Életnél, Gagyi László, Tarr Éva titkárnő, Böződi György (is itt vala, s hálistennek semmit se halla), Panek Zoltán, Gálfalvi György, Bajor Andor, Metz Katalin kritikus, Farkas Árpád, Deák Tamás, Puskás Sándor szobrász, Varró Ilona, az Új Élet szerkesztője (Márta! ez a rongyod immáron nem megy kárba.), Deák Tamás író (Romlott kis lap, még csak huszonöt éves – s már mi mindent nyomtak bele.), Márki Zoltán, Gálfalvi György, Székely János, Constantin Sturza, Dinu Sararu, Szilágyi Károly szervező, Létay Lajos költő, az Utunk főszerkesztője, Sátán Margit műszaki szerkesztő, Sátán Imre grafikus, Hajdu Győző főszerkesztő, Kuti Márta korrektor, Ana Blandiana, George Macovescu, az Írószövetség elnöke, Romulus Guga, Mihai Sin a Vatrától.

Természetesen mindkét esetben népesebb volt az ünnep-lők tábora, de ezeket a neveket tudtam beazonosítani egyrészt, másrészt csak az írók, művészek nevét soroltam itt fel, na meg a belső munkatársakét. Kommentár itt is akad néhány. Íróink humoruknál voltak.

1953-ban jelent meg először az Igaz Szó. Az idén 65 éves lenne, s ha az örököse, jogutódja a Látó éveit hozzáadjuk, akkor mondhatjuk jelen időben is. Mert nem tűnt el, csak egy kicsit átalakult.

Nem szerettem volna, hogy a szalvéták elkallódjanak, mert ennyi értékes ember kézjegye egy helyen talán sehol a világon

nem található. Ezért úgy döntöttem, felajánlom a budapesti Petőfi Irodalmi Múzeumnak. Kedves ismerősöm, Szócs Edgár vállalta, hogy segít, és elintézte a vele járó hercehurcát. Az alábbi levelet kapta a múzeumtól:

„Tisztelt Szócs Edgár!

Asztalos Emese kolléganőm továbbította nekem az Ön levelét. Köszönjük szépen a megkeresését, a Petőfi Irodalmi Múzeum örömmel látná relikviagyűjteményében az erdélyi írók által dedikált damasztyszalvétákat. Amennyiben a későbbiekben aktuálissá válik a kérdés, kérem, keressenek fel minket a részletekkel, hogy ajándékozás vagy adásvétel útján kerüljenek a szalvéták a gyűjteményünkbe.

Köszönettel:

Zeke Zsuzsanna
muzeológus”

Megtörtént, Szócs Edgár mindent elintézett. Köszönet érte.

Így aztán 2018. június közepétől a 20. század második felének erdélyi írói (s nemcsak) kézjegyét őrző damasztyszalvéták a múzeum relikviagyűjteményében vannak, és állnak az érdeklődők rendelkezésére. Az őket megillető helyre kerültek.

2018

AKIKET CSAK ELTEMETTEK S MAJD NEM ELFELEDTEK

Mostanában nagy volt a felhajtás a Nyirő József újrate-
metése körül. Lexikonok meg a világháló részletes felvilá-
gosítással szolgál írói munkásságáról és politikai nézeteiről.
Egyébként a sors iróniája, hogy egy nyilassá lett író-politi-
kus zsidó származású írónak, a vásárhelyi *Zord Időt* elindító
Osvát Kálmánnak köszönheti, hogy a lap novellapályázatát
megnyerte, s ezzel elindult sikeres írói pályája. Természe-
sen az irodalmi rovat szerkesztői ítélkeztek, mégpedig Berde
Mária és Molter Károly. Később Nyirőt is meghívta Kemény
János a marosvécsi kastélyába, amikor megalakult az Erdélyi
Helikon.

1926-ban, az írói társaság alakulásakor Kemény János 28
írónak küldött meghívást, megszűnésekor, 1944 őszén 55-en
vallották magukat helikonistáknak. Alapító tagok: Áprily
Lajos, Bánffy Miklós, Bárd Oszkár, Bartalis János, Berde Mária,
Endre Károly, Gulácsy Irén, Gyallay Domokos, Hunyady
Sándor, Kacsó Sándor, Kádár Imre, Kemény János, Kós Károly,
Kovács Dezső, Kuncz Aladár, Ligeti Ernő, Makkai Sándor,
Molter Károly, Nagy Dániel, Nyirő József, Olosz Lajos, Remé-
nyik Sándor, Sipos Domokos, Szabó Mária, Szentimrei Jenő,
Szombati-Szabó István, Tabéry Géza, Tamási Áron, Tompa
László. A későbbiekben a helikoni közösség tagja lett Asztalos
István, Balázs Ferenc, Császár Károly, Dsida Jenő, Finta Zoltán,
Gagyai László, Járosi Andor, Jékely Zoltán, Karácsony Benő,
Kiss Jenő, Kovács László, Lakatos Imre, Makkai László, Mar-
kovits Rodion, Maksay Albert, Moldován Pál, Ormos Iván,

Pakots Károly, Szabédi László, Szántó György, Szemplér Ferenc, Szenczei László, Tavaszgy Sándor, Vásárhelyi Z. Emil, Vita Zsigmond és Wass Albert.

Impozáns névsor. Tulajdonképpen nekik köszönhetjük, hogy ma még van magyar szó, magyar irodalom, kultúra és iskola Erdélyben. A betűrendes felsorolás demokratikus ugyan, de köze sincs az igazsághoz, és nem mondja el, ki milyen részt vállalt, milyen terhet cipelt megmaradt népéért. Senki érdemét nem lehet elvitatni, aki magyar szót bátorkodott leírni a két világháború közötti Erdélyben, de ezek nem egyenlő súllyal estek latba. Nyíró valóban új hangot hozott a magyar irodalomba, de rövid idő után már csak a közönség ízlését szolgálta ki, Tamási Áron Ábel-regényei meg novel-lái messze túlszárnyalták Nyíró stílusát és világát. De találni a felsoroltak között számtalan olyan jeles költőt, prózaíró-t, akinek sírjához évente el kellene zarándokolnunk születésük vagy haláluk évfordulóján, és az emlékezés, a hála egyetlen szál virágját oda vinnünk. Számomra legfontosabb Kós Károly, Bánffy Miklós, Kuncz Aladár, Reményik Sándor, a Zord Időben indult, pályázatot nyert Tompa László, a Helikon ötletgazdája, a költő és író Berde Mária, a fiatalon elhunyt, szintén a Zord Időből induló Sipos Domokos vagy a Mészkon új világot, közösséget építő Balázs Ferenc, aki dán feleségét hozta ide és győzte meg arról, hogy érdemes Erdélyben az erdélyi magyarságért élni, építkezni. A végére hagytam Kemény Jánost, de csak azért, hogy elmondhassam, milyen büszke vagyok rá, hogy személyesen ismertem, részt vettem a nyilvános temetésén, amelynek jogosságát még az átkosban sem merték megkérdőjelezni, és tízezrek kísérték Vásárhelytől Marosvécsig.

Boldogok lehetünk, sok a tiszta és bátor erdélyi magyar író, aki utókorát sem hozza kényelmetlen helyzetbe. Őelőttük kellene gyakrabban leborulnunk imáinkban vagy virágot vinnünk sírjukra.

2012

KRIZA ÉS BARTÓK

Az idei évfordulókat böngészve két jeles személyiségre kellene méltóképpen emlékeznünk. Kriza János 200 éve, míg Bartók 130 éve született. Mindkettő a mi tájainkon, Kriza Erdővidéken, Bartók a Bánátban, és mindketten unitáriusok voltak.

Kriza János (Nagyajta, 1811. június 28. – Kolozsvár, 1875. március 26.) néprajzkutató, költő, műfordító, unitárius püspök, a Magyar Tudományos Akadémia tagja volt. Legegyetemesebb alkotása a magyar kultúrában a *Vadrózsák Székely népköltési gyűjtemény* (Kolozsvár, 1863. Balladák, dalok és rokonneműek 588, Táncszók, Találós mesék, Népsajátságok, Népmesék 20., Tájszótár, Jegyzetek Néhány szó a székely nyelvjárásról) A Magyar Tudományos Akadémia 1863-ban a Sámuel-díjjal jutalmazta. De püspökként a *Zsinati beszéd Szent-Gericzén* (1865) című előadása még inkább köti ehhez a Nyárád mentéhez. Valamikor utcát is neveztek el róla Vásárhelyen, de hát az is, mint annyi minden az asszimiláló, hamisító román politika áldozata lett, és valami jellegtelen román nevet kapott.

„Szuhafői Bartók Béla (Nagyszentmiklós, 1881. március 25. – New York, 1945. szeptember 26.) a 20. század egyik legnagyobb zeneszerzője, zongoraművész, népzenekutató, a közép-európai népzene nagy gyűjtője, a Zeneakadémia tanára. Művészete és tudományos teljesítménye nemcsak a magyar és az európai zenetörténet, hanem az egyetemes kultúra szempontjából is korszakalkotó jelentőségű” – határozza meg helyét a világ zenei életében a lexikon.

Bartók végül is kiteljesítette és kitágította azt a népdalgyűjtő munkát, amit Kriza elkezdett prózában, mert ő a környéken élő népek zenéjét gyűjtötte és használta fel alkotásaiban, köztük elsősorban a román népzene, és vitte világhírnévre azt, pl. Cantata profana című műve román népzene épül. Bartók Béla sokkal inkább kötődik városunkhoz, hiszen első felesége, Ziegler Márta vásárhelyi születésű volt, ő maga is többször megfordult Vásárhelyen.

Eleddig egyiküket sem kényeztette el emlékezésekkel a város. Sokáig nem is lehetett. De már 20 éve semmi akadály ennek, s a kerek évforduló jó alkalom arra, hogy bepótoljuk eddigi mulasztásainkat. A Kriza János utca például visszakaphatná régi nevét, Bartók szobra pedig nem kellene ott árválkodjon a róla elnevezett utcában, hanem megkoszorúzhatnánk minden március 25-én, hivatalok, egyházak, civil szervezetek és polgárok, emléktáblát helyezhetnénk a Ziegler-házra. Műveit gyakrabban kellene hallanunk, különösen most, s nem csak a Filharmónia előadásában, életével, munkásságával a média rendszeresen foglalkozhatna.

Az idő sürget. Itt van az óriási kincs az orrunk előtt. Díszítsük fel lelkünket vele.

2011

MÁTYÁS, A KIRÁLY ÉBRESZTÉSE

1443. február 23-án, Jégtörő Mátyáskor (gondolom, ezért lett a neve is ez) Kolozsvárott az akkoriban igen előkelőnek számító, ma Mátyás-házként ismert nemesi lakban világra jött egy csecsemő, akit aztán, mint a mesékben, amelyeknek hőse lett az évszázadok során, királlyá választottak I. Mátyás néven. Hosszú évtizedekig uralkodott, igazságos, bölcs, bátor és nagy hadvezér volt – hogy folytassam legendákat idézve a népmesei hangulatot. Vajdahunyadon nevelkedett, hisz ő volt Hunyadi Mátyás, a kisebbik fia a nagy törökverő hadvezér Hunyadi Jánosnak. Országépítő király volt, akinek birodalmát északon Lengyelország, nyugaton a Német-Római Császárság, délen Velence és a Török Birodalom, keleten Moldva határolta. Itt a vége fuss el véle! Ezt hagyta utódaira, akik nem tudtak sáfárkodni vele, és az évszázadok során szétcincálták nemcsak a birodalmat, amelynek Bécs is része volt, ahol meghalt, hanem az országot is.

Mátyás igyekezett szorosra fűzni kapcsolatait a székelységgel, „...mert a székely had Erdély egyik fő katonai erejét jelentette. Nem véletlen, hogy az 1463. évi hadi szabályzata, valamint 1473-as rendelete írásban is rögzítette a székely hadszervezet ősi szokásait, régi intézményeit” (*A székelység története*), amiket a későbbiek során már csak megnyirbálni akartak királyok, fejedelmek, arisztokraták.

Jut eszembe mindez 570 évvel a nagy király születése után, akinek szobrát Kolozsváron meggyalázták, de úgyis nagysága, szelleme győzött, mert most ott pompázik Fadrusz János

alkotása eredeti formájában a főtéren (talapzatát Pákey Lajos – Kolozsvár, 1853. március 1. – Kolozsvár, 1921. március 22. – Kolozsvár főépítészete tervezte). És bár hallani olykor-olykor morgolódást a többségi média és politikusok részéről, Mátyás ezt a csatát is megnyerte.

Most már az következik, hogy Mátyás hadi szabályzata a 21. század igényeinek megfelelően érvényesüljön a székelység számára, vagyis elnyerje autonómiáját. A székely zászló kitűzése csak az első kézzelfogható megnyilvánulása ennek az akaratnak. Majd hozzászoknak ehhez is a bukaresti urak, ha elég szívósak vagyunk, és kitartunk célkitűzéseink mellett. S főleg ha megtanítjuk nekik saját történelmüket, amelyből kiderül, hogy hányszor rántották ki a csávából a székely haderők a moldvai és oláh fejedelmeket a történelem során.

Ugyanez elmondható egyik-másik anyaországi politikusról és híveiről is, akik csak úgy lerománozzák az erdélyieket, mert román állampolgárok, holott ez nem jelent semmit, azon kívül, hogy adott ország adófizetője vagyok, és törvényeit tiszteletben tartom. Még az sem fontos, hogy lakcímem legyen. Hátha hajléktalan vagyok, aki egyre több?

Hogy még vagyunk, és itt vagyunk, bizonyíték az erős akaratra.

A múlt erőt ad a jelen elviseléséhez és a jövő tervezéséhez.
Legyen velünk mindig Mátyás szelleme és ereje!

SIPOS DOMOKOS EMLÉKEZETE (1892–1927)

„Az általános emberit hangsúlyozom, mégis érzem írásomból, hogy ennek a vajúdo kornak szenvedő, vergődő magyarja vagyok, aki különb, mint a gondolat nélküli nacionalista.”

(Sipos Domokos utolsó sorai halálos ágyán)

A trianoni szerződést még nem írták alá, de az erdélyi értelmiség a politikai helyzetet felmérve próbált alkalmazkodni az új körülményekhez, s szellemi életet teremteni a lehetőségekhez mérten. Egymás után jelentek meg különböző lapok, de anyagiak hiányában kérészerűek voltak. 1919-ben Osvát Kálmán *Zord Idő* címen indított félhavi irodalmi szemlét Marosvásárhelyen, melyhez akkor már jelentős alkotókat (pl. Berde Mária, Molter Károly) sikerült szerkesztőnek megnyernie. A munkatársak körének gyarapításához irodalmi pályázatokkal próbálkoztak.

Az 1920-ban meghirdetett kettős irodalmi pályázat után, melynek díjazottja Tompa László (vers) és Nyirő József (novella) volt, akiknek ezzel indult írói pályafutása, 1921-ben a lap újabb pályázatot hirdetett novellára és tárcanovellára: „...első pályadíj 500 lejt tűzünk ki novellára, mégpedig a szó igazi értelmében, vagyis regénynél kisebb terjedelmű, de bonyodalommal, fejlődéssel bíró műre, mely tehát külső vagy belső hosszabb történést folyamatot ad, nem csupán helyzetet, hangulatot. Második pályadíj 250 lejt tűzünk ki tárcanovellára (rajzra, hangulatképre, a ma tévesen novellának nevezett műfajra)...” Az 1921 tavaszán nyilvánosságra hozott eredmény némi meglepetéssel szolgált. Mindkét első díjat egy

eddig alig ismert nevű dicsőszentmártoni fiatalember, Sipos Domokos nyerte el. „...A kisnovella-pályázat legkiválóbb darabjának az Októberi Forradalom jeliségű pályázó *Temp-lomrbló* című novelláját tartjuk... A stílus rövid tömörsége a kapkodó indulatoknak jó eszköze. Egyáltalán nem annyira a téma, mint a megtalált erőteljes és hatásos kifejezési mód indítanak rá, hogy a szerzőben kifejlendő elismert író t lássunk, és így a pályadíjat neki odaítéljük” – olvasható a bíráló bizottság jelentésében (*Zord Idő*, 1921. április 15-i szám). Díjnyertes elbeszélése pedig – „nagynovellája” – a *Boldog idők*, melynek fő érdemeként „az igazi couleur locale”-t említik.

Ezzel elindul Sipos Domokos írói pályafutása.

Vele egy időben indult a pályája még négy írónak, akiknek életútja épp oly rövidre szabott, mint az övé. Vitathatatlan tehetség volt mind az öt: Balogh Endre (1881–1925), akit szintén a *Zord Idő* fedezett fel, Sipos Domokos (1892–1927), Kuncz Aladár (1885–1931), Balázs Ferenc (1901–1937), Dsida Jenő (1907–1938) utóbbiak a Helikon írói.

Sipos Domokos volt az Erdélyi Helikon első halottja.

Ki volt ő és honnan jött?

Bernáth Ernő, a barát, aki sajtó alá rendezte 1973-ban *Vajúdó idők küszöbén* címen az életművet, így vall: „Ismertem a kisvárost, amelynek elmaradott légköre gazdaságilag és szellemileg fojtogatta, a nyugtalan elméje számára szinte elviselhetetlen dzsentri áporodottságot, a tartalmukat vesztett ódon formákhoz konok elszántsággal ragaszkodó peremvidéki hősöket. Tanúja voltam, hogy próbálta megkeresni itt a kegyeret maga és családja számára, hogyan küzdött a kisváros méltóságos előkelőségeivel, akik nem akartak tudomást venni a »bába fiáról«, hogyan hordozta magában a kisemberek

szenvedéseit. Hallottam nem egy pompás beszédét, amelyet védelmükben elmondott, éreztem emberi közvetlenségét, szókimondó, lelkes őszinteségét, amellyel számos hűséges és ragaszkodó barátot szerzett körükben. Emlékszem az induló romániai magyar irodalomért való buzgolkodásaira, pályázatokon aratott sikereire, s arra a kevés kötetére, amelyek egy része már csak halála után, baráti kezek buzgolkodása folytán láthatott napvilágot.”

Dicsőszentmártonban született, 1892. augusztus 4-én, és itt is halt meg, 1927. december 22-én. Apja Sipos György kelemefestő és anyja Császár Kata okleveles bábaasszony második gyermeke volt. Az édesapja rövidesen elhagyja a családot, világgá megy. Elemi iskoláit szülővárosában végzi, majd egy szerencsés fordulat révén, ösztöndíjat kap a nagyenyedi Bethlen Gábor Kollégiumba, és 1902 és 1910 között nyolc boldog évet tölt itt, melynek élményeit a *Boldog idők* című dínyertes novellájában írta meg. Az utolsó két évben a Kemény Zsigmond Önképzőkör aktív tagja, ünnepi beszédeket mond, szerkeszti a *Haladjunk* című kéziratot diáklapot, cikkeket, novellákat is közöl benne, a Bethlen Gábor Kör jegyző titkára.

Első nyomtatott írása az önképzőkör 1909-es jubileumi Emlékkönyvében jelent meg, *Ami nem siet, sohasem késik* címmel.

Ezután következik néhány év, amit szülővárosától távol tölt. Próbálkozik. 1912–1913-ban, két félévig, jogászhallgató Budapesten. Később, 1918 őszén még egy félévre beiratkozik, de közben 1913–1914-ben újságíró Kassán, utána egy ideig a budapesti statisztikai hivatalban kistisztviselő. 1914–1915-ben a világháború kitörése után behívják katonának Gyulafehérvárra, de gyenge testalkata miatt felmentik a szolgálat alól. 1915-ben már szülővárosában napidíjas tisztviselő.

Önéletrajzában írja: „Közben vármegyémben progresszív irányú publicisztikai működést fejtettem ki. Ez és a nemzeti-ségi kérdésben elfoglalt s a megyében közismert álláspontom volt az oka, hogy 1918-ban, az emlékezetes aradi tárgyalásokon, Kisküküllő megye főispáni állására nézve személyemben állapodtak meg. Kinevezésre azonban már nem kerülhetett sor.”

1919. június 7-én megnősült, feleségül vette Komáromi Graciánát, Komáromi Sándor helybeli textiltereskedő 19 éves leányát, s egy év múlva fiuk születik, Domokos.

1921 szeptemberétől lemond helyettes főjegyzői állásáról, s novembertől a helybeli, 1902-ben alapított Erzsébet Könyvnyomda Rt. ügyvezető igazgatója, és egyben a *Kis-Küküllő* című hetilap főszerkesztője lesz. Itt megjelent radikális hangvételű publicisztikai élénk visszhangra találtak olvasói körében. Tovább látott kisvárosa határainál, és országos ügyekben is mondott véleményt. Igazgatása idején a nyomda – Áprily Lajos, Gyárfás Elemér, Kibédi Sándor, Szombati Szabó István jelentős kötetei mellett – elkészítette Petőfi Sándor összes költeményeinek centenáriumi kiadását.

Sipos első, s életében egyetlen kötete *Istenem hol vagy?!* címmel 1922 decemberében jelent meg a Kaláka kiadásában.

1925-ben újra pályázik. Berde Máriával együtt megnyeri az Ellenzék „erdélyi történelmi elbeszélésére” kiírt pályázatát. Novemberétől megválnak az Erzsébet Könyvnyomdától, s a Keleti Újság havi fizetéses alkalmazottja lesz, hónaponként legalább négy cikket s helyi híreket kell szállítania, a novelláit külön díjazták.

Elismerés kíséri munkásságát. 1926. január 9-én a marosvásárhelyi Kemény Zsigmond Társaság választmánya egyhangúlag ajánlja taggá választását az április 11-i közgyűlésnek, és

még az év júniusában Kemény János őt is meghívja az első helikoni találkozóra, de már nem tud elmenni. 1927-ben a Helikon bár három havi kezelésre küldi a budakeszi tudószanatóriumba, de nem tudták megmenteni. A helikoni közösség első halottjaként búcsúztatták.

Élete vége felé verseket kezdett írni. Jóllehet versei, mindössze 21, a halál árnyékában születtek, nem nevezhetők halál-verseknek, és prózai művei melléktermékének sem, mint ahogy egyes kritikusai tartották. Ezek a versek az élet és halál összefüggéseit keresik, és teljes értékű alkotások. *Vágtat a halál* címmel Szentimrei Jenő gyűjtötte egybe, adta ki 1927-ben bevezető tanulmánnyal. Németh László *Ácsolj keresztet!* című verséről mondta, hogy eléri a nagy vers határait. Gaál Gábor a *Báránkyka* címűt a szeretet. himnuszának tartotta.

Alig 35 évesen a halál szabott határt az életműnek. Az egész életmű 300 nyomtatott oldalon elfér, de prózája is, versei is a tenger mélyéről felhozott gyöngyszemek. Szociális érzékenysége pazar példáit adják novellái, az emberi esendőség, az én léte és helye foglalkoztatja verseiben.

„Elbeszéléseinek jó része szülőföldje paraszti-kispolgári-úri társadalmát, annak belső ellentéteit mutatja be (*Karácsonyestén, Rettenetes angyal, A csoda*). Az enyedi diákévek élményeiből ihletődő novellái hitelesen ábrázolják az első gimnazista kisdiák lelki konfliktusát éppúgy, mint a nyolcadikosok dorbézoló-politizáló életmódját (*Szép gyermekkor, jöjj vissza egy szóra!, Boldog idők...*) A Bethlen Gábor-i szellem üzenetét egy szép mesenovellában (*A székely tölgy és a spanyol gránátalmavirág meséje*) örökítette meg.

Budapesten töltött éveinek nagy felfedezése az erotika, ekkori novelláinak főhőse „barátom, a kalandor”, egyben si-

keres pesti író. A mindig a napos oldalon fellelhető, szerelmi kalandokat kereső aranyifjak mellett azonban meglátta a szerelem áldozatait, az érzelmeiknek, tapasztalatlanságuknak kiszolgáltatott lányokat is (*Barátom és a hercegnő, Egy estém a Violában, Iván régi napjai, Pillanatfelvételek*). Felfigyelt a nagyváros nyomorultjaira, egy kórterembe gyűjtötte a világváros elestettjeit (*A vízkórságos halála*), vagy úgy mutatta be a kolozsvári főtéren éhező-fázó, sőt követelőző nincstelent, hogy már-már felmentjük bűne alól (*Templomrabló ...*). Ezek az írásokon érezhető leginkább az expresszionizmus hatása.

A világháború és következményei számos novellájában tükröződnek. A militarizmussal a „sohase ölj!” erkölcsi parancsát helyezi szembe (*Éjféli párbaj, Pitymallatkor, Hősi halál*). A háború befejezésével kapcsolatos nagy visszhangot keltett novellája a *Hazafelé*, amelynek székely katonahősei szülőföldjüket tekintik igazi hazájuknak, függetlenül attól, hogy melyik ország határai veszik körül. (...) A háború alatt otthon maradt asszonyok kiszolgáltatottságát, a hazatérő katonák keltette zűrzavaros forradalmi hangulatot novellában és befejezetlenül maradt regényben is tükrözte (*A kastélytető fellángol, Gátszakadás*). Az előbbiben még az egyéni bosszú nyilvánul meg inkább, az utóbbi parasztjai már a földosztást is szeretnék megvalósítani. Főleg ezeknek az írásoknak az alapján nevezték „vidéki jakobinus”-nak, baloldalinak; Becsky Andor (Korunk) szerint azonban „a polgári írók megszokott illendőségi határait sohasem haladta túl”.

Néhány novellája és egyfelvonásosa a romániai magyarság sorskérdéseire irányítja a figyelmet: a megmaradás, a túlélés lehetőségét példázza. Az elbocsátott hivatalnok élete nem egy esetben alkoholizmusba torkollt (*Édes jó Istenem, hol vagy?*), de

volt, aki mégis megtalálta a kiutat, vállalta a megélhetésért folytatott harcot (*Diadal, Zokog a porszem*). Pályáját záró két nagyobb elbeszélése áttételesen, a múltból, illetve a földrajzi távolból merített témával közvetít üzenetet a kortársaknak. A *Vajúdó idők küszöbén* a Budai Nagy Antal-féle felkelést idézve egy új világ, a társadalmi szabadság perspektíváit ígéri, a *Két zsoldos* pedig az Erdélyhez sokban hasonlító Elzászból indítva cselekményét, a jelen felé fordulást, az alkotó munkát szorgalmazza." (Wikipédia)

1927. december 22-én hajnalban, háromhavi haláltusa után felesége karjai közt halt meg Dicsőszentmártonban. Kívánsága szerint a „szegények temetőjébe” hantolják el. Sírkövén ez áll: „Ne engedelmeskedjeteK: csak a szeretetnek, csak a szeretetnek, csak a szeretetnek!!!”

Emlékének gondozását a Kemény Zsigmond Társaság vállalta fel. 1934. szeptember 30-án emlékkövet állíttat az író elhagyott sírja fölé, majd irodalmi estet rendez a városban, melyen Molter Károly tart emlékbeszédet.

1992. október 3–4-én centenáriumi ünnepséget rendeztek szülővárosában. Sírját beköltöztették a köztemetőbe. Bálint Károly őt ábrázoló szobrát az unitárius templomkertben állítottak fel. A helyi magyar közművelődési egyesület is az ő nevét viseli.

2018

KARÁCSONY BENŐRŐL
A KORTÁRSÁK SZEMÉVEL
Rendhagyó életrajz

Karácsony Benő Klärmann Bernát néven született, Gyulafehérváron, 1888. szeptember 7-én, és – Auschwitzban, 1944 nyarán pusztult el, mert zsidó volt, és sosem adta fel, nem keresztelkedett ki, bár az sem menthette volna meg a kor gyilkos gyakorlatától.

Középiszkolai tanulmányait szülővárosa Római Katolikus Főgimnáziumában végezte, egy diákcsíny miatt nem állhatott érettségi vizsgára, így esett meg, hogy végül a kolozsvári Római Katolikus Főgimnáziumban érettségizett (1906). A nagyváradi jogakadémián kezdte főiskolai tanulmányait, de férfisزابó édesapja nem tudta tovább támogatni, ezért csak az első világháború után szerezhette meg ügyvédi képesítést Kolozsvárott. Közben harcolt az első világháborúban, megsebesült, a temesvári kórházban ápolták, majd ismét a frontra küldték, 1919-ben került haza. Az 1930-as évek elején Kolozsváron telepedett le, és önálló ügyvédi irodát nyitott; ismert íróként is tovább folytatta ügyvédi gyakorlatát, csaknem húsz éven át. 1944-ben deportálták, a nemzetiszocializmus áldozata lett ő is, mint több más kiváló író társa.

A 2018. év az erdélyi irodalom jeles írójának 120. születési évfordulója. A szokványos életrajzi felsorolások helyett, kortársai róla alkotott emlékeit, véleményét felsorakoztatva szeretném az olvasó elé idézni diákkorunk kedvenc szerzőjét, akinek regényei elbeszélései rendre eljutottak hozzánk. Akkor még nem született életét méltó módon megörökítő monográfia, de ma már *Tót H. Zsolt Széttaposott ösvény. Karácsony Benő élete*

és műve című rendkívül szakszerűen és alaposan dokumentált monográfiája az interneten is hozzáférhető. Ebből tallóztam ki a kortársak emlékeit, amelyeket, sorba rendezve kibontakozik belőle Karácsony Benő érdekes egyénisége.

Tóth H. Zsolt ezt írja írónkról: „Azt lehet tehát mondani, Karácsony az élet csaknem valamennyi területén már-már professzionális kívülálló volt, aki még azokhoz az embercsoportokhoz sem csatlakozott szívvel-lélekkel, amelyek körében valóban megbecsült helye lett volna. Az ügyvédek kasztjában például kezdettől fogva idegenül érezte magát. Nem törekedett szakmai előmenetelre, s messzire visszhangzó sikerekre, inkább irodalmi hóbortjaival foglalatосkodott, s így afféle ártalmatlan különcnek számított pályatársai között. Ennek megfelelően egyik interjújában, amit már mint író ad, szelíd ironiával szól tanult foglalkozásáról, s egyszerűsmind az ügyvédi hivatástudat szinte mulatságos mértékű hiányáról ad számot – elégedetten nyugtázza az ügyfelek esetleges elmaradozását: »Sohasem voltam intenzívebb értelemben ügyvéd... A kapun egy szerény cégtábla ma is azt állítja, hogy ügyvéd vagyok, de az idők folyamán szerencsésen eléggé beporosodott ahhoz, hogy a jogkereső közönség figyelmét elkerülje.«

Az írók céhén belül sem igyekezett mérvadó szerepre szert tenni, beérte azzal, hogy írásai rendszeresen napvilágot láthattak, s hogy darabjai színpadra kerülhettek. Nem személye, hanem alkotásai által volt tehát jelen az irodalmi életben: két színdarabja, kötetnyi novellája és öt regénye által, amelyek tartózkodó viselkedése ellenére is a kultúra rangos műhelyeibe vezették el őt, hiszen darabjait a Kolozsvári Magyar Színház adta elő, könyveit Romániában az Erdélyi Szépmíves Céh,

Magyarországon a Révai könyvkiadó gondozta, s kötetbe még nem rendezett novelláit olyan folyóiratok közölték, mint a *Napkelet*, a *Pásztortűz* vagy az *Erdélyi Helikon*....

(...) A művészek »hivatalos« életében, amely a szélesebb nyilvánossággal is összekapcsolhatta volna, csak módjával vesz részt. Olykor, többnyire este hét és kilenc között, helyet foglal a kolozsvári New York (ma: Continental) kávéház nagytermében álló Helikon-törzsasztalnál. 1932-ben ott van a romániai Pen Club magyar alosztályának megalakulásánál, s pénztárosi minőségben az igazgatóságnak is tagja lesz. 1934-től az Erdélyi Helikon tagjává válik, s így 1940-ig minden alkalommal ellátogat a marosvécsi »irodalmi parlament« összejöveteleire. 1936-ban a *Pásztortűz* alkotótársaságához csatlakozva fellép a Kemény Zsigmond Társaság irodalmi estjén. Ugyanebben az évben, a *Napos oldal* megjelenését követően felolvasó körútra indul. A 11. helikoni találkozón (Marosvécs, 1936. júl. 2–4.) Szemlér Ferencsel együtt megbízást kap a Helikon segélyalapját működtető szabályzat megfogalmazására, s ezután a 13. helikoni találkozóig (1938. júl. 1–3.) ha kevés sikerrel is, de ő intézi a segélyalap ügyeit.

(...) Ezek az elvétve adódó közéleti szereplések esetlegességük miatt inkább arra hívják fel a figyelmet, hogy Karácsony mennyire kevésbé kereste az efféle »kötelező« sürgésforgást.”

Nézzük tovább a kortársak feljegyzéseit!

Erről a kívülállásról Szemlér Ferenc is beszámolt: „Nem tartozott a helikoni íróközösség élcsoportjába – nem zsidó volta miatt, de mert többekkel együtt csak mellékesen illett az Erdélyi Helikon, hogy úgy mondjuk »hivatalos« irodalmi felfogásába. Ennél az egyszerű oknál fogva nem lehetett sem »sztár«, sem lobogó, sem jelszó. Csak éppen kitűnő író, akit

a felsorolásokból olykor ki is felejtenek. De ebben ő is hibás. Miért nem nyüzsög többet?”

Szentimrei Jenő *Városok és emberek* című önéletírásában még egy heves és merész fiatalember jelenik meg előttünk, aki könnyen elfeledkezik a tekintélyes személyek és dolgok iránti kötelező tisztelet megadásáról: „Teleki Gabinak, aki pedig utóbb melléje került gyakornoknak, majd szolgabírónak, mintha begyében lett volna ez a Pongrácz. Röptében elmesélte, hogy a napokban tanúja volt, mikor székely legény jelentkezett az irodán szolgálatra. Hallotta, hogy a régi kocsisa megszökött.

Beállít a legény, »jó napot adjon isten«-nel köszönt. A főbíró szó nélkül lekent neki két pofont.

Ezt miért kaptam, instálom? – kérdezte vérbe borult tekintettel a fiú.

– Hogy jegyezd meg egyszer s mindenkorra: becsületes székely legény, ha belép »az ő főbírójához«, nem így szokott köszönni. Menj ki, kopogtass megint, s köszönj tisztességesen.

A fiú kifordult az ajtón, majd újból benyitott:

– Kezeit csókolom, nagyságos főszolgabíró úr.

– Na látod, ez már beszéd. Most már meghallgatom, mi jóban jársz. Úgy el vagytok szemtelenedve, fiam, otthon, hogy nem is képeled.

Gábornak azonban mintha tetszett volna ez a nevelési módszer. Ő sem szokott anélkül hazamenni Fehérvárról – úgymond –, hogy azt a Klärmannt meg ne pofozza.

Az a Klärmann az ő derék szabójának a fia. És képzeljem, felcsapott kolozsvári jogásznak. Ez még hagyján. Hanem valami helyi lapocskát szerkeszt pimasz, arrogáns hangon. Csak egy-egy pofon téríti észre az ilyen alakokat.

Írásos okmányok nem maradtak fenn, de még a szájhagyomány sem tud róla, hogy a Klärmann fiú ezeket a pofonokat csakugyan megkapta volna... Történelmi tény azonban, hogy Klärmann gyulafehérvári szabó csípős tollú fia, ugyanaz, aki lapocskájában a helybeli és vidéki közigazgatásnak odamondogatott néha, sőt a mezei jogászságból egyes fennhéjázó ifjak viselt dolgait is megrovás tárgyává tette: Karácsony Benővel, a későbbi jó nevű íróval volt azonos. Klärmann néven nyitott és vezetett csaknem húsz éven át közepesen menő ügyvédi irodát Kolozsvárott. A *Dinnyebefőtt* című, maliciózus kisvárosi novelláját azonban Karácsony Benő aláírással hozta be az 1920-as évek elején a rövid életű *Napkelet* szerkesztőségébe. Jó novellában akkor sem mutatkozott túltermelés. A *Dinnyebefőtt* kézről kézre járt a szerkesztőségben, és közlésre érdemesítettük a folyóirat következő számában.

Azontúl gyakran újítgattuk közös gyulafehérvári emlékeinket.”

Salamon László múltidéző sorai egy megtört és megfáradt, korán megöregedett embert rajzolnak meg, aki már bizakodni is elfelejtett, s aki lemondott a hiú reményekről: „A bécsi döntés utáni évek nagy csalódást hoztak Karácsony Benő számára. Írásai alig jelenhettek meg s könyvei annak ellenére, hogy több művét olaszra is lefordították, már nem jelentek meg, mint azelőtt – sűrű egymásutánban...”

Hitt a fasizmus bukásában, a haladás diadalában. Emlékszem rá, milyen – nála szokatlan – ujjongással fogadta a szövetséges csapatok afrikai partraszállását és az olasz fasiszta hadsereg kapitulációját.

Mint a zsidótörvények hatálya alá eső egyén, 1941-től nem folytathatott ügyvédi gyakorlatot (...), ami egyáltalán nem

sújtotta le, mert ezt a foglalkozást csak kényszerből űzte s az ügyvédi foglalkozás polgári módszeraira csupán gúnyos megjegyzései voltak...

Ady Endre utcai kis háza is hozott némi jövedelmet. Ő maga hallatlanul szerényen, szinte igénytelenül élt...

Karácsony Benő 1944 májusában szintén kikerült a gettóba. Ott napokon át magába mélyedve, egy széken ült, lecsüggesztett fejjel, szótlannul. Ha olykor felkerestem, és biztatni próbáltam, kézlegyintés volt a válasza. Már nem hitt abban, hogy megéri a fasizmus feletti teljes diadal idejét. Korán őszült haja még őszebb lett, telt arca lesoványodott...

Utoljára futólag Auschwitzban találkoztam vele. Csíkos rabruhában, egy barakk falának dőlt a tikkasztó napsütésben. Nagyon »megörültem«, hogy életben látom, hangosan üdvözöltem. Amikor banális szavakkal hogyan léte felől érdeklődtem, tétova tekintetű szemét rám szegezte, és így szólt: – Készülök megírni az *Árnyékos oldalt*.

Soha többé nem láttam viszont.”

(...) Méliusz József leírása így tárja őt elénk: „...volt... egy különössége, egyetlensége ennek a tulajdonképpen köznapias mosolyának. Hogyan is határozom meg? Igen, igen... »tömzsín« mosolygott... Lábszárjai kurták. Felsőteste rövid. Mégsem túl alacsony. Valamivel magasabb ő, mint a cingár Dsida Jenő. Köpcösségre hajlamos és ezért állandóan valamilyen kubista négyszögűsége emlékeztet. Talán dobozra? Doboz-kompozícióra? Gondolom, ha Kafka effajta piknikus négyzetszögűsége hajlott volna, nem maradnak befejezetlenek regényei, pontosan zárja le a földmérő és a másik K. történetének a szerkesztését. A mi K. urunk, Karácsony Benő minden története, álma: kerek, jól befejezett egész. Ahogyan itt ül,

meglehetősen nyaktalan: mindjárt törzse fölött azzal a nagy, tulajdonképpen négyszögű arcával, négyszögű nagy gondolkodói homloka körül a korán őszülő, sűrű, göndörödni kész sötétbarna hajával. Keze a rövid párnás ujjakkal: négyszögű. Rövidre vágott körmei: négyszögűek. Isteni kubista modell!... Ezen az arcon útlevel-adatul szolgáló különös ismertetőjel, vonás fel nem lelhető. A nyírt angol bajusz a kis száj fölött – formás ajak – az is négyszöggént hat. Csak a szeme! Csak a szeme, az ragyog oly elevenen, hogy az alakjával, arcával, predesztinált tömzsiségével valami egészen, alapjában ellentétet leplez le.”

Bárd Oszkárnak válaszolja barátságát felajánló levelére önmagáról: „Nincsenek barátaim – ami még nem volna baj –, de nincsen barátom sem. Húsz év előtt veszítettem el az utolsót. Talán bennem van a baj. Óvatos és unalmas bosszússággal dugom ki barátkozó csápjaimat csigaházamból. Ez az óvatosság már antiszociális termék bennem. És lusta vagyok, szellemileg és corpore. Lásd, amíg annyi cselekvőképességet kondenzálok magamba, hogy megválaszoljam leveledet, amelynek pedig annyira örvendtem, mint egy váratlan, ritka ajándéknak – benned bizonyára lehervadt minden jó szándék. Nem tudom, nem volna-e gazdaságosabb és becsületesebb dolog már most figyelmeztetni téged, hogy érdemtelenre pazarolod meleg szimpátiádat... Aug. 4-én Marosvécsen lesz a társaság. Előreláthatólag nem megyek el. Nem nekem való. Nem vagyok társas lény.”

1943-ban írja: „A legnagyobb vágyam?... Egy római patríciusnő sírkövén ezt a négy szót láttam: »Otthon ült és font«. Hát valami ilyen nagyszerű dologra vágyakozom én is. Otthon ülni és nyolcvan könyvet megírni. Munka közben kinézni

az ablakon és valami olyan remek dolgot látni, mint amilyent Andersen látott, amikor írás közben kipillantott az ablakon: egy kisvárosi utcácskát macskakövezettel, nyolc-tíz földszintes házzal, aztán megjelenik a szomszédasszony, lehetőleg facipőben, zöldséges kosárral a karján, később egy kutya is betéved az utcába – egy közönséges korcs kutya. A földszintes házak felett pedig egy jó nagy darab égbolt látszik. Hát ezt szeretném. És igen, hogy valahol, talán a közeli borbélymesternél szóljon egy kanári. Sajnos azonban, igen nagy dolgokat kell megmozgatnunk ahhoz, hogy az ilyen apróságokat nyélbe üssük.”

A kezdődő zsidóüldözések idejére Salamon László így emlékezik: „1942-ben a kolozsvári neológ főrabbi arra szólította fel Karácsony Benőt, hogy szakítson magyar irodalmi kapcsolataival és deklarálja magát zsidó írónak, hiszen a magyarok megtagadták őt és nem tartják magyarnak.

Pontosan emlékszem Karácsony Benő válaszára. Azt felelte dr. Weinberger főrabbinak, hogy a zsidó nacionalizmust sem értékeli többre, mint a magyart: mindkettő egy tőből fakad: embertelenségből és ostobaságból. Hogy ki milyen nemzethez tartozónak érzi magát, saját maga dönti el, s mert a magyar fasiszták és nacionalisták antiszemitizmust hirdetnek, azért ő nem tagadja meg Kossuth, Rákóczi, Petőfi és Ady népét. Mint ahogyan ezzel nem tagadja meg vagy el zsidó származását sem.”]

Balogh Edgár így idézi fel egy Karácsonnyal való kései öszszetalálkozását: „1944 tavasza volt, barátaim vagy katonák voltak, vagy munkaszolgálatosok... A város a német megszállás, a faji örület, az egyre sűrűbben megjelenő repülőrajok rémületében élt.

A Rátz-féle ezüstműves bolt előtt (ez volt Mátyás idejében ama pórul járt kolozsvári bíró háza) összefutottam Karácsony Benővel. Sárga csillag volt felvarrva a tavaszikabátjára, s mindkét karját felemelve üdvözölt. Észrevette-e, hogy elszégyelltem magam, ezért fordult hozzám bizalommal? Avagy az *Erdélyi Helikon* oly durván megbélyegzett írója most a beszüntetett *Korunk* munkatársát tisztelte meg? Kérdése máig fülemben cseng:

- Hát meddig tart ez még? Nem jön a forradalom?

Mit tehet ilyenkor a másként, de ugyancsak megpróbált ember? Karon fogtuk egymást, s én megsúgtam, hogy Vargyason szénacsinaláskor fenn voltam a hegyi kaszálón apósoméknál, s onnan világosan kivehettem a közelgő front ágyúdörgését. Vigasz ez? Talán. Karácsony Benő (s annyi más reménykedő ember) nem gondolt a közelgő legrosszabbra, s kényszeredett megnyugtatóm mintegy felmentette a helyzet további sirámai alól. Egy váratlan fordulattal írói munkásságának aznapi gondjára tért rá:

- Mondja kérem, maga leír ilyesmit, hogy »közepette«? Rájöttem, hogy ezt a szót napi beszédben nem használjuk! Hát akkor ne is írjuk le...

Ezzel váltunk el. Örökre. A téglagyárba s onnan valamelyik haláltáborba került, soha senki nem látta többé."

Aztán már a gettó következett. Salamon László írja lelkiállapotáról: „Dr. Járosi Béla evangélikus lelkész mindent megtett kiszabadítása érdekében (a *Helikon* írói közül egyedül ő vállalkozott megmentésére). De Karácsony Benő ekkor már olyan letargiában élt, hogy éppen csak tudomásul vette Járosi akcióját, anélkül, hogy a Járosi javasolta lépéseket megtette volna."

A gettóban töltött napok hangulatát Salamon László felesége, Salamon Ella elevenítette fel: „Karácsony Benővel utoljára 1944-ben voltunk naponta együtt a kolozsvári gettóban, ahová családja nélkül érkezett. Feleségét még sikerült az itteni ideggyógyászaton elhelyeznie, ahol pár hét múlva elhunyt. De ő erről már nem tudhatott, sem arról, hogy fiát, Potykót megölték a nyilasok. Milyen boldogan mesélte nekünk, hogy Potykó »stopperrel a kezében« végezte el a műgyetemet, kitűnő eredménnyel. És ez azért volt különös teljesítmény, mert fia az előnyomuló fasizmus elől menekülve, négy különböző főváros egyetemén egy-egy évet végezve, egyetlen évet sem veszítve, szerezte meg diplomáját. Ami Karácsony Benő hagyatékát illeti: még a gettóban történt, hogy egy nap hívták Karácsonyt a szögesdrót-kerítéshez, ahol már várt reá Wass Albert. »Hol vannak a kézirataid?« – kérdezte. Erre Karácsony Benő keserű tekintettel végigmérte őt, és válasz nélkül otthagya... A felszabadulás után jártam az ideggyógyászaton, ahol értesültem felesége haláláról, és voltam az Ady Endre 3. sz. alatti házában is, ahonnan annak idején elhurcolták, de a beköltözött új lakók nem tudtak hátrahagyott írásairól, sem a padláson maradt dolgairól semmit.”

Utolsó regénye, *A megnyugvás ösvényein*, valószínű az, aminek kéziratát annyira kereste Wass Albert, posztumusz jelent meg 1947-ben.

Az emlékekből kirajzolódó Karácsony Benő-portré egy rokonszenves, szerény író képét adja, aki olyan remekműveket alkotott, amelyek olvasóit rajongójává tették. Az én korosztályomét biztos.

2018

DÁVID FERENC 500 ÉVE

Születési dátuma bizonytalan, de többnyire 1510–1520 közé teszik. Ha 1520-ban született, az kerek 500 év, egy fél évezred.

Bartók Béla írja: „A magyarság számára, talán a legszomorúbb, hogy az egyetlen magyar alapítású egyház, az Erdélyben a XVI. században született unitárius – amely humanizmusával, a vallásszabadság 1568-ban kimondott törvényesítésével és haladó szellemével kiemelkedő lehetne – állandó szálka volt a többi felekezet szemében.” Sajnos, ma is igaz Bartók megállapítása. De talán az unitárius egyház is többet tehetett volna az évszázadok során saját igaza védelmében és történelmi szerepének elismertetéséért. Ennek az egyháznak alapítója és legnagyobb szónoka, varázslatos egyénisége, első püspöke volt Dávid Ferenc.

Az egyetlen magyar reformátor német származású, Franz Hertel, akárcsak barátja és harcostársa, Heltai Gáspár. Dávid Ferenc néven vonult be a köztudatba és a történelembe. Féja Géza írja róla: „Az eszmei magaslat jellemzi életét. Egyre magasabbra tört. Ő fogalmazta meg a világon először a lelkiismeret szabadságának törvényét. Élete ballada volt. Pöre a szellemi szabadság pöre. Ő a szellemi szabadság első vértanúja hazánk földjén.” A hitviták korában latin és magyar nyelvű műveiben az igazság keresése útján lutheránus, majd református végül pedig János Zsigmond udvari papjaként hitújító lett: az unitárius azaz egyistenhívő egyház alapítója és első püspöke. Az unitárius reformáció, azaz Dávid Ferenc meggyőződése alapján fogalmazták meg Tordán, 451 éve az országgyűlésen: „A prédikátorok minden helyen hirdessék

az evangéliumot mindenki az ő értelme szerint; és a közösség, ha elfogadja, jó, ha nem pedig senkit ne kényszerítsenek arra, amit lelke el nem fogad; de mindenki olyan prédikátort tartasson, amelyik neki tetszik. Ezért senki az előjárók közül, se mások a prédikátorokat ne bántsák, a vallásáért senkit ne szidalmazzanak, az előbbi szabályok szerint. Nem engedik meg senkinek, hogy a tanításért bárkit is büntessenek, vagy fenyegetsenek; mert a hit Isten ajándéka, ez hallásból van, a hallás pedig Isten Igéje által.”

Az ellenreformáció megindulásának szellemében az 1572. évi marosvásárhelyi országgyűlés megerősítette ugyan a válásügyi törvényt, de egyben kimondta az újabb hitújítások tilalmát is. Dávid Ferencet ennek a tilalomnak az alapján fogta perbe 1579-ben az olasz származású vallásreformátor Blandrata György vádjai alapján a katolikus Báthory Kristóf fejedelem. Erdélyben Blandrata doktor volt az antitrinitárius eszmék egyik fő apostola, Dávid Ferencsel együtt, de mert nem tudta elfogadni radikális nézeteit, hitújítónak tüntette fel. A hite miatt életfogytiglani fogságra ítélték. Az árulás lélektanát kutató Páskándi Géza *Vendégség* című zseniális drámájában örökíti meg egyéniségét és hitéért, meggyőződéséért hozott mártíriumát. Így indítja a darabot: „1578-ban Báthory Kristóf erdélyi fejedelem Blandrata György sugallatára meghívja Erdélybe Socini Fausto olasz származású unitáriust, akit a Dávid Ferenc házába szállásoltatnak el, nyilván azzal a céllal, hogy megfigyelje a püspököt. E darabban a Socino név a Socini Fausto név összevonásából ered. Mária – költött alak. A történelmi hűséghez csak a leglényegesebb dolgokban ragaszkodott a szerző. Elsősorban a humanista Dávid Ferencnek, a zseniális hitvallónak akart – a maga szerény eszközeivel

- emléket állítani.” Déva vára, ahova bebörtönözték, és ahol meghalt 1579. november 15-én, zarándokhely az unitárius hívők számára.

Nemrég azt kérdezték tőlem, mit jelent számomra Dávid Ferenc örökösének lenni. Ezt válaszoltam: Dávid Ferenc örökösének lenni az egyistenhiten túl számomra kötelezettséget jelent felekezetem iránt, mindazokért az eszmékért, amiknek mártírja ő. Örökös újító szelleme arra ösztönöz, hogy vegyük számba szokásainkat, hagyományainkat, vizsgáljuk felül, s ami a közösséget előreviszi, tartsuk meg, ami nem, vessük el, találjunk ki újat, a lélekhez szólót. Mert képesek vagyunk rá. Ennek bizonyítékát adta egyházunk az utolsó két évben felmutatott jelenlétével a világban. Büszke lenne ránk. Kivívtuk, hogy január 13, a hajdani oly nevezetes tordai országgyűlés napja egyben a Vallásszabadság napja lett.

A két egészalakos szobor (Kolozsvár, Sepsiszentgyörgy) után Marosvásárhely unitáriusai domborművet avattak tiszteletére a Bolyai téren.

2020

BÁNYAVAKSÁG SZARVASBIKÁKKAL

Amikor a terembe lép a néző, egy Munkácsy-kép méretű családi idillt ábrázoló festmény fogadja. A képen Dali szürrealizmusa és a giccs keveredik. Az idill sem teljes, mert csak egy középkorú férfi ül az alkalomhoz illő öltönyben, háta mögött egy meggyötört arcú asszony, s a háttérben a gyönyörű erdő, szarvasok és agancsaik, az ötvenes évekből oly jól ismert szobaberendezés. Ki tudja, hol vagyunk, kint vagy bent? És ezek valóban élő emberek? A felirat szerint Welcom to Transilvania. Tehát mi itthon vagyunk ebben az ábrázolt világban. A bevonuló három zenész intésére szétmegy a kép, és a valóságba csöppenünk, ami szemernyit sem különbözik a képen látottaktól. Csakhogy a szín megtelik eleven emberekkel, s a dramaturgiát kiválóan érző rendező, Sebestyén Aba belesodor bennünket egy konfliktusokkal teli világba, amely Erdély bármely kis falujában megtörténhet, és olykor meg is történik, amit a bányavakság okoz. De ha belegondolunk, nemcsak a kis vidéki polgármesteri hivatalért megy vérre a harc, a magasabb politikai szférákban sem tapasztal mást a polgár. Lopnak, csalnak, hazudnak, és ha muszáj, ha nem tudnak más megoldást, ölnek is.

A történetet színezi, de egyben bonyolítja, és végül tragédiához vezet a szerző, Székely Csaba a kiválóan felépített történet lényegével, az etnikai konfliktussal, amelynek a román rendőr lesz az áldozata. Pedig már majdnem egyetértettek. De a pénz, a forrófejűség, a sovinizmus megteszi a magáét: embert áldoznak értelmetlenül, és hősöknek hiszik

magukat. Talán ez az igazi üzenete Székely Csabának: a gyűlölet senkit sem szentel hőssé. A gyilkos útja az élethosszig tartó hajszolettség.

Az egészséges humorral telített szöveg most is lenyűgözött. Székely Csaba, ahogy nyilatkozta, nem sokat járt színházba, mielőtt színműírásba kezdett. Jót tett neki. Inkább semmi, mint rossz vagy középszerű előadások. Jómagam is csak mostanság kezdtem újra néző lenni, amióta van értelme, mert ilyen előadásokat is láthatok, még ha a terem levegőtlenységétől az ájulás környékez.

Aztán ahogy fokozódik a feszültség, már alig nevetünk a szellemes nyelvi leleményeken, különösen a telitalátú makaróni nyelven, amelyen mindvégig a rendőrt beszélgeti. A rendőrt alakító Bányai Kelemen Barna bravúrosan oldotta meg ezt a feladatot, de minden porcikájával, láb- és csípőmozdulataival, arcmimikájával, gesztusaival sem esett ki szerepéből, alakítása kiegyensúlyozott, pontos és hiteles volt. A nyegle, ravasz, hatalmát fitogtató román rendőri szervet oly ravaszul hozta elénk, hogy olykor rokonszenveztünk vele. Remekül kidolgozott alakítása volt.

A többi szereplő, Nagy Dorottya, a meggyötört, gyilkos aszszony, s testvére, a korrupt polgármester Szakács László vendégként Sepsiszentgyörgyről, a városban romlottá lett lánya, Cziko Julianna végzős színi hallgató és a nagyszájú, nemzeti színeken magyarkodó ellenjelölt Ördög Miklós Levente összehangolt alakítása kiegyensúlyozottá és hatásossá tette az előadást.

Bartha József díszlete, a festmény hosszú idő óta az első olyan színpadi kép, amely valóban meghökkentett. Kiváló ötlet így bevezetni saját világába a nézőt.

A cím is telitalálat: Bányavakság. A bányász a föld legmélyebb bugyra, amit ember alkotott, s ott aztán alig lát tovább az orránál lámpa nélkül, s örökös az omlás veszélye. A fényre jutni pedig nehéz.

2012

ÉLET ÉS REKVIEM

Csökönys vagyok, a politikánál fontosabbnak tartom a kultúrát. Ezért aztán annak örülök, hogy ISMÉT van színházunk. Ezt onnan tudom, hogy egyre gyakrabban járok el a Teatrul Național (csak románul) nevű intézménybe a Tompa Miklós Társulat bemutatta előadásokra. A társulat nemrégiben ősbemutatóval ünnepelte a színházi világnapot. Medgyessy Éva *Rekviem egy házért* című kamaradramáját Kovács Levente rendezte. Szereplői Kilyén Ilka és Makra Lajos, díszlet- és jelmeztervező Szabó Annamária. Ez a rideg és pontos hír. Csakhogy minden színmű és minden előadás több önmagánál. Eddig is tudtam, de amióta oly szerencsém volt, hogy belülről láthattam Shakespeare újjáépített Globe-ját, biztosan tudom. A színháznak semmire sincs szüksége, csak valami a korra jellemző hagyományos díszletre, ami az élet minden helyzetére érvényesíthető, egy kitűnő drámaíróra, és jó színészekre.

No, a darab és a szöveg, az már más, annak mondania kell valamit a mindenkori közönségnek.

A *Rekviem egy házért* erénye éppen ez. Megérinti még az oly kőszívű és a színházhoz magas esztétikai (emlékezzünk Oláh Tiborra pl.) elvárásokkal közelítő kritikust is. De mivel ez a faj nálunk kihalt, csak a színházat valamennyire ismerő, lelkes újságírók mondanak véleményt.

Ezért mondom, hogy ez az előadás igenis megérintett, Medgyessynek olyan mélységekre sikerült leásnia az apa-leány, feleség-férj és após viszonyában, ami lélektanilag senkit

sem hagy közömbösen (kipottyant a könnyem apás leány lévén). És mindezt szép, szabatos, bár épp emiatt kissé nehezen mondható szövegbe burkolta, mondják egyesek, amiben van némi igazság, bár az is igaz, talán csak elszoktunk a modern színjátszásban a szépen hangzó magyar nyelvtől.

A kétszereplős dráma tulajdonképpen egy monológ, amelyben egy középkorú értelmiségi asszony sorsa sejlik fel 20 éve nem látott, szélütéses édesapja rámaradt gondozása okán. Monológ, hiszen a tolokocsis apa bár tudatánál van, beszélni nem tud. A magára maradt asszonynak pedig menedék, mert van, aki meghallgassa, és életének új értelmet ad a gondoskodás. Viszonyuk feszültségét még az apa állapota sem oldja, s a húsz év történéseinek, házasságának története, s a házá, amelyben éltek, és az enyészeté lett a rendszer múltat pusztító akaratából, nemcsak az ő története, hanem több generáció tragédiája.

Értelmiségi sorsok, tragédiák felmutatásával kevés mai dráma foglalkozik, illetve alig, s még kevésbé a nőkével.

A hősnőt alakító színésznőnek igazán nem volt könnyű dolga, amikor egy életet, sőt életeket kellett megelevenítenie lehetőleg hitelesen. Kilyén Ilka vállalta ezt a nehéz feladatot, és alapvetően sikerült is megoldania. Voltak azonban görcsök, üresjáratok is, amikor nem igazán tudta lekötni a néző figyelmét, ami a legnehezebb egy monológra épülő drámai műnél. (Például a gördülő asztal funkciótlan tologatása.) El tudtam volna képzelni, hogy olykor csak leül, és mesél beteg apjának, ahelyett, hogy dolgozatokat javít vagy almát hámoz étel gyanánt. Szövegmondása, mint mindig, most is kifogástalan.

De hát a rendező dolga átlátni az ilyen dolgokat.

Gondolom, a rendező Kovács Levente ötlete volt a tükrös megoldás, amiben az asszonynak mindig szembe kellett néz-

nie önmagával és sorsával, ami a teret is kitágította, s némi reményt is hordozott, hogy ez a két ember, ha őszinte egymáshoz, egymásra talál. Ezt sejteti a befejezés is.

Külön kell szólnom a strockos apát alakító Makra Lajosról. Olykor a nagy alakítások kis szerepekben válnak emlékeztessé. Kiss László vagy a kistermetű Varga József jut eszembe a Székely Színházból. Sok más, akkor menő színész nevére már nem emlékszem, de az ő nevük belém vésődött. Makra alakítása hozzájuk méltó.

Amikor én láttam, zsúfolt ház volt, olyan nőkkal elsősorban, akik mindezt megélték. Nem is maradt el a vastaps.

2012

JUSSUNK AZ ANYANYELV

Tudjuk, de talán nem tudatosult bennünk eléggé az az egyszerű tény, hogy anyanyelvünk kincsünk és jussunk is ugyanakkor. A rohanó életet élő, munkahelyét féltő vagy kereső magyar anyanyelvű vásárhelyi honfitársunknak legtöbbször el sem jut a tudatáig, hogy neki is dolga lenne jussát követelni. Vagy tudja, vagy nem, hogy törvény adta joga használni iskolában, közigazgatásban, törvényszéken és mindenféle állami hivatalban anyanyelvét, a magyart. Hogy miért nem teszi mégsem? Erre is elég egyszerű a magyarázat: mert ezekben a hivatalokban általában román emberek ülnek, akik szúrós tekintettel néznek a kérelmezőre, ha effélére vetemedik. De ha magyar anyanyelvű, akkor az is húzza a száját, mert végül is minek bonyolítani a dolgot, mindenki ért románul, és neki sem szaporodik a munkája. Ilyen hozzáállás mellett aztán ne csodálkozzunk azon, ha semmibe veszik hagyományainkat, kultúránkat, és főhetünk a saját levünkben, mert már szép lassan csak a családban beszélünk magyarul, s ott is makaróni nyelven, hisz ma is azt mondja nekem egyik társulás pénztárosa, hogy a „restanțákat” ki kell függesztenie. A példákat a végtelenségig sorakoztathatnám, de minek? Lassan már a legegyszerűbb szavakat sem használjuk magyarul, sőt két magyar is románul beszélget egymás között, amíg rá nem jön valamelyik a magyaros kiejtésből, hogy: hoppá! ez is magyar! Tanulmányokat lehetne és kellene írni az erdélyi magyarság mai nyelvhasználatáról, csak az a baj, épp azok nem olvasnák, akiket érint. Ezért más utakat, módozatokat kell alkalmazni,

hogy tudatosodjon az átlag magyarban is: neki is személyes érdeke, hogy ez másként legyen.

A CEMO árnyékjelentése a kétnyelvűségről megyénkben mindenképpen üdvözlendő út abba az irányba, hogy a felelős személyek sokkal komolyabban vegyék különösen az iskolákban ezt a kérdést. Hogy a román iskolaigazgató megértse, a magyar gyerekek is joga van a magyar felirathoz, közleményhez, mindenhez, ami románul elhangzik, és a magyar osztályokat ne oktassa román nemzetiségű tanár, mert egyáltalán nem mindegy, hogy a magyar szakmai szókinccset tudja-e vagy sem a gyerek? Mert ha nem tudja, ez a legjobb módja a rejtett beolvasztásnak. Hosszan sorakoztathatnám az érveket, azonban bizonyos: politikai szervezeteinknek, városi tanácsosainknak, szülőknek, civil szervezeteknek egyformán feladatuk az ügygel foglalkozni és napirenden tartani, mert megnyugtató eredmény csak így születhet, hiszen a törvényes keret adott.

2011

SZÓMAGYARÍTÓ

A véletlen folytán rábukkantam a világhálón a Szómagyarító.hu közösségi oldalra. Úgy tűnik, vannak, és nem is kevesen, akik azt gondolják, hogy az idegen szavak áradata, különösen a számítástechnika és a személyi számítógép elterjedésével igencsak nagy szókincsbeli gond. Kétség nem fér hozzá, minden idegen, elsősorban az angol nyelvből a magyarba áradó szakkifejezésnek, ha csak egy mód van rá, meg kell találnunk a magyar ill. magyarított megfelelőjét. Ha minden madár és minden növény megnevezésére gyönyörű magyar kifejezéseket találtak elődeink, akkor mi sem nézhetjük tétlenül, hogy nyelvünket elárasztják az angol kifejezések. Ezek jó része tulajdonképpen a latinból való, hisz eléggé köztudott, az angol szókincsnek jó része latin eredetű (közel 50 százaléka), csak saját képükre és hasonlatosságukra szabták.

A magyar csak az 1836. évi III. törvénycikk a Magyar Nyelvről bevezetése óta lett hivatalos nyelv Magyarországon, addig a latin meg a német uralkodott a hivatalokban. Aki elég Jókait olvasott, az tudja, hogy a patvaristák, jurátusok latinul tanultak, dolgoztak. Az *Ezer év törvényei* adatbázisáról idézem ezt a törvénycikket:

„...Egyébiránt a nemzeti nyelv előhaladási gyarapodásának eszközlésére meghatároztatik: hogy

2. § A jelen Törvény kihirdetésétől a perlekedők a királyi Itélő Tábla előtt pereiket magyar nyelven kezdhetik, folytathatják, - a Királyi Udvari Fő-Törvényszék pedig azokban Itéletet ugyan magyar nyelven hozzon.

3. § Minden hiteles kiadásoknak szokott bévezetése és befejezése hazai nyelven készíttethetik.

4. § Azon helyeken, hol a Gyülekezethez magyar nyelven mondatnak szent beszédek, az Anyakönyvek is magyarul irassanak.

5. § Az Ó-Aradi oláh Mesteri és Papi előkészületi Intézetben magyar nyelvet tanítószék felállításáról Ő Felsége kegyelmesen rendelkezni fog.”

Nyelvünk egyetlen más európai nyelvvel sem rokon, nyelvtani rendszere azonban lehetővé teszi az idegen szavak magyarítását. Aztán vagy meghonosodnak, vagy sem, közhasznú lesz, ha elég szellemes, leképezi a fogalom lényegét és könnyen megjegyezhető, lehetőleg.

Tehát a nyelvújítás nem ért véget, folyt és folyik Kazinczyék óta, anyanyelvünk tisztaságáért laikusok és szakemberek dolga és *kötelessége* minden beszüremkedő idegen szóra magyar megfelelőt találni, vagy kitalálni, vagy legalábbis magyarítani. Aztán a kettő verseny, használatának gyakorisága eldönti, ki kit ütött ki.

Csak néhány példa a számítástechnikából, ami megvan vagy megkerült: internet világháló, a monitor képernyő, a maus egér, a tasztatúra billentyűzet, a szörfözés keresgélés, lájkolni is lehet, de tetszhet is valaki vagy valami, s az e-mailből is imil lesz vagy valami más, pl. villámposta, mert nemcsak kiejteni, de leírni is gond a magyar embernek stb.

Ha nem tesszük, ott az elrettentő példa, a moldvai csángóké. Ennek a magyar népcsoportnak anyanyelve történelmi okok miatt megrekedt a nyelvújítás előtti állapotában, és az új fogalmak jelölésére a románból vette át a megfelelő kifejezést, mert ebben a nyelvi közegben élt. Aztán csodálkozik

az anyaországi, de még az erdélyi magyar is, hogy miért kell őket megtanítani saját anyanyelvükre?

A válasz, ha nem is egyszerű, de világos, hogy ezt a nyelvi állapotot elkerülendő kell foggal-körömmel ragaszkodnunk páratlanul gazdag és óriási kincseket rejtő anyanyelvünkhöz, a nyelvi divatok ellen küzdenünk a lehetőségekhez mérten, és lelkiismeretünk vizsgálata után, azt követve, eldönteni: én magyar anyanyelvű polgár akarok lenni a Földgolyó bármely országában vagy sem!?

A Szómagyarítóról a Petőfi Rádió 2012. 01. 12-i egyik jegyzetében olvasom: „A web 2.0 környezete ideális terepet ad a népszerű témák köré csoportosuló öntevékeny közösségeknek, és az egyik ilyen népszerű téma a honosítás, magyarítás. Ez olyan dolog, amihez mindenki ért, legalábbis, sokan gondolják így. Az első hiba, amit a laikusok el tudnak követni, hogy minden áron, mindent magyarítani akarnak, még azt is, amit már megszoktunk, és ami már bevált. (...) Például manapság nincs értelme az e-mailt, a monitort magyarítani. További jelentős probléma, hogy hogyan magyarítjuk a kiválasztott kifejezést.” (A népi honosítás – a szómagyarító.hu furcsaságai)

Nos, épp az átlagembert érdeklő legkevésbé a nyelv tisztasága, különösen az anyaországban, és a szókincs gazdagága, de ha mégis gondja, tisztelet a kivételeknek. Míg az ottani szakemberek, rádiósok, televíziósok, filmek szinkronizált szövegeiben néha hajmeresztően magyartalan és idegen kifejezéseket hall az ember: nincs *ide* csak *oda*, nem *el* hanem lerendeznek ügyeket, nem megvizsgálják, hanem bevizsgálják bizonyítékokat stb., a laikus legalább odafigyel. Sajnos, nagyon hosszú a sor, és a szomorú az, hogy már itt-ott nálunk is fellelhető

a jelenség, különösen, ha az anyaországban szakképesítette magát, vagy eleget jár, vagy hallgat, néz arrafelé az újságíró.

Hátha ott van a legszebb szó az aggódó laikus fejében?

Úgy tűnik, idézett okos szerkesztőknek anyanyelve állapota nem gondja, még kevésbé lehet ismerője anyanyelve történetének és lehetőségeinek, vagy csak egyszerűen többségi magyar, és meg sem érinti a téma igazi mélysége és hatása, mert neki az a természetes, hiszen romlásnak indult nyelvi közegben él.

Nem vagyok egészen laikus, de biztatom a lelkes laikusokat is, böngésszük együtt a szómagyarítót, hátha beválik a sok száz szó közül egy, s akkor már megérte. A szókincs, a nyelv gyarapodása, gyarapítása és megmaradása erről szól. Még mondjam, hogy nyelvében él a nemzet?

2012

NYELVHÁBORÚ

Valamikor 1990 februárjában kezdődött a gyertyás tüntetéssel, amikor a vásárhelyiek tízezzrel vonultunk ki, hogy követeljük iskolához és anyanyelvünk használathoz való jogunkat. Azóta több mint két évtized telt el, érdekvédelmi szövetség alakult, később különböző pártok jöttek létre, az a kevéske egyetértés, ami akkor annyira nagyszerűvé tette közérzetünket, így hullt darabjaira. Ma mindenki hangoztatja a magáét, hogy az övé a tökéletes megoldás, csak az a baj, hogy mi, civilek ebből semmit sem érzékelünk Vásárhelyen. A fekete március óta frontváros maradt. Csigaléptekkel sikerült harcok árán felmutatni sovány eredményt. Az állami intézmények homlokzatán kétnyelvű táblák jelentek meg. Legutóbb a 2. számú iskola elnevezéséért folyt a harc, s a civilek győzelme, hogy ma építtetőjének, dr. Bernády Györgynek a nevét viseli. De a MOGYE ügye megoldatlan, az önálló magyar nyelvű általános iskolákról álmodni sem merünk. Hogy is tehetnénk, amikor a hivatalosságokban az is kiverte a biztosítékot, hogy néhány civil ember, egy csoport tagjai elkövették/tük azt a merészséget és ugyanakkor „törvényteleniséget”, hogy kétnyelvű táblácskákat ajándékoztunk a piaci zöldségárosoknak, mert a helyi piacok törvénye csak engedéllyel teszi ezt lehetővé. A különös többek között az, hogy a piaci irodák, hivatalos helységek felett már kétnyelvű táblák vannak, de az árusnak nincs joga kiírni, hogy a varza az káposzta, a sóska nevét nem is tudom én sem románul, csak a növényt ismerem fel, és még sorolhatnám.

A történet részleteit már mindenki ismeri, és nyilván lesz folytatás. A meggondolkoztató az, hogy miközben állami magyar egyetemért tehát a fa tetején, és nem a gyökereknél kezdtek választott politikusaink érdekvédelmünket, ez az átlagemberhez, aki nap mint nap a piacon árul és a piacon vásárol, nem jutott el, és alig érdekelte. Neki be kellett szereznie a napi betevőt, ha lehet, minél olcsóbban. A piacon minden város lakó polgár megfordul, még az úgazdagok is. S ha itt nem lehet elemi jogainkkal élnünk, akkor csak a háború, a nyelvháború marad. Sok rokonszenv és pártoló szándék, tanács jut el nap mint nap a csoport ötletgazdájához, létrehozójához. Nehéz kiválasztani, eldönteni, hogy melyik életképes. De a szándék a fontos, mert ebből vonhatjuk le azt a következtetést, hogy a civil társadalom ébredszik Csipkerózsika-álmából, és a város magyarsága nincs magára, mert Csíkszeredától Hollandiáig, Magyarországon keresztül az EU-ig érkeznek a szolidaritás megnyilvánulásai. A mi, vásárhelyi magyarok dolga az, hogy tudatosítsuk kicsitől nagyig ennek jelentőségét, és addig folytassuk a nyelvháborút, amíg megnyerjük, és egyenlő jogú állampolgárai leszünk városunknak, otthonunknak és Romániának. Egyenlőek a többségi románokkal.

2013

KERTÉSZETÜNK: A SZÜLŐFÖLD ÉS AZ ANYANYELV

A Hyde-park, a bécsi Schönbrunn vagy Barcelonában Gaudi parkja meg az olasz és andorrai kertek, azok, ahol járhatam, mindig ámulattal töltöttek el, és legalább olyan élményt jelentettek, mint Botticelli vagy a többi nagy, kiváló művész alkotása. Az olasz festőket Olaszország tájain kertjeinek, olajfa- és szőlőültetvényeinek látványa tette csak igazán érthetővé számomra.

Nem vagyok kertész, csak szeretem, és ezért vélem fontosnak a nyárádszeredai kertészmérnök képzés 20. évfordulóját. Az alkalomra kiadott emlékkönyvünkben (*Iskola a szakadék fölött*) ott sorakoznak írással, névvel, arcképpel, akik valamit is tettek az eredményekért. Még csak kertészek. De a külföldi kertcsodákat élőben és a tévében látva, talán nálunk, itt Erdélyben is megszületik a kertépítészet művészete, ami világszerte hódít. Ezek az elkötelezett emberek, akik a nyárádszeredai kertészképzőt elvégezték, egyszer talán megvalósítják itthon is ezt a csodát, és akkor valóban Tündéerkert lesz Erdély.

A szerzők közül sokan elmondták, milyen élményt jelentett számukra az általuk termesztett virágok, növények magyar megnevezése. Tudnunk kell, hogy Európában az egyetlen olyan nyelv a magyar, amely a madarak és növények megnevezésére saját, egyedi nevet talált ki. Elképzelhetetlenül nagy kincs ez. A magyar nyelv, anyanyelvünk kincse.

Ezek a virágok nemcsak gyönyörűek, hanem a nevük is csodálatosan hangzik magyarul, és soknak közülük tájainkon különféle megnevezése is van. Például a бүдöske igazából

bársonyvirág, vagy a *legényvirág*, amit mi törökkontynak nevezünk, de gyerekkorom kedvence, a fényimádó portula igazi nevén *porcsinrózsa*. Tudják, ott szaladgál a kövek között, ház tövében, járdaszélen, és színpompásak kis virágai. Na és a járda széli ágyások is mindig telve voltak estikével, mert ő meg az árnyékot és az éjt kedveli, és a *csodatölcsér* titokzatos nevet viseli.

A *kakukkmák*, *kígyószisz*, *vörösbegyvirág*, *évelő szarkaláb*, *magyar zergevirág* – csak néhány név, ami az állatvilágot idézi, s nyáron boldogan megvesszük a virágpiacon, de aki teheti, kertjében is termeszt. Gyönyörű a *harangláb*, a sokszínű *lángvirág*, a háromszínű évelő *kokárdavirág* vagy a leheletnyi *fátyolvirág*. Az évelő *csillagfürtöt* is szeretjük, csak a nevét nem tudja legtöbbször még az sem, aki árusítja. De van tiritarka, ötszirmú, árvácskára emlékeztető *bohócvirágunk* is, amit cserépben is termesztünk. És sorolhatnám a végtelenségig.

Az, aki felvállalta az anyanyelven tanulás nehézségeit, de örömeit is, saját nemzetének a jövőjét is építi, nemcsak a keretet. És Nyárádszeredában ezt tették és teszik 20. éve.

„Nyelvében él a nemzet” – mondta Kőváry László, a híres erdélyi történész. Ebben pedig a legnagyobb szerepe van a szakmai szókinccs magyar nyelvű ismeretének A természet, a kertészet, a növénytermesztés ismerete pedig az alapokat jelentik.

Mi, erdélyi magyarok csak úgy őrizhetjük meg magyarságunkat, ha megismerjük a szakmai szókinccset is. Ennek volt jó gazdája a nyárádszeredai kertészképző, és remélhetőleg továbbra is végzi feladatát.

„UTAZÁS A VILÁGOM KÖRÜL”
Adalékok Osvát Kálmán életéhez
(Levélinterjú Osváth Jánossal)

Osvát Kálmán írásait, szerkesztői és lexikográfiai munkásságát a Mentor Kiadó révén ismerhette meg a nagyérdemű. Itt jelent meg alulírott szerkesztésében a *Zord Idő antológia* (1998), *Motívumok* (2000) címet adtam válogatott publicisztikai írásait, esszéit és a *Románia felfedezése* című riportját tartalmazó kötetnek, és sikerült a pótolhatatlan *Erdélyi Lexikon* újrakiadása. Sőt a maga idejében nagy port kavart Berde Mária-regény, a *Szentségvívők* (1999), ami Vásárhely akkori értelmiségi világának kulcsregénye, is újra az olvasó asztalára került hosszú évtizedek, tiltások után.

Nemrég, legnagyobb meglepetésemre, levelet kaptam a Facebookon Osvát Kálmán második házasságából származó fiától, dr. Osváth Jánostól, amiből párbeszéd alakult ki, és sikerült új adatokkal bővítenünk az Osvát Kálmánról kialakított képet. Úgy vélem, nemcsak az ő emlékezése, de a levelezésünk is érdekes adalék egy szeletke az erdélyi és magyar irodalomtörténethez, amiből sok minden kiderül, adalék egy polgári család életéhez a mindennapokban, és a korszakhoz, amelyet nem is ismerünk annyira, mint hisszük.

*

Tisztelt Kuti Márta! Bocsánat, hogy ismeretlenül zavarom. A nevem Osváth János, Osvát Kálmán az apám volt. 14 éves voltam, amikor ő meghalt, most már idősebb vagyok, mint ő volt halálakor. Véletlenül akadtam az Ön írásaira az interne-

ten, az abban apámról írottak természetesen mélyen megérintenek. Én magam orvos vagyok és Budapesten élek. Irodalmi olvasottságom általában, és ezen belül az erdélyi magyar irodalomra vonatkozóan szerénynek mondható. Ezért talán arra is illetéktelen vagyok, hogy munkásságáért köszönetet mondjak, hiszen nem nekem, hanem a magyar kultúrának tesz vele szolgálatot. De azért köszönöm! Ha bármilyen információval segíthetek, rendelkezésére állok. (...) További sok sikert és minden egyéb jót kívánok! Osváth János

Tisztelt Osváth János, szégyellem magam, hogy csak most válaszolok az ön levelére, de csak mostanában kezdtem gyakrabban facebookozni, és így fedeztem fel üzenetét. Örülök, hogy megkeresett, és elmondhatom, milyen nagy öröm volt számomra az édesapja munkásságával foglalkozni. Szerencsére, Vásárhelyen fejtette ki, írta meg mindazt, ami nagyon fontos az erdélyi és egyetemes magyar irodalom számára. Büszke lehet az édesapjára, és ha megírná emlékeit róla, én megpróbálnám elhelyezni valamelyik itteni lapban, mert ő a mienk elsősorban. Életművét, ami nem tetemes, de fontos, sajtó alá rendeztem és kiadtam. Első volt a *Zord Idő antológia*, igen gazdag és színvonalas anyaggal, mert nagyon jó szerkesztő és kiváló publicista volt, s így válogatta munkatársait is. Összegyűjtöttem és sajtó alá rendeztem egy életmű-válogatást *Motívumok* címmel. Tanítanám az újságíróknak. Ez az egyetlen igazán könyvnek nevezhető kiadvány műveiből. Aztán újra kiadtuk az Erdélyi Lexikont, amit azóta sem tudott senki utána megismételni. És végül Berde Mária, a kiváló erdélyi író a *Zord Idő* és Osvát történetéről szóló *Szentségvivők* c. regényét is újra tető alá hoztam. Ha kíváncsi az írásokra, amelyeket be-

vezetőként ezekhez a könyvekhez írtam (a bevezetőben említettekhez – *a szerző megj.*), megtalálja őket *Írásnyomok* c. kötetemben, amit feltettem a Transindex Adatbankjába (Erdélyi magyar kisebbség Könyvtára, a *Motívumokat* keresse ugyanitt a Mentor Kiadó neve alatt.) Ha későn is, de ismerje meg édesapja valódi lényét.

(...) Írja, hogy szerény az irodalmi olvasottsága, s főleg az erdélyieket illetően. Nincs vele egyedül, az anyaország egyik nagy szégyene ez ...

Várom válaszát tisztelettel és hálával

Kuti Márta újságíró

Ui. Tartsuk a kapcsolatot! Köszönöm.

Ja igen, ő h. nélkül írta a nevét. Oka van ennek is! Meg Ernő is! Én ezt tiszteletben tartanám, mert megérdemlik!

Tisztelt Kuti Márta, gyorsan válaszolok és egyelőre nem hosszán.

Apámról nagyon sok személyes emlékem van. Kellő gondot akarok fordítani arra, hogy elkülönítsem a biztos emlékeket a bizonytalanabbaktól, amennyire lehet, elkerülendő a szubjektív torzításokat. Konzultálnék a nővéremmel is, aki 11 évvel idősebb nálam.

(...)

Igen élénken emlékszem sok mindenre, de felnőtt életem folyamán a legutóbbi évekig nem sokat foglalkoztatott a személye.

A *Hisztéria* c novella nagy hatással volt rám. Nem tudom megítélni, hogy mennyire jó írás, de mintha ebből most, annyi évtized után érteném meg azt a szenvedést, amit túlérzékeny idegrendszere által folyamatosan átélt. A *Levelek a fiamhoz*,

amit már ismertem, most elolvasva a pipájának a szagát is felidézte bennem.

Az Írásnyomok és Berde Mária regénye persze nagyon érdekelne, remélem, hogy rátalálok az interneten.

A „h” betű eredete a nevem végén rejtélyes. Mint az elolvasott anyagokból megtudtam, apám is néha úgy írta a nevét. Az én nevem az eredeti anyakönyvben Osvát volt, de az első anyakönyvi kivonatban, mint azt szüleim később észrevették, már Osváth lett. Nem törődtek vele. Az iskolába viszont th-val iktattak be, ezután az intőket és egyebeket már furcsa lett volna más írásmóddal aláírni, ezért apám talán valahogy rászokott az Osváth verzióra. Nem tudom biztosan. Tapasztalom, hogy más családokban is vannak ilyen bizonytalanságok a nevet illetően. Én már nem tudok megszabadulni a h-től, minden listán, szerződésben, igazolványban stb. így szerepelek.

Kedves Márta, felkérése nagyon megtisztel, összeszedem, amit tudok.

Üdvözlettel

Osváth János

Később megérkezett az alábbi részletekbe menő emlékezés:

APÁM, OSVÁT KÁLMÁN

Családi háttéréről, ifjabb éveiről nem tudok többet, mint ami nyomtatásban máshol már megjelent, és bárki számára hozzáférhető.

Először is az adatszerű tények:

Apám 44 vagy 45 éves elvált emberként Budapesten megismerkedett egy 21–22 év körüli könyvesbolti eladóval, Back

Zsuzsannával, vagyis anyámmal, akivel később házasságot kötött.

A családi legenda szerint (amint a nővérem a napokban elmesélte) így történt:

1925-ben életében először nekivágott egy külföldi utazásnak, Bécsbe és talán más nagy európai városokba szándékozott volna látogatni.

Rövid időre Budapesten szállt meg, és betért az Andrássy úti Singer és Wolfner könyvesboltba. Megismerkedett anyámmal.

Anyám belvárosi ügyvéd lánya volt, négyen voltak testvérek. Zsuzsa gyerekkorától kitűnt éles eszével és színes fantáziájával, dacos, igazságkereső, temperamentumos természetével, irodalmi érdeklődésével és ambícióival. Korán önálló életet kezdett. Amennyire tudom, mélyen inspirálta a világháborút követő évek forrongó szellemi légköre. Feminizmus, pszichoanalízis, dekadens irodalom stb. Osvát Kálmán ragyogó intellektusa elbűvölte. Természetéhez híven mellőzte a racionális szempontokat, és így életét összekötötte az egyelőre bizonytalan egzisztenciájú, jóval idősebb férfival. Mivel eleve reménytelen volt, hogy anyám szülei áldásukat adták volna a kapcsolatukra, egyszerűen összepakoltak, és együtt elvonultak Nagyváradra. Ott született meg kislányuk, Kati. 1929 tavaszán közben megbékélt a Back család, és ők ketten meg Kati nővérem végleg Budapestre települtek.

Annyit tudok, hogy apám nehezen találta helyét az itteni közegben. Nem tudok róla, hogy külső munkatársként akár a Nyugatban, akár más folyóiratban jelentősebb számú írást publikált volna. A Fővárosnál szociális látogató (valahogy így mondták) volt hosszabb ideig. Elég nyomorúságos dolog lehetett. Anyám elbeszélése alapján biztos, hogy neurotikus

vonásai, melyeket később én is megtapasztaltam, már akkor is bénítólag hatottak rá célkitűzései megvalósításában. Szélsőséges érzelmek, harciasság és szorongás kettőssége, gyötrő kényszerképzetek – amint azt pontosan ábrázolja a *Hisztéria* c. novellája főszereplőjében. Diszharmonikus személyisége magától értetődően nehézséget jelentett családtagjai számára is.

Félreértés ne essék: alkohol-problémája soha nem volt. Feminin vonások sem jellemezték. Férfias megjelenésű, szikár, fúrge járású ember volt.

Ötvenkilencedik évében járt, amikor én megszülettem. Az újabb gyerek vállalása ilyen egzisztenciális háttérrel, az egyre fenyegetőbb antiszemita törvények és a küszöbön levő háború tudatában, ismét csak anyám parttalan idealizmusát példázta.

Nekem igen korai gyerekkoromból vannak hiteles emléképeim, de ezekben apám még csak a háttérben szerepel.

Sokszor elvitt sétálni, de velem nem nagyon diskurált, mintha inkább magában beszélt volna. Gyakran járt kávéházba. Múcsarnok, Terminus, Lovrána – ezeket a szavakat kávéházak elnevezéseként ismertem meg. Akit érdekel az elmúlt század magyar irodalma, az tudja, hogy a régi Budapesten a kávéházak voltak az írók és író-féle emberek találkozási helyei, műveiket is jórészt ott alkották.

Biztos, hogy Apám engem rajongásig szeretett, és – sajnos – túlzottan féltett. Korának köszönhetően elkerülte a munkaszolgálatot és hasonlókat. A család együtt vészelte át Budapest ostromát. Említésre méltó emlékeim apámról ettől kezdve vannak.

A háború után egy hetedik kerületi háromszobás lakásba költöztünk (Dembinszky utca), majd 1952-től nővéremmel és annak férjével közösen egy nagyobb budai lakásban laktunk, a Batthyány utcában.

Anyámnak a háború vége több szempontból is felszabadulást hozott. Dacolva apám ellenállásával, aktivizálta magát. Ahogy az élet Budapesten normális kerékvágásba jutott, jelentkezett a Magyar Nők Demokratikus Szövetségébe, és szerkesztője lett a meginduló női hetilapnak. Azon kívül még három vagy négy ifjúsági regényt írt Osvát Zsuzsa néven. Apám ekkor már 65 éves volt. Továbbra sem talált rendszeres munkát. Olvastam olyan adatot (Szállási Árpád?), hogy ismét orvosi praxist indított. Ez biztosan tévedés. Mintha egy időben valóban kitett volna táblát a kapura, talán a neve is fellelhető a regisztrált gyakorló orvosok akkori listáján, de hogy nem rendelt, és betegekhez sem járt, az egészen biztos.

A továbbiakban nem követek időrendet, hanem inkább felidézem az epizodikus emlékeket, ahogy előjönnek.

Az irodalom olyan téma volt, amelyről anyámmal sokat beszélgettek. A falon persze volt jó nagy könyvespolc, de sok könyv odaveszett a háborúban a kényszerű költözködések során. Nevek, amelyek beszélgetéseikben elhangzottak: Goethe, Anatole France, Móricz Zsigmond, Arany János, Bergson, Dickens, Ambrus Zoltán, Elek Artúr, Gellért Oszkár, Tamási Áron, Dosztojevszkij, Tolsztoj, Pascal, Lessing. Ja, és persze Osvát Ernő. Az ő nagysága megkérdőjelezhetetlen volt, nyomasztó büszkeséget tápláltak belém (talán főleg anyám), hogy nagybátyám híres ember volt, majd biztos én is az leszek. Számomra mindezek a nevek a felnőttek unalmas világát képviselték, ahonnan elvágyódtam, hogy hajóskapitány lehessenek, és felfedezzek néhány újabb földrészt.

Apám nehéz természetéből adódóan viharos jelenetek zajlottak körülöttem, ezek nyomasztó emlékét mindig igyekeztem eltemetni, persze kevés sikerrel. Most, hogy mindezt

leírom, lassan szépül a kép. A családi körben vidáman, kedélyesen is tudtak telni a napok. Van olyan dolog, amiért nagy hálával gondolok apámra. Hatodik osztályban valamiért elhagytam magam, és a félévi értékelés előtt két tantárgyból is bukásra álltam, pusztán azért, mert egyáltalán nem volt munkafüzetem. Kaptam sorra az intőket, de a tanárok arra már nem figyeltek, hogy aláíratom-e. Apám véletlenül jött rá a dologra. Úgy felpozozott, mint annak a rendje. Két teljes napon át az éjszakába nyúlóan kellett körmölnöm, amíg be nem pótoltam mindent. Azután jó útra tértem. Szóval ez is ő volt, ilyen is tudott lenni.

Mindez kevésbé érdekes, mert most nem rólam van szó, csak azt próbáltam megmagyarázni, hogy miért nem lettem az „Osvát-hagyaték” gondozója.

Ide kívánczik viszont Osvát Ernő személye. Meglepetéssel olvasom apámnak Ernő bátyjáról szóló megemlékezését a *Nyugalmban*. Ebből megtudható, hogy a két testvér közül Kálmán volt a jobban teljesítő és tehetségesebbnek tűnő diák, anyjuk viszont Ernőt favorizálta. Szinte kínálja magát a következtetés, hogy apámat a sikeres bátytal való reménytelen rivalizálás tette tönkre lelkiileg. Ebben kételkedem. Otthon sok szó esett „Ernő bácsiról”, apám rendezte sajtó alá O. E. összes írásait. Volt ő olyan fegyelmetlen ember, hogy ha feltámad benne valami keserű indulat Ernővel szemben, azt ne rejtse véka alá. Én semmi ilyenre, vagy erre akár csak halványan utaló megnyilvánulásra nem emlékszem, de lehet, hogy tévedek.

(Valami bizonytalan, de biztosan nem alaptalan emlék: Anyámtól hallottam, hogy Apám gyerekként tanúja volt annak, hogy egy kétéves kisgyerek kiesett az emeleti ablakon és szörnyet halt. Mintha anyám ezzel magyarázta volna nekem,

hogy miért olyan „ideges” Apu. Talán a saját kistestvére volt az a szerencsétlenül járt gyerek? Nővérem szerint keverem az emlékeket. Tud erről a dologról valaki valamit?)

Pestalozzi, az egykori nagy emberbarát és pedagógus személye, munkássága mindkét szülőmet kiemelten foglalkoztatta. A napóleoni háborúban elárvult és züllésnek indult gyerekek számára Svájcban nevelőothont létesített egy kastélyban, türelmes és szeretetteljes neveléssel csodálatos eredményt ért el. Anyám egyik ifjúsági regénye róla szól. Apám valami szabadegyetem-szerű helyen előadást tartott róla, engem is elvittek. Amennyire felfogtam, nagyon jó lehetett. A Pestalozzi iránti érdeklődés jól példázza mindkét szülőm szocialisztikus, humanista, mindig a vesztesekkel együttérző világszemléletét. Rám örökítették, ezért – rossz pillanataimban – nem érzek hálát.

Visszatérve az irodalomra: ahogy cseperedtem, csak-csak elkezdtem befogadni apám szellemiségét. Arany János verseit sokszor olvasta fel, vagy még gyakrabban fejből mondta. Úgy mondott verset, ahogy kell, mély átéléssel, saját természetes hangján, színészkedés nélkül, a megfelelő részeknél hamiskás mosollyal és hanghordozással (Erdély?). Kedvencei voltak: *Rozgonyiné*, *Szent László*, *Epilógus*. Fülemben van, ahogy elbűvölve idézi a mára csaknem elfeledett Kisfaludy Sándor egyik versét („A bereknek gyors kaszási...” - A *Himfy* második része, *A boldog szerelem kezdete* - a szerző megj.). A *Zrínyiász* prológusa. („Micsoda erő van ebben a szövegben!”). Babitsot is szavalt. Illyés Gyula *Dózsa György beszéde a ceglédi piacon* c. versét megpróbálta profi színészi-szavalói megoldásokkal előadni. Persze csak úgy magának, meg talán nekem. Nem igazán sikerült neki.

Tolsztoj, különösen a *Háború és béke* nagy kedvence volt. Nem tetszett viszont neki (se), hogy az író a hatalmas regény végén egy negyvenoldalas kitérőben terjedelmesen filozofál a háborúról. „Csodálatos mű, kár hogy Tolsztoj a végén belelógatta a szakállát!”

Erdélyi irodalom: nem emlékszem, hogy ezt így megfogalmazva hallottam volna tőle.

Ellenszenvei is voltak.

Annak idején valamennyire ismerte Adyt. Nem emlékszem, hogy a lírája foglalkoztatta volna, de mint embert elviselhetetlennek tartotta. Egyszer, már javában 45 után valami konferencián azt elemezték, hogy Ady miért támadta .....-t (már nem tudom, melyik pályatársát), apám hozzászólt, és személyes emlékeire hivatkozva azt találta mondani, hogy Ady soha nem szerette a konkurenciát. Persze felhördültek.

Karinthy Frigyest utálta, megvetette, „közepes hírlapírónak” tartotta. Nem tudott összebarátkozni a pesties, körüti humor nyegleségével. Karinthynek is ezt vetette szemére. Mérges lett, ha anyámmal közösen dültünk a nevetéstől az Így írtok ti olvastán.

Az apám írásaiból kisugárzó gyűlölete a basáskodó hatalmasok és lakájaik iránt otthon, élőszóban is megnyilvánult. A svihákokról, pöffeszkedő „szárnysegédekről” hallhattam eleget. Ehhez még hozzájárult a keserű ellenszenv bizonyos befutott, elegáns, társaságban tündöklő ismerősök iránt. Hasonlóan intoleráns volt általában az álságos szólamokkal és minden képmutatással szemben. Annál szívfájdítóbb volt, amikor gyermeki szemeim láttára kénytelen volt megalázkodni, hajbókolni egy-egy helyzetben. Pocsékul adta elő, javára legyen írva.

Lehet, hogy valahol elmondta, vagy leírta az alábbi szöveget (persze nem szó szerint idézem): „Ha valami kozmikus katasztrófa következteben Magyarországot előnténé a tenger, a jampecek másnap már tányérsapkát viselve korzóznának a parton, és büszkén hajtogatnák: Tengerész nemzet vagyunk...!” Nekem nagyon tetszik.

Nagy élvezettel szokta volt mesélni, hogy régen (talán az első világháború előtt vagy alatt) humoros írásokat írt akkori vicclapokba. *Kakas Márton*, *Borsszem Jankó* – ezekre a címekre emlékszem, de lehet, hogy nem mindegyikbe írt. Igen bravúros és szellemes bökversei is jelentek meg, borzasztó kár, hogy csak töredékesen emlékszem rájuk. Valami miniszter egyszer sértődötten lemondott a hivataláról, apám versében tettetett kétségbeeséssel könyörgött, hogy ne tegye:

Bénák, vakok, süketnémák,
művészetek és tanárok –
mi lesz velünk, mi lesz velünk...?
tépelődve kelek s járok...

Ezeket anyám még tudta kívülről. Persze már rég nem él ő sem.

Kínosan kerülve az idealizálást, kijelenthetem, hogy apámat soha nem hallottam bármely idegen nemzetről ócsárolva, gyűlölködve nyilatkozni. Zsidó létére, noha végigdrukkolta a háborút Churchill, Rooseveltt és Sztálin mellett, az akkor eluralkodó németellenesség sem érintette meg. Sok régi vicces erdélyi anekdotát mesélt, amelyekben az oláh, a magyar és a szász vetélkednek ebben-abbban, persze mindig az oláh maradt legalul, de ezen túlmenően semmi különösen rosszat nem hallottam tőle a románokról. Eltekintve attól, hogy a Sigurancán (jól írom?) megtáncoltatták a *Zord Idő* miatt:

„Vajon miért ez a címe a maguk lapjának? Talán azért, mert mi itt vagyunk?!”

„Tisztelt uram, mivel önnek nem magyar az anyanyelve, érthető, hogy nem érzékeli azt a különleges hangulatot, amit a magyar fül érez a kifejezés mögött...”

Kb. ennyire emlékszem ezzel kapcsolatban.

A *Hét* címen, mint bizonyára tudja, létezett egy irodalmi folyóirat Budapesten. Kiss József szerkesztette, talán ő is indította. Apám utolsó éveiben nekilátott, hogy egy monográfiát írjon a lapról. A maga elé tűzött feladat felvillanyozta, ami nagyon jót tett a közérzetének. Sok személyes élmény is köthette a szereplőkhöz. Úgy rémlik, hogy sok emberrel kapcsolatot teremtett, vagy újított fel az ügy érdekében. Sokat beszélt a témáról a velünk együtt lakó vejével. Kaján Tibor rajzolóról van szó, aki ma is él, megkérdeztem, de részletekre már nem emlékszik.

Nem tudom, meddig jutott el apám az anyaggyűjtésben, de azt hiszem, hogy nem messzire, és a műből végül nem született meg egy sor sem.

Olvasmányai közül még megemlítem Marshall amerikai tábornok és későbbi miniszter Így győztünk c. könyvét a második világháborúról, ami 45 után még a kommunista hatalomátvétel előtt megjelenhetett. Sokat beszélt róla, elvetve bennem az eretnek kétkedés magvát abban, hogy a háborút a Sztálin vezette szovjet nép egyedül nyerte volna meg. Érdekes, hogy – intellektusát meghazudtolva – sokszor fetisizált „nagy” történelmi személyiségeket. Főleg egy-egy hadvezérnek hódolt a minden férfiemberben élő örök kisfiúi lelkesedésével. Már akkor, gyerekként is tiszteletlenül vigyorogtam, amikor egy Timosenko nevű (mint utóbb kiderült, dilettáns pancser)

szovjet tábornokról mondta, hogy nevének pusztá említésére is megfutamodnának az amerikaiak Koreában.

Többeket érdekelhet a zsidó identitáshoz való viszonya. E téren bizonytalan vagyok, de az az érzésem, hogy ezzel kapcsolatban nem voltak benne görcsök. A Nyugatban O. Ernőről írt cikke is említi, hogy apja vallásgyakorló volt, anyai nagyapja pedig messze földön híres rabbi. Ő maga valamikor régen áttért a református hitre, állítólag a Csernátoni Ágnessel kötött előző házassága érdekében. Hogy a nevét mikor magyarosította Rothról Osvátra, nem tudom (1916-ban vette fel az Osvát nevet, imádott bátyja után, aki ekkor már ezt a nevet használta. – a szerző megj.), de biztosan még korábban, hiszen féltestvérem, Barna is Osvát volt. Én reformátusnak születtem, karácsonykor Jézuskáról, Betlehemről énekeltünk. A vészkor-szak izgalmait együtt élte át a család, végül ép bőrrel megúsztuk. Apám kiterjedt erdélyi rokonságából viszont nagyon sokan odavesztek, szégyenszemre – tudtommal – éppen azok, akik az átmenetileg Magyarországhoz visszacsatolt ország-részben éltek. Mindezt tudva, különös, hogy emlékezetem szerint az üldöztetésekről utólag nem sokat beszélt. A háború kapcsán leginkább a szövetségesek katonai sikerei foglalkoztatták. Haragvásai célpontjában továbbra is a svihákok, sible-
rek, csiszlikek, szárnysegédek és talpnyalók voltak, a nácikra, nyilasokra nem sok muníciója maradt. A zsidó származás tényét sokakkal ellentétben fesztelenül kezelte. Derűsen idézte fel, hogy a vallási ünnepekkor a szülői házban milyen finom ételek voltak, de egyéb semmi.

Visszakanyarodva az életeseeményekhez: A háború után egy időben könyvtáros volt a Fővárosi (később Szabó Ervinről elnevezett) könyvtárban. 1950 táján apám részállásban orvo-

si könyvtáros volt a Péterffy Sándor utcai Kórházban, majd az Orvostudományi Dokumentációs Központban. Az előbbi munkahelyére néha én is bementem, ezek jó emlékek.

1951–52 telén, mint már említettem, Budára költöztünk nővéremékkal közösen bérelt, nagyobb lakásba. Ez idő tájt valami testi betegség érthette apámat, néhány hétig alig tudott járni, úgy tűnt, hogy el is butul. Utána mégis jobban lett, de kétségtelen, hogy békésebbé vált. Ekkor, kb. 13 éves koromban kerültem közel hozzá érzelmileg is. Szokatlanul élénk és beszédes lett. Nagyon sokat mesélt ifjúkori emlékeiről, katonaságról, háborús élményeiről, kolerajárványról, erdélyi falvakról, ahova lovon járt szülést levezetni, és így tovább. Nagy örömmel nyugtázta, hogy bennem is kezdett feltámadni némi kulturális érdeklődés.

Arra is emlékszem, fejébe vette, hogy megtanul oroszul. Sokat ült nyelvkönyvek és eredeti szövegek felett, de már sajnos nem sokat haladt.

Romanticizmusáról a legutolsó emlékem 1953 nyara. Leszaladok a sarki presszóba, ahol apám üldögél, előtte persze könyv, toll, papír. Lelkendezve elmondom neki, hogy a rádió az előbb bementta, hogy Koreában létrejött a fegyverszüneti megegyezés a hadviselő felek között. Apám kihúzza magát, komoly, ünnepélyes hangon mondja:

– Jancsikám, európai emberek ilyenkor kezet fognak!

(De sok ilyen-olyan európai ember folyt le azóta a történelem vizén!)

Apám két hónappal ezután halt meg, hirtelen.

Agyvérzés végzett vele igen gyorsan.

Halála hírére Edit húga, unokaöccse, Bálint Endre festőművész, valamint az ő testvére, Bálint Klára (Szerb Antal özvegye)

jött el leróni kegyeletét. Bálint Bandi halotti maszkot (?) és rajzot készített, utóbbi fel-feltűnik a képkereskedelmi aukciókon.

Temetésén Trencsényi Waldapfel Imre professzor mondott búcsúztatót.

Osvát Kálmántól kézirat nem, tárgyi emlék pedig elég kevés maradt.

Kedves Márta, körülbelül így tudom összefoglalni. (...) Csatolom Bálint Endre említett grafikáját, és egy igen hitelesre sikerült fényképet, 1950 körül készült.

Kedves János, mint írtam, a Látó c. folyóirattal felvettem a kapcsolatot. Ezért kérdem, sikerült-e még valamit felderíteni, s ha igen, kérem, küldje el sürgősen, hogy szerkesszem közölhető anyaggá. Én arra gondoltam, hogy a mi levelezésünket is hozzá csatolnám, hisz ez is érdekes adalék.

Féltestvérét, aki orvos volt szintén, ismerte-e? Ezt még szeretném tudni.

Várom mihamarabbi válaszát, Márta

UI. Bocs, hogy kicsit későn írtam, de gondoltam, kell idő Önöknek is!

Kedves Márta!

Nővérem átnézte a szüleink hagyatékát tartalmazó dossziékat. Eredeti kéziratot, vagy más, Magát esetleg önt érdeklő anyagot sajnos nem talált. Miután hosszan kifaggattam a családtörténetről, néhány ponton kiegészíteném az előzőekben leírtakat.

Apámnak két édestestvére és öt féltestvére volt, akik apja első házasságában születtek. Az első feleség meghalt, az özvegyen maradt férj kötelességszerűen elvette annak leánytestvé-

rét. A megjelent életrajzokból is tudjuk, hogy ő, Perls Fanny, a család humán érdeklődésének az ősforrása. A két édestestvér Ernő, és a kb. 1890-en született Edit voltak. Edit férje az ismert író és kritikus Bálint Aladár volt, gyermekei Endre, aki festőként szerzett nagy nevet, és Klára, aki Szerb Antal felesége lett. Mivel apám és Edit Budapesten telepedtek le, a háborút is itt vészelték át. Az öt féltestvér közül négy Észak-Erdélyben rekedt, akik családjakkal együtt - egy lány kivételével - a deportálások áldozata lett. Azt az egy megmaradt felnőtt lányt, vagyis apám fél-unokahúgát Nórának hívták, és egyszer, a 60-as évek elején találkoztam vele.

Osvát Barnával, fiával az első házasságból én soha nem találkoztam. A *Levelek a fiamhoz* természetesen hozzá íródott. A háború után Apám legalábbis egyszer levelet válthatott a feleségével, amíg ő hadifogoly volt. Elöttem van egy fénykép, a három gyerekkel és háttérben egy szép nagy hegygel, mondták nekem, hogy az a Hargita. Erre a levélre Kati nővérem is emlékszik halványan. Azután valamiért megszakadt a kapcsolat. Ifjabb Osvát Barnától tudom, hogy a fogságból, ahol orvosként dolgozott, megtört állapotban jött haza, de továbbra is megszállottan dolgozott haláláig. Patológus volt, és a medicinán kívül is nagy természettudományos műveltséggel rendelkezett..

Kedves Márta, ha még valami morzsára lelek, megírom. Nagyon hálás vagyok a felkéréséért, mert lehetővé tett számomra egy világ körüli (a saját belső világom körüli) utazást.

Szeretettel és üdvözléssel

Osváth János

2013. szeptember 30.

„JÓ TÁRSASÁGBA KEVEREDTEM”
Beszélgetés Tomcsányi Máriával

Tomcsányi Mária Aranytollas tévés újságíró lett 2012-ben. A Budapesten minden év március 15-e előestéjén kiosztott, 1978-ban alapított életmű díjat, a legmagasabb újságírói, szakmai elismerést kapta meg. A tévénező, aki az átkosban, és még utána is nézte, hallgatta a magyar adásokat a román tévében, rádióban, jól ismeri arcát, nevét, munkáit. Kíváncsian kérdezősködtem, és ő szívesen válaszolt.

- Mi volt az első gondolatod, amikor hírül vetted, hogy ebben a megtisztelő kitüntetésben részesülsz?

- Elég igényes vagyok magammal szemben (is), nem az ugrott be rögtön, hogy „Mari, te zseni vagy, miért csak most juttál eszükbe?” Nagyon nem szeretnék olyan világban élni, ahol én vagyok a legjobb. Lelki egyensúlyom akkor van rendben, ha tudom, van, akire felnézni, van, akihez felnőni, van, akihez mérnem magam. Na, valahogy így néz ki az én „antilaudáció”. Szóval nem vagyok elszállva, ha erre vagy kíváncsi. Persze köszönöm a MÚRE-beli kollégáknak (Magyar Újságírók Romániai Egyesülete), hogy számon tartanak, hogy engem jelöltek. Az ember, ha ad magára, a szakma véleményére a legérzékenyebb. Én is. Még akkor is, ha tudom, épp a szakmabelieknek van legkevesebb idejük egymás munkáját nyomon követni. Tévésként erre valamivel nagyobb esélye van az embernek.

- Mit tudtál az Aranytollról, és kik kapták meg előtted?

- Tudtam, hogy újságírói életmű-díj, hogy egész munkásságot jutalmaznak vele. Azt, hogy nekem „életművem” van,

kimondani is csak idézőjellel tudom. Kis öniróniával, vagy, ha úgy tetszik, némi brechti elidegenítő effektussal fűszerezve. Pláne, ha egy-két olyan emberhez mérem magam, akiket az elmúlt években, évtizedekben Aranytollal jutalmaztak. Például Bodor Pál, volt főszerkesztőm, mentorom, egyik újságírói példaképem, vagy Csép Sanyi kollégám, aki erkölcsben és tudásban mérce lehet bárki számára a szakmában, vagy az idei Aranytoll-díjas Ráday Mihály, az *Unokáink sem fogják látni* műemlékvédő tv-műsor sorozat szerzője. Pár évvel ezelőtt Koczka Gyuri tévés kollégám is átvehette az Aranytoll-díjat. Ő is olyan „mindenes”, aki újságban, rádióban, tévében egyaránt visszhangosan tudott és tud véleményt mondani a világról. Mert van neki! Nos, mit mondjak, jó társaságba keveredtem.

- Te a román tévé magyar adásának voltál munkatársa hosszú éveken sőt évtizedeken keresztül. Hol és hogyan tanultad meg a szakmát? Mi okozott a legtöbb gondot? Szerintem ugyanis, mint egyebekhez, ehhez is adottság, vonzódás kell. Arra gondolok, hogy amikor engem a kamera elé állítottak egy tanfolyamon, lemerevedtem, gyűlöltem, hogy a semmibe beszélek, míg a rádiózást vagy az írást élveztem?

- Pontosan 40 évvel ezelőtt utaztam fel (vagy le) Bukarestbe a tévéhez, amikor a kolozsvári Babes-Bolyain végeztem. Erről még annyit, hogy filozófia szakon szereztem diplomát, és hogy több időt töltöttem színpadon, mint könyvtárban. Hiszen egyszerre 3 helyen színjászottam. Mi alapítottuk a 60-as évek végén az Echinox Egyetemi Színpadot, amely akkor Kovács Ildikó pantomim színháza és a Stúdió 54 mellett AZ ALTERNATIV SZÍNHÁZ volt Kolozsváron. Mi játsztunk ott először abszurdokat. Hol volt ettől még a hivatásos színház? Mostanában a régi magyar adás lefűzött adástükreit jegyezget-

ve fedeztem fel, hogy „hír voltam” az adásban 1970-ben, mint az Egyetemi Színhátszói Fesztivál díjazottja. Most tudtam meg, hogy filmeztek is bennünket. Ha előkerül az anyag a tévé archívumának zavaros bugyraiból, premierként nézhetem meg. Alig várom! Eddig azt hittem, hogy az első mozgóképes felvétel rólam a kolozsvári színház Sánta angyalok utcája c. előadásán készült. Ott diák-statisztaként boldogan domborítottam egy utcalányt a Zokogó majomhoz címzett kocsmában. Még diákkoromban próbáltatott ki Bodor Pál riporterként. Egy városban dolgozó mérési(?) fiatalembert kettős kötődéséről kellett faggatnom egy „plafonig” kalotaszegi szobában. A kezdők „Hú, de laza vagyok!” csuklóból mozgatós mikrofontartásán napokig röhögtek a szerkesztőségi vágóban. Ezt Fischer Pista kollégám mesélte a 25 éves tévés találkozónkon. Ezt is megírom majd a sztorizós tévés könyvünkben, amit Simonffy Katalin és Józsa Erikával szeretnénk összeállítani régi kollégák visszaemlékezéseiből. Erről majd akkor trombitálunk, ha eljön az ideje...

Hogy hol tanultam a szakmát? Itt-ott, ahol értem. Szerencsére, volt akitől, és nem szégyelltem kérdezni. Ma sem... Előbb persze volt az érdeklődés a világ iránt, a közvetlen és távolabbi világ iránt. És minél zártabb volt a rendszer, annál nagyobb volt a kíváncsiság. Engem – ma már biztosan tudom – a kíváncsiságom hozott a pályára. Alaposságot gyermekkoromban tanulhattam kisiparos, mesterember rokonaimtól, szüleim generációjától. Besztercén, ahol felnőttem, rangja volt a mesterségbeli tudásnak, tekintélye, nemcsak a jó tanárnak, orvosnak, hanem a jó asztalosnak, szabónak, szobafestőnek is.

Kamera előtt állni pedig olyan, mint bármilyen nyilvánosság előtt. Számomra legalábbis olyan. Ha egyéniséged,

jól megfogalmazott, tiszta gondolataid vannak, még oda is figyelnek rád. Divatos szóval „lejön” a mondanivalód. Csak reménykedhetek, hogy az én mondanivalóm „lejön”, és én „bejövök” a nézőnek.

Sok mindent kell megtanulni a tévés szakmában, hiszen ott a szó nemcsak hangzik, hanem látszik is. És néha nem is hangzik, csak látszik. Ezt a gondolati, hangi, képi keverést kell tudni művelni a tévé vegykonyhájában. Persze úgy is lehet valaki celeb a tévében, ha csak mikrofonállvány vagy mások gondolatait mondja mosolyogva, ha ezt elég nagy gyakorisággal teszi. Én az ilyenekre nem tudok odafigyelni. Én nem ilyen tévés akartam lenni.

Egyébként a ledolgozott évek alapján csaknem annyi évig voltam rádiós mint tévés. Mai napig szerelmem a rádió. Az intimebb műfaj, más súlya van a szónak. És a természetes beszéd hangsúlyjaival kell tudni bánni. Volt olyan művelt, okos kollégám, aki soha nem lett jó rádiós, mert minden szava papírízű volt. Nekem mostanában jól esik, hogy a hangomról ismernek fel az emberek üzletben, buszon, utcán, sőt legutóbb a repülőn. Ha a pesti díjátadási ünnepség volt a hab a tortán, akkor a habon a meggyecsoki volt egy ismeretlen hölgy szava a repülőtéren: „Ugye a tévében dolgozott? Nem Tomcsányi Mária véletlenül?”

– *Milyen műfajban érezted igazán jól magad, mert sokfélével foglalkoztál?*

– Tényleg sokfélével. Hisz minden és mindenki érdekelt. Tudom én, hogy azok a szerencsésebbek, illetve inkább ismertségben bajnokok, akik egy bizonyos műsorhoz vagy műfajhoz rögzülnek a nézők tudatában. Én élveztem, hogy még sportriportot is készíthettem, ha éppen egy fiú sem vállalta.

Közben kicsit röhejes voltam a magam szemében, hiszen kifejezetten antitalentumnak számítottam sportban. De egy újságíró sportriportert azért magam mellé állítottam kérdezőnek

De legjobban az élő adásokban éreztem magam, akár beszélgetés, akár híradó volt. Szeretek fecserészni emberekkel. Kamera előtt vagy nélkül is. Legotthonosabb mégis a színház világában voltam. Nagyon sok színházi felvételt készítettem főleg szerkesztőként, amit a magyar tévében tv-rendezőnek neveznek. Igaz, hogy náluk a tévérendező a mi felvételeink vágórendezői munkáját is végzik. Na, ez bonyolult, ebbe most ne menjünk bele. A lényeg az, hogy sok ember munkája van egy tévés anyag mögött. A munkád sikere nagyban függ az operatőr, vágó, vágórendező, világosító, hangtechnikus, gyártásvezető hozzáértésétől, figyelmétől, lelkiismeretességétől. Aki nem képes csapatban dolgozni, motiválni a csapatot, az ne menjen tévésnek.

Szerettem és szeretem a dokumentum műfajokat, a portréfilmeket. Ez utóbbira még volna ötletem, csak pénz legyen rá.

Az erdélyi színházak történetébe is eléggé beástam magam. Aztán a mindennapi történelem, az oral history nagyon izgatott mindig. Sok embert meséltettem és jó néhány érdekes dokumentumot bányásztam elő. A vásárhelyi színház 60-ik évfordulójára kibányásztam a Román Filmarchívumból, az egykori Sahia Filmstúdió egyik mozihíradójából egy filmes tudósítást a Budai Nagy Antal 1957-es bemutatójáról, ahol a szerző, Kós Károly is jelen volt. Aranyat érő relikvia.

Izgalmas műfaj az oknyomozó riport, de ezt a műfajt az átkosban csak nagyon szőrmentén, a rendszerváltás után csak nagyon veszélyesen lehetett, lehet művelni. Ehhez nem volt

elég bátorságom, és amikor már volt, addigra rájöttem, hogy a hatása majdnem nulla. Így hát ez kimaradt.

- Hogy látod, van-e még funkciója a román tévé magyar adásainak, akkor, amikor annyi magyar csatorna működik, sőt most már van Erdély tévénk is, bár nehezen hozzáférhető. Apropos, Erdély tévé, a színvonala elég kétséges, hogy ne mondjam kevés kivételtől eltekintve a kontraszelekció érvényesül benne, a szakértelem hiánya nagyon is látható naponta. Ha már itt vagy a városban ekkora tapasztalattal, felkértek-e, hogy oszd meg velük tudásodat, a szakma fogásait, ami profióá tesz?

- Persze hogy volna funkciója a román tévé magyar adásainak, csak meg kell találniuk a profiljukat, és el kell tudni adni magukat. Nem elég műsorreklámnak az, ha a saját adásod végén EGYSZER elmondod, hogy mi lesz a másnapi vagy ötödnapi adásodban és – passz! A mai reklámdömpingben minden lehető reklámfelületen, tévében, rádióban, interneten, írott sajtóban, utcán, buszon orrba-szájba reklámozni kell. Ha azt akarod, hogy megvegyenek. Ha nem ezt teszed, akkor még rétegműsornál is kisebb a nézettséged, és a mondanivalódat (árudat) nem tudod eladni. Akár politikai, akár szellemi áruról van szó. Persze a közszolgálati média a maga reális, vagy vélt függetlenségében mentes kellene hogy legyen a piaci törvényektől, pontosabban mentessé kellene tenni. Hogy ki tegye mentessé? A KÖZ. A KÖZ érdeke kellene hogy legyen a hiteles tájékoztatás, az igényesség, a művelés, pallérozás, az igazi kultúra terjesztése, hiteles emberekkel és igényes eszközökkel. De lassan világszerte „földröttünk a bányabéka”, és a közszolgálati médiák is igyekeznek alulmúlni egymást. Mert mindenki csak a mában gondolkodik. Lehet, hogy ostoba, tájékozatlan, műveletlen tömegeket könnyebb manipulálni,

lehet, hogy ez a pillanatnyi érdek, de hosszú távon nem érdekes. Ez lenne a KÖZ ÉRDEKE. És akkor televíziózni is másképp lehetne.

És még valami. Sok minden megoldható pénzzel, szorgalommal, sok minden megtanulható, de van valami, ami vagy van, vagy nincs, és ez az egyéniség és a tehetség. Szelektálni tudni kell, ehhez jó orra volt Bodornak. A mai felelősöknek nemigen van.

De bizakodó vagyok. Hiszek a felnőtt, tájékozott, művelt nézőben, olvasóban, és hiszek a szabad, felelős, tehetséges újságírásban.

– Mari, akárki javasolt erre a díjra, nagyon jól tette, igazán profihoz került. Tudod, én már a tavaly kiosztottam neked a Tompa Gáborról készített portréfilmedért. Kár, hogy kevesen látták, mert kevesen nézik a magyar adást, tapasztalatom szerint.

Gratulálok szívből, és nemcsak a magam, hanem a hajdani nézők nevében is, akik most is szeretnek. Ezt többször megtapasztaltam társaságodban.

Isten éltesen, hiszen nemrég volt a születésnapod is.

2012

CÍMEREINK TUDÓSA

Beszélgetés dr. Szekeres Attila heraldikussal

„Magyarország köztársasági elnöke dr. Szekeres Attila István heraldikus részére múltunk, gyökereink kutatásáért, a magyar, a szász és a székely jelképek, szimbólumok tudományos igényű népszerűsítéséért és a székelyföldi magyar jelen erősítéséért a Magyar Érdemrend Tisztikeresztje kitüntetés adományozta a március 15-i nemzeti ünnep alkalmából” – szól a hír. Honfitársunk, mondhatnám büszkén földink, itt született Marosvásárhelyen, gyerekéveit a család ősi fészkeben, Mezőmadarason töltötte, majd a református lelkipásztor apát követve Radnótra költözött a család. Attila a Bolyaiban érettségizett, a sors Sepsiszentgyörgyre sodorta. Itt aztán úgy ráragadt a székely nyelvjárás, hogy engem is megtévesztett ez a mezőségi székely. Kiváló újságíró, munkáját Méray-díjjal és Oltyán László-díjjal ismerték el, a MŰRE-ban másfél évtizede tevékenyen részt vesz az újságíró társadalom érdekeiért, a minőségi újságírásért emelve szót. A Becsületbíróságnak is tagja újabban. Tanult, egyetemekre járt, különböző szakokat látogatott, és közben heraldikussá képezte magát, címertanból doktorált.

– Legelőször azt tisztázzuk, mi is az a heraldika?

A heraldika vagy címertan a történelem segédtudománya, mely a címerek keletkezésével, fejlődésével, összetételével, szerkesztésével, megjelenítésével, értelmezésével, adományozásával vagy felvételével és használatával foglalkozik. A heraldika két részből áll: címertudomány, amely a címeralkotás elméletével, a címerek meghatározásával, öröklésével

foglalkozik és címerművészet, amely a címerek plasztikus megjelenítésével. Én mindkét ágat művelem, habár hangsúlyozni szeretném, nem vagyok művész, tudományos alkotómunkát végzek, amikor egy-egy közigazgatási egységnek címert tervezek, rajzolok, festek. Elsősorban a címertudomány művelője vagyok – heraldikus. A megélhetést jelentő újságírás mellett kutatok, számos tanulmányom jelent meg magyarul és románul egyaránt, országos és nemzetközi konferenciákon tartok előadást, és községeknek, városoknak, megyéknek tervezek címert.

– Te mikor és miért kezdted el foglalkozni a címertannal?

Mindig is vonzott a középkor és koraújkor története, s a címerek ekkor voltak a társadalom „főszereplői”. Történelmi regények, filmek ragadtak meg. Aztán az első lökést 1980-ban, tizenöt éves koromban kaptam. Egy rokon temetéséről apám a mezőmadarasi Szekeres család nemeslevele latin szövegének másolatával és annak fordításával tért haza. Sokat tanulmányoztam azokat a lapokat, és megrajzoltam első címeremet. Az 1989-es fordulat után lehetett beszerezni szakirodalmat, s én gyűjtöttem és olvastam: magyart, román, franciát, angolt, németet, olaszt, lengyelt. Emellett gyakorlatra is szükség van. A terepen tanulmányoztam címereket a kolozsvári Farkas utcai református templomban, a Házsongárdi temetőben, a gyulafehérvári Szent Mihály székesegyházban, a vajdahunyadi várban, a köpeci református templomban, levéltárakban és másutt. Továbbá rajzoltam és festettem címereket – eleinte kényszerből, mert sok közigazgatási egységnek terveztem jelképet, s azok megrajzolását nem volt kire bíznom, így előkaptam a ceruzát, ecsetet, és magad, uram. 2005 elején hites címergrafikusi akkreditálást kaptam az országos

címertani bizottságtól. A heraldikát nem iskolában lehet megtanulni, az a kevés, amit ebből az egyetemen oktatnak, legfennebb löketet adhat az érdeklődőnek. Mindamellet, hogy autodidakta módon elsajátítottam, amit lehetett, mégis, hogy véletlenül se tartsanak dilettánsnak, Kolozsváron elvégeztem a történelem szakot is – amire a Ceaușescu-korszakban nem volt lehetőségem –, természetesen címertanból készítettem az államvizsga dolgozatomat, majd címertanból doktoáltam a Román Akadémia kolozsvári történelmi intézetében.

– A többségi nemzet értékeli munkádat?

Hogyne! Jobban, mint saját erdélyi magyarjaink. Évek óta meghívják az országos genealógiai és címertani kongresszusra, ahol mindig székely vagy magyar címerekhez kötődő előadásokat tartottam, szintúgy országos műemlékvédelmi konferenciákra, ahol székelyföldi és erdélyi magyar műemlékek címereiről értekezem. A román szakemberek már várják előadásaimat. Meghívtak, hogy legyek tagja a Sever Zotta Román Genealógiai és Heraldikai Intézetnek, nemrég annak tudományos tanácsába választottak, felvettek a Román Akadémia Országos Címertani, Genealógiai és Heraldikai Bizottságába, és a Moldovai Köztársaságban működő Paul Gore Genealógiai, Heraldikai és Levéltár-tudományi Társaság is meghívott tagjai sorába. Megjegyzem, ezekbe nem én kértem felvételemet. Viszont a magyarországi szervezetekbe – Magyar Heraldikai és Genealógiai Társaság, Magyar Tudományos Akadémia Köztestülete – én jelentkeztem. 2009-ben, Mihály János történész kezdeményezésére Pál Antal Sándorral és Zepeczaner Jenővel közösen megalakítottuk a Székely Címer-, Pecsét- és Zászlótörténelmi Munkacsoportot. Nyomdában van a negyedik tanulmánykötetünk, a *Címer és pecsét a Székelyföldön* című vándorkiállításunk minden

jelentősebb városban megtekinthető volt, elkészítettük a székely történelmi zászlósort. A címertervezői munkásságomat a román államfő is elismerte, 2011ben megkaptam a Kulturális Érdemrend Lovagkeresztjét.

- Milyen jelképeket kell hordoznia egy közigazgatási címernek?

Minél kevesebbet és minél egyszerűbbeket, az illető városhoz vagy községre a legjobban illőt. Kevés címerképet kell felvinni a pajzsra, hisz a cél az, hogy könnyen felismerhető legyen a jelkép. A túlszűfolt címet használóján kívül senki sem jegyzi meg. S gondoljunk arra, hogyan mutat hivatalos papír fejlécén vagy névjegyén, tehát apró méretben egy különböző figurákkal teleszórt ábra? Semmivel sem előkelőbb az a címer, amelyben sas van, mint az, amelyikben éppenséggel veréb, ha netán Verebesről esik szó, sőt, utóbbi névcímereként még értékesebb is. Vigyázni kell a mértékletességre. A címer nem nemzetiségi statisztika, mint ahogyan nem történelemkönyv, nem földrajzi atlasz és nem falumonográfia! Nem kell belezsúfolni minden, az illető településhez kötődő eseményre utaló jelképet. Sokszor veszekedésig fajulóan vitázom polgármesterekkel, vagy a község „mindentudójával”, mert olyan majd’ mindenhol akad. Mindig arra törekszem, hogy a lehető legjobbat hozzam ki egy címerből. Minél régebbi egy címer, annál rangosabb és értékesebb. Tehát meg kell tudni, a városnak, a községnek, esetleg egyik falujának volt-e címe vagy ábrás pecsétje, mert ebben az esetben azokat föltétlenül fel kell használni. Amennyiben nincs ilyen, s zömmel ez a helyzet, a település történelmében kell valamilyen fontos eseményt találni, vagy a községet birtokló, de annak előmeneteléért tevő nemesi család címerét felhasználni. Ha lehetséges, beszélő vagy névcímert kell alkotni.

– *Van-e ma létjogosultságuk a címereknek?*

Természetesen van. A címer egyéniesíti a közigazgatási egységet. Az egyszerű, jó címer megragadja a szemlélőt, aki a képet hozzácsatolja a településhez. A címer ugyanolyan fontos, mint a közigazgatási egység neve. A címernek az azonosítás, a ráismerés is feladata. És ne feledjük, jelképeiben is él egy közösség, s ha teheti, büszkén lengeti zászlaját, jelöli meg felségterületét, s idegenben való ünnepléskor büszkélkedik saját jelképeivel, mutatja, honnan érkezett.

Heraldikusunk szerénysége tiltotta, hogy elmondja, hát elmondom én, Erdélyben ő az egyetlen szakképzett művelője e tudománynak-művészetnek. Gratulálok, azért is mert két országban is öregbítetted hírnevünket. Ez valóban férfimunka volt – hogy a költőt parafrazáljam.

2012

KALANDOM A BERLINI FALNÁL

A minap megütötte a fülemet a hírekben, hogy 51 éve augusztus 12-ről 13-ra virradó éjjel épült fel a berlini fal, igen nagy sebbel-lobbal, este lefeküdt a gyanútlan berlini polgár, Keleten és Nyugaton is, s mire felébredt és magához tért, drótfalba ütközött (15-től kezdték a drótfal mentén a betonfalat építeni). S három évtizedig így állt. Aki nem akarta látni, az varázsszót próbált, és úgy áthatolni rajta, de mivel csodák nincsenek, ez sem vált be, s bizony sokaknak az életébe került. Most gyűjtik a falhoz kapcsolódó történeteket.

A hetvenes évek első felében szervezett kirándulással arra felé jártam. A KGST barakkban lehetett csak mozogni. A lipcsei vásárra mentünk, de egyúttal Drezdát és Kelet- Berlint is megnéztük magunknak. A puccos és hírhedt Alexanderplatzon szálltunk meg. Vittek erre-arra, de bennem csak az maradt meg, hogy bármerre jártunk, a busz valamelyik oldalán mindig falat láttam, vagy az épületen a szöveget, hogy Határvíz. Igazán örültem, hogy alig szálltunk ki, mert ha az ember magánsétára indult, bizony megjárhatta.

Mégis megkockáztattam, mert kíváncsiságom nagyobb volt a félelemnél. Meggyőztem barátnőmet, és még néhány kíváncsi útitársat, köztük egy szebeni szász orvost és nejét, hogy szabadidőnkben menjünk el a Brandenburgi kapuig, hisz nincs messze, és közben végigsétálhatunk az Unter der Lindenen, Berlin híres főutcáján.

Elindultunk hát, a széles sugárútra kiérve megcsodáltuk a gyönyörű palotákat, híres épületeket. A kapu szinte szem-

bejött velünk, pedig mi mentünk egyre közelebb-közelebb. Egyszer csak ott álltunk előtte, és a sorompók előtt: eddig, s ne tovább. De a fal még nem mutatta meg innen sem magát teljességében. Így aztán biztattam a többieket, forduljunk balra, mert abban az utcában élet volt, az emberek jöttek-mentek épületbe be, épületből ki, ahogy az már természetes. Hátha arrafelé többet látunk?

Hát láttunk! Az egyik épület kapuja tárva-nyitva, emberek mennek be, jönnek ki. Kiderült, valami kutatóintézetféleség elé vezetett a sors. Megálltunk, mert amennyire a járdáról be lehetett látni az udvarba, a túloldalon ott volt a fal. A helyzet pontos felmérésére biztattam társaimat. A nők bátran vállalkoztak, a férfiak óvatoskodtak, hogy ők nem jönnek, mert vaj' h ki tudja, hátha tilos? Négyen bátor amazonként bevonultunk az intézet udvarának mélyére, és láttuk, amit látni kellett: a Brandenburgi kaputól néhány száz méterre a legjobban őrzött falrész. Az udvar drótkerítésén átkukucskálva, így akár a rab a külvilágot, számba vehettem, milyen a fal. A kerítéstől kb. tíz méter széles gyepp volt, jól meghatározott távolságra egymástól drótketrecekben német juhászkutyák, nyilván vérebeknek kiképezve, aztán következett az aszfalozott út, a megfigyelő tornyokból, amelyek úgy sorakoztak akár a kutyaketrecek, a katonák szünet nélkül éberén pásztázták a környéket. Aztán ismét gyepp, és végül a kb. kétméteres fal. Számba vettem hát, s mikor már a végére értem, látom ám, hogy az egyik őrtornyótól egy kismotor suhan el az aszfalton két katonával. Szürke egyenruhájuk és bukósisakjuk távolról is félelmetesnek tűnt, de hát ez a dolguk, gondoltam. De azt már nem, hogy mire mi kiérünk a járdára, arra ők is ott lesznek gyorsjáratú motorkkal, és faggatóznak sötét szemüvegük és a háborús időket

idéző bukósisakjuk mögül. Szerencsénkre, a szebeni szász orvos anyanyelvét jól beszélte, és arra a kérdésre, hogy mit kerestünk ott, elmagyarázta, hogy turisták vagyunk, és kíváncsi nők (mert ugye a bátor és fegyelmezett férfiak, mint említettem, nem vállalták a kockázatot). A katonák: ki van írva, hogy tiltott terület. Mire az orvos: nem tudnak németül. Erre a katonák: ki van írva más nyelven is. Az orvos: de ők azt sem értik – mesélte később.

Visszafordultunk, boldogan, hogy megúsztuk. Ám a sarki rendőr lekapcsolt bennünket, mindannyiunk útlevelét ellenőrizte, valamit írogatott is, s megintett, hogy többé ne tegyünk ilyet. Ugyanis a motoros katonák felhívták ránk a figyelmüket. Már csak ez hiányzott paranoiánkhoz!

Végre visszaértünk a szállodába. A hátralévő másfél napban azt vártuk, amiatt reszkettem, mikor hívatnak a követségre? Szerencsére nem voltunk annyira fontosak, de akkor megfogadtam, hogy Németország földjére többé nem teszem a lábam. Hű maradtam ígéretemhez, mert az ottani németek (poroszok) egyéb tapasztalataim okán is rettentő barátságatlan népség. Drezdában is ezt tapasztaltam. Lehet, hogy csak a keleti turistákat nem szeretik?

Vajon előítéleteik falát Kelet-közép-Európához való viszonyukban mikor bontják le? EU ide vagy oda!

2012

ÁLOM VAGY HOLLANDIA
(*Lírai útijegyzet*)

Álom vagy, Hollandia?

Álom, vagy Hollandia?

Álom vagy, Hollandia!

Variálom ezt a három szót, s azon töprengek, hogy íme, egy írásjel mennyire megváltoztatja értelmét, s el kellene döntenem, melyik hordozza számomra a legtöbb igazságtartalmat, mert mind igaz. Nem tudok választani, ezért inkább elmesélem, honnan ered a dilemmám.

Történt, hogy az Alsóvárosi Református Gyülekezet testvérgyülekezeti kapcsolatot létesített Lőrincz István tiszteletes úr jóvoltából a hollandiai Schoonhoven református gyülekezetével. Tíz éve már annak, hogy tart ez a kapcsolat, s nem csak névleges, hiszen már eddig is többször látogattak el egymáshoz idősebb és fiatal hívek, s a hollandok segítsége is sok mindenben megnyilvánult.

Lőrincz István tiszteletes úr Hollandia nagy szerelmese, Utrechtben tanult, anyanyelvi szinten beszél a hollandok nem könnyű nyelvét. De azt hiszem, nemcsak ezt tanulta meg tőlük, hanem toleranciát is, vagy legalábbis megerősítették a hollandok ebben a hitében. Mi mással magyarázhatnám azt, hogy engem is befogadott, unitárius létemre, a csoportba, amelyet Karácsonykor Hollandiába vitt. Szervezte ismét nagy odaadással az utat, mert hite szerint nemcsak a papoknak kell világot látni, hanem a híveknek is.

Elindultunk hát teli busszal december 27-én, pénteken hajnalban, 20 fokos hidegben Csak azért imádkoztunk, hogy haggyon alább a hideg, s az út ne legyen csúszos. Meghallgatásra találtunk, mert Bécs után már nem volt hó, s többet nem is láttuk a havat visszaérkezésünkig. Szombat délután szerencsésen megérkeztünk az addig sose hallott-látott Schoonhoven városába. A Lek folyó partján, ahol fekszik, egész gyülekezet várt bennünket. Irigyeltem azokat, akik boldogan fedeztek fel ismerősöket és omlottak egymás karjába. De nem sokáig kellett megszeppenten állnunk, mert percek alatt útnak indítottak a Gyülekezeti Központba. Évszázados házak között, keskeny, macskaköves, ragyogóan tiszta utcácskákon vezetett az út. Néhány perc alatt ott is voltunk, hiszen kicsi város ez, mindössze 11 000 lakóval.

Ettől kezdve minden a program, a jól megszervezett program szerint történt. A központban holland és magyar nyelven köszöntöttek bennünket, kávéval, süteménnyel kínáltak. Igen, nem tévedés, magyarul tudó fiatal lány – aki több évet dolgozott itt, Marosvásárhelyen árva gyerekekkel – olvasta fel kis holland akcentussal a maga írta-fordította szöveget. Aztán mindenki megismerkedett leendő házigazdáival, és hazamentünk. Egy család két személyt látott vendégül.

De Graaf úr, a mi vendégfogadó gazdánk kocsiba ültetett, Máriát meg engem, és hazavitt. Amikor a kocsiból kiszálltunk, és megláttam cukorfalat házukat, azt hittem, egy mese közepébe csöppentem. Mézeskalács színű, vakolatlan téglaházacsák sorakoztak végig az utcában. A ház előtt, tenyérynyi helyen rendezett kis kertecske, tele különféle bokrocskákkal. Sajnos, a nevüket, hiányos botanikai ismereteim okán, nem tudom, de naponta gyönyörködtem bennük. Zöldellt szinte

minden, mert Hollandia éghajlata sokkal enyhébb, mint a miénk. Egész esztendőben esik vagy borús az idő, ritka a napsütés, nem láttuk a Napot egész idő alatt, annál többet esett. S ennek ellenére, jó kedélyű, vidám emberek a hollandok, számukra ez a természetes.

Szemben a házzal csatorna, kacsák, vízi tyúkok, hattyúk úszkáltak rajta, mint mindenhol, amerre mentünk később, majd azon túl füves rét. Csatorna, csatorna, víz, víz lent a földön és fentről, az égből! A földeket sem ösvény vagy borozda választja el egymástól, hanem csatorna, úszkáló vízimadarakkal, bármerre megy az ember. Sőt van úgy, hogy az egymás mellett lévő telkeket is. Útitársaim között akadt, akit ez ragadott meg leginkább a holland tájból. A földeken mindenféle legelésző juhok, ők adják azt a világhíres holland gyapjút. De láttunk lovakat is. A lovakat általában kedvtelésből tartják. A szarvasmarha is hozzátartozik a holland tájhoz, bár ebben az időszakban inkább bent tartják a tehénistállóban. Vagy pajtának nevezik ők is, nem tudom?

Híresek a hollandok a sajtjukról is! Nemhiába, valóban nagyon finom, ettem is mindennap, mert mindig ott volt a megterített asztalon.

Szóval megérkeztünk a cukorfalat házhoz és bementünk. A ház asszonya, Hanna, még nem volt otthon, mert dolgozott, de nemsokára ő is megérkezett. Angolul folyt a társalgás, már amennyire tudtunk angolul. Nekem az is eszembe jutott, amit rég elfelejtettem, s egész jól megvoltunk öt napon keresztül, a humor is közénk lopta magát.

A ház nem volt nagy, mint már említettem, s általában a hollandok takarékosan építkeznek és építkeztek, mert kevés

a szárazföld. Ezért aztán nem is igen lát az ember földszintes házat, de túl magasat sem. Tenyérnyi helyre, kb. egy három-négyszobás tömbházlakás alapterülete, minden elfér és még kényelmes is. A földszinten nappali, ebédlő, kis konyha, előszoba, kamra, WC és lépcsőfeljáró. Ó az a lépcsőfeljáró! Itt is és másoknál is. Keskeny és csiga. Mária kissé nehezen mászta meg első alkalommal, s azt mondta az enyémnél is szegényesebb angol tudásával, de nagyon frappánsan, hogy ez a Himalája. Jót nevettek a háziak, és rajta maradt a név. Két szintet kellett fölfele menni ezen a lépcsőn. Az első szinten két szoba (hálók) és fürdőszoba, a második a manzárd, valószínű gyerekszoba volt, amíg a gyerekek otthon laktak. Ebben szállásoltak el bennünket. A ház mögött kis udvar volt fészerrel, ahol a kerékpárokat és szerszámokat tartották, utána zöldségeskert, ahol a megtermelték a ház szükségére a zöldséget. Dróthálós ketrecben a ház asszonya néhány tyúkot tartott, hogy mindig legyen friss tojása. Most is látom Hanna csillogó, boldog tekintetét, amikor azt mondja, mennyire szereti házat, otthonát.

Hogy érezhette magát a jámbor vendég egy ilyen házban? Hát én úgy éreztem, hogy Karácsony másodnapján lefeküdtem, és álmodom, még nem ébredtem fel. És ez az álom tartott még néhány napig, hála Istennek. Bár el kell mondanom, hogy amikor Mária naponta elmondta, mennyire csodálatos, mindaz, ami Hollandiában van, én nagy szemtelenül azt válaszoltam, hogy el is vártam tőlük, és elvárásaimban nem csalatkoztam, sőt!

Másnap, vasárnap reggel istentiszteletre mentünk mindannyian. Vendégfogadóink éppúgy, mint a többi fogadó csa-

lád hívő reformátusok, és hitüket naponta gyakorolják otthon is, nem csak a templomban. Jóllehet Lőrincz tiszteletes úr figyelmeztetett bennünket erre, és megkért mindenkit, hogy vigyen magával Bibliát, mert a hollandok bibliaolvasó emberek, igazából nem tudtuk, hogyan is néz ez ki a valóságban. Megtapasztaltuk.

Naponta kétszer ülnek terített asztalhoz, egyébként napközben csak nassolnak, teát, kávé vagy tejet isznak. De amikor terített asztalhoz ülnek, akkor imával kezdik, és Biblia-olvasással meg imával fejezik be az étkezést. Reggel és délután hat után kerül erre sor, amikor már minden családtag hazakerült. Keveset esznek, gyorsan és egy árva morzsa sem marad a tányérjukon, legyen az felnőtt vagy gyerek, idős vagy fiatal. Valóban, ők csak esznek, és nem zabálnak. A holland ételek könnyűek, sok zöldséget és kevés sovány húst tálaltak többnyire, és aki kevésétkü, mint én, annak épp elég volt. Nem is igen látni elhízott embert. Amit megesznek, Isten adományának tekintik, és kellő tisztelettel viseltetnek iránta. Én például nagyon szégyelltem magam, amikor a hétfői kínai vacsorán a tányéromon hagytam az étel egy részét, mert nem ízlett, és túl sokat is szedtem magamnak. Széles ívben körülöttem mindenki megette, amit a tányérjára rakott. Persze, ők ezt nagyvonalúan elnézték nekem. A vendég jogán, gondolom.

A vasárnap délelőtti istentiszteleten a mi lelkipásztorunk prédikált – hollandul. A templom tele volt. 800 férőhelyes. Katedrálisnak is beillik. Valamikor a 13. században kezdték építeni, katolikus templom volt, többször átépítették, a reformáció elterjedésével, a 16. században lett reformátussá. Első orgonája 1539-től 1902-ig szolgált a schoonhoveni híveket, most Rotterdamban van, ma is használják.

A gyülekezeten végignézve, meglepett, mennyi a fiatal, sőt a gyerek. Mellettem is egy fiatalember ült. Megkezdődött az istentisztelet, s az ima meg a testus után, mielőtt a tiszteletes elkezdte a tulajdonképpeni prédikációt, a fiatalember cukorkával kínált. Először meglepett, de körülnézve, láttam, hogy mindenki ezt teszi, cukorkát vesz a szájába. Ha valakinél éppen nincs, akkor a szomszédja megkínálja. Így voltam én is. Elfogadtam, és megköszöntem. Szopogattuk a cukorkát, és figyeltük a prédikációt. Természetesen egy szót sem értettem belőle, de figyelmem mégsem lankadt, mert érdekes volt hallgatni egy addig soha nem hallott nyelv zenéjét. És ez így volt mindenegyes alkalommal. Este is, amikor a holland pap prédikált, majd az óév búcsúztatásakor is és az újévi istentiszteleten, amikor kávéval kínáltak, és beszélgetésre invitáltak..

Év vége volt. Az év végét ők Isten házában búcsúztatták, majd hazamentünk, és mindenki családi körben töltötte az estét. Éjfélkor dél-afrikai cabernet sauvignonnal koccintottunk, megpuszítottuk egymást, de utána elszabadult a pokol. Hanna és Rien ugyan előre figyelmeztettek, de erre nem számítottunk. Az egész város, sőt egész Hollandia petárdáktól és tűzijátékoktól volt hangos. Másnap mondták is vendéglátóink, hogy Hollandiában aznap éjjel 55 millió eurót petárdáztak el az emberek. Úgy látszik, ebben élük ki egész évi feszültségüket. Bevallom őszintén, féltem, és bevonultam a házba. Tudni kell azt is persze, hogy ilyenkor szinte mindenki kivonul az utcákra, a szomszédok ott köszöntik egymást és kívánnak boldog újévet.

Éjfél után fél kettőkor elvonultunk lefeküdni. Bementem a fürdőbe fogat mosni. Kinyomtam a fogpasztát, s abban a pillá-

natban kialudt a villany. Meg sem rémültem igazán, csak egy pillanatra azt hittem, felébredtem és itthon vagyok. De csak egy pillanatra, mert máris felgyúlt a fény, befejeztem a fogmosást, és lefeküdtem. Igen ám, de reggel nem siettem felkelni, mert a szobában lévő villanyos óra két órával kevesebbet mutatott, s nekem nem esett le a tantusz, hogy az éjszakai áramkiesés miatt van ez. Hanna felszólt, hogy felkelés, kezdődik az aznapi program. Anélkül, hogy különösebben mentegetőznünk kellett volna, ő is rájött, hogy miért nem megyünk le. Én azért kimentettem magunkat, természetesen.

Ó, Hanna! Aranyos volt. Megkérdezte, amikor elbúcsúztunk, hogy fogok-e mesélni róla itthon? Ó, igen, Hanna! Négy szép gyereket szült és nevelt fel, mindenik a maga életét éli. A nagyobbik lányának három gyereke van, két lány és egy fiú, aki nem az Ajax Amsterdammal drukkol hatévesen. A többi még nem alapított családot, de mind dolgoznak, három az apukát követi, aki a legnagyobb holland bank, a Rabobank alkalmazottja, tehát pénzügyi szakmában helyezkedtek el, a középső lány angoltanár. Egyik sem él Schoonhovenben, de újév első napján mind hazajöttek felköszönteni szüleiket. Másodikán a családapa testvérei érkeztek meg, mind a négyen feleségestől, férjestől. Rienék ötön vannak, négy fiú és egy lány. Egészen megható, hogyha egy kicsit szertartásos is, de mennyire fontos számukra a család! És úgy láttam, nemcsak nekik, hanem e gyülekezetben mindenkinek. Akárhányszor begyűltünk együtt valaminek az okán, mindig ott szaladgáltak az icipici, pici és kicsi gyerekek, szőke mind és cukorfalat valahány. A mi utcánkban lévő sarokházban hét gyereket neveltek. Ezért újsághozhatták boldogan, hogy a hollandok lélekszáma növekedőben van. Ó, ha példát vennénk róluk!

Igen, Hanna kitűnő családjánya és háziasszony és Rien kitűnő férj és családapa. Igyekeztek minden gondolatunkat kitálatni. Mikor kiderült, hogy Mária zenetanárnő és kórusvezető, én meg irodalmár vagyok, és nagyon érdekelnek bennünket a művészetek, a holland képzőművészet is természetesen, nem restellték, és Rien elment a városi könyvtárba, kivett két csodálatos képzőművészeti albumot, Vermeerről és Van Gogh-Gaugain művészetéről, hogy legalább így láthassuk, ha már az amsterdami kirándulásba nem fér bele múzeumlátogatás is.

Amszterdamba hétfőn, 30-án jutottunk el. Hanna is velünk tartott, és mindenkivel jött valaki a háziak közül. A központban parkoltunk, szemben az állomás épületével, a csatorna partján. Amit legelőször megpillantottam, a kerékpár-parkoló volt. Két emelet magasságban sorakozott több ezer kerékpár. Azt hiszem, egész Romániában nincs annyi, mint ahányat ott tárolnak a munkába igyekvők. Hollandiában elsősorban a kerékpárosokra kell figyelnie a járókelőnek, mert mindenütt ott vannak, és mindig nekik van elsőbbségük, a gyalogosokkal szemben is. A modern villamos csengetett vagy megállt, de a kerékpáros jött a számára kijelölt sávon, s ha odatévedett az ember, nemigen volt kegyelem. Márpedig lévén, hogy a kerékpársáv épp a járda mellett van, könnyű volt rátévednie a bárgyú kelet-európai turistának. A kikötőbe rohantunkban bizony nemegyszer rángattuk el egymást egy-egy dolgára igyekvő kerékpáros elől.

Szerencsésen odaértünk a hajóhoz. Beültünk a jóképű, barna, bajszos Edward kapitány fedett sétahajójába, aki végigvitt bennünket, ha nem is minden csatornán, de ami abba a kb. másfél órába belefért, mindent megmutatott. És mesélt,

kedvesen, szellemesen, a tiszteletes úr híven fordította, amit mondott. Mindent csak egy pillanatig láttunk, és suhantunk tovább. Mindenesetre érdekes volt látni a Jordán-csatornán horgonyzó lakóhajókat. Az elsők a 60-as években, a hipp-i-mozgalom idején horgonyoztak le oda, de ma már annyira divatosak váltak, hogy több tízezer eurót is fizetnek egy-egy ilyen, egészen modern lakóhajóért. Nem csoda, hiszen a város szívében élhetnek, igaz, tenyérnyi területen, de közművesített minden, azaz összkomfortos. Ha nincs szárazföld, toldd meg egy arasz lakóhajóval – lehetne a szlogenjük.

Amszterdamról minden útikönyvben, tévéfilmben olvashatjuk, láthatjuk, hogy Észak Velencéje. Ezres nagyságrenddel több a hídja és csatornája, mint az olasz városnak. Csak az éghajlata nem olyan kedvező, de ez nemigen riasztja a Kelet-ről érkezőket. Kínaiak, vietnamiak, és sok hindu meg néger szaladgál az utcákon napi dolga után. Már szinte többen vannak, mint a hollandok.

A hajókázás után a város közelében lévő Zaanshe-Schansba azaz skanzenbe vittek. Fapapucs-múzeum, sajtómúzeum, ezüstműves öntöde, szélmalom, aranyos kis házak, egyik-másikban laktak is – minden volt, ami Hollandiát és népét jellemzi. Hazaérkezvén a gyülekezeti házba, következett a kínai vacsora, amiről már szóltam.

Még egy ilyen nagy kirándulást szerveztek számunkra Arnhembe, a Burgers Loo állatkertbe. Aki annyit nézi a tévében az Animal Planetet, mint én, s mindig sóvárog, hogy csak egy „olyan” állatkertet láthatna, annak a csoda valóra válása volt. Hollandiában sok az erdő, ez az állatkert is egy erdő szívében van, közel a német határhoz. Sivatag és óceán, szafari, van itt minden. Az őserdőben ebédeltünk, ahol teknősök, gyíkok,

szövőmadarak éltek, vízesés zuhogott, és lépten-nyomon fe-
deztem fel olyan növényeket, amelyekért itthon drága pénzt
fizetünk, hogy lakásunkban gyönyörködhesünk bennük.

Ez volt az utolsó napunk. Ahogy a programfüzetben állt –
mert ezt is készítettek számunkra –, ezt a kirándulást is egy
kedves esttel fejeztük be a Sola Gratia öregotthon dísztermé-
ben. A közelünkben ült Tóth bácsi, a scoonhoveni magyar.
Ide is jutott közlünk. Tóth bácsi 87 éves, friss, mozgékony
üzletember. A városközpontban láttuk az üzletét, és elmond-
ta, hogy nemrég nyitott egyet Utrechtben is. 1920-ban került
Hollandiába kisgyerekként. Akkoriban, vagyis az első világ-
háború végén – ahogy mesélte – sok gyereket ültettek fel a vo-
natra, ő Hollandiában ébredt fel, s azóta is itt van. Családjával
azaz testvéreivel tartotta mindig a kapcsolatot, ezért is van az,
hogy sosem felejtette el anyanyelvét, de – ahogy mondta –: Én
öt-hat nyelven beszélek, nekem ez nem volt probléma soha.
Amikor Romániában jártam, a románokkal spanyolul beszél-
tem. Madárcsontú, filigrán kis felesége is megtanult magyarul
valamennyire, annyira mindenképpen, hogy a dohányzásért
magyarul dorgáljon meg.

Eljött a hazaindulás napja. Mindenki mindenkitől elbúcsú-
zott. Vendéglátóink még kamasz gyerekeiket is elhozták bú-
csúzni, hogy a cukorfalatokról ne is beszéljek. Jó utat kívántak,
és mi, a két Marcival, a fiúval és apjával, sófőreinkkel, neki-
váltunk a 2000 km-es útnak. Áldja meg az Isten őket, hogy két
napi út után minden baj és nehézség nélkül hazaértünk.

Felébredtem. S ha visszagondolok, négy szó maradt meg
bennem mélyen, ha a hollandokra gondolok.

Föld. Víz. Nép. Hit.

Ilyen földet és ennyi vizet csak olyan nép tudott meghódítani és megtartani, amelyik önmagába és Istenbe vetett hittel látott hozzá a munkához, s ebben a hitben él ma is.

2003

ANZIKSZOK

DÉVÁRÓL

Déva a váráról nevezetes minden magyar ember számára. Legalábbis a Kőműves Kelemenné című székely népballadából minden nyolc elemit végzett magyar ember ismeri, amelyben a ma már romokban heverő várat építi fel tizenkét kőműves véráldozat árán. De ebben raboskodott Dobó István, az egr-i hős majd később Dávid Ferenc, az unitáriusok első püspöke, aki itt is halt meg 1579-ben. Ha megcsodáltuk a Vármegye-házát, amelyet Alpár Ignác, a századforduló historizáló és eklektikus stílusának legkiemelkedőbb képviselője tervezett, s amelyet 1890-ben adtak át, nem sok a látnivaló errefelé, ha csak nem arra kíváncsi valaki, hogy a szocialista urbanizáció mivé duzzasztott fel egy városkát jövevény emberekkel az iparosítás korában. A tömbházrengeteg visszataszítóan lakott, gondozatlan és szegényes. A látottak azt sugallják, a város vezetőségének az eltelt 20 év alatt halvány fogalma sem lehetett, hogyan kellene ezt a várost lakhatóvá az ott élők és a turisták számára pedig vonzóvá tenni. Az elképzelt Corvina, négy város (Piski, Déva, Vajdahunyad, Pusztakalán) köz-igazgatási egysége és egyesülése a fejlődés reményében még fényévnyi távolságra van.

Akad mégis valami, amiért érdemes elzarándokolni Dévára. Itt csoda történt ugyanis. A Dévai Szent Ferenc Alapítvány és Bőjthe Csaba testvér létesítményei, a most már 2000 árvagyereket gondozó hálózatának dévai magja, meg a Téglás Gábor Iskolaközpont olyan élményeket, feltöltődést adhat minden

odalátogató magyar embernek, amiből erőt tud meríteni öna-zonosságáért folytatott harcában. A megye alig húszezer ma-gyarja 650 gyermek magyar oktatását biztosítja óvodás kortól középiskolával bezáróan kizárólag magyar nyelven a Téglás Gábor Iskolaközpontban, bentlakással és a tanároknak szol-gálati lakással. Kocsis Attila igazgató szerény büszkeséggel vezet végig az épületben a többnyire tömbmagyarságból jött, a szórvánnyal ismerkedő újságíró hadat, s számunkra marad az ámulat, így is lehet európai színvonalú iskolaegyüttest épí-teni és működtetni magyarul.

Elszégylem magam. Elszégylem magam marosvásár-helyi magyarként, tömbből jövőként, civilként mindazok he-lyett, akik helyzetben vannak, városunk vezetői, vállalkozók, politikusok, és képtelenek nemhogy még egy magyar iskolát életre hívni, de arra is, hogy Bernádyról nevezzenek el egyet a városban. Az egyházak sem jeleskednek. Miközben civa-kodnak a rendeltetéséről, a Szentgyörgy utcai épület romhal-maz lesz magyar elemi iskola helyett. S a többi ingatlan, amit visszakaptak még mindig nincs jelen a magyarság életében. Hunyad megyében 25 százaléka a visszaigényelt javaknak a magyaroké, ami létszámukhoz igen magas arány, s ezzel sá-fárkodnak. Nem tudom, nálunk hány a százalék, szemmel ugyanis semmi nem látható.

Mi csak szobrozunk?

2010

KISMARTONRÓL

Eisenstadt–Kismarton – fogad a város kétnyelvű táblája. Bécestől délre, Burgenland szívében vagyunk, ahol sok magyar is él, de jóval kevesebb, mint német ajkú a 11 000-nél valamivel több lélekből. 2001-ben 11 334 lakosából 9960 német, 533 horvát, 373 magyar, 44 szlovák, 25 cseh, 17 szlovén volt. Amint befele haladunk, első pillantásra is emberméretű, talán a mi Régenünkre emlékeztet a város képe és hangulata. Ebben a városban tudnék élni, állapítom meg, mert lehet, hogy Bécs a világ legélhetőbb fővárosa és nagyon szeretem, de a kisvárosok varázsolnak el mindig. A magyarázata is tudom: gyermekkorom Marosvásárhelyét idézik, amikor csak 40 ezren éltünk benne, többnyire tősgyökeres magyarok. Annak a sokat kárhozott autonómiának az idején.

Kismarton viszont megmaradt méreteinél, és igazán hűen ápolja egykori gazdáinak, az Esterházyaknak az emlékét. De azért mégis leginkább Haydn városaként él a köztudatban. Télvíz idején is tele van turistákkal, itt nincs holt szezon, előre be kell jelentkezni kastélylátogatásra a csoportoknak, mert nem lehet csak úgy sétafikálni a szobákban szűkös méreteik miatt. Sok van ugyan belőlük, de mindet funkciójához méretezték. Az Esterházyak kincseinek egy részét is itt őrzik. Szerencsére a kápolnát is megnézhattuk a közeledő karácsonyi ünnepek okán. Úgy maradt meg, amilyen a Haydn idejében volt. Látni az orgonát, amin gyakran játszott, torokszorító érzés. Ennél csak a Haydnról elnevezett koncertterem látványa jelentett felemelőbbet. Itt állandóan történik valami, ma is arra használják, aminek épült. A világ legjobb zenészei jönnek ide, a világ legjobb akusztikájú és talán legszebb koncerttermébe

muzsikálni, mert mindenki, aki csak teheti, ki akarja egyszer próbálni, milyen az, amikor tökéletesen szól a zene. Haydn 40 éven keresztül alkotott és élt itt családjával, zenészeivel. Fertőd felépülése után a pompakedvelő, művészetbarát Fényes Miklós hercegnek az lett a nyári rezidenciája, ahova zenészeit is magával vitte. A legenda szerint a Búcsúszimfónia úgy született, hogy az elhúzódó ott tartózkodás miatt elégedetlen muzsikusok vezetője ezzel adta tudtára a hercegnek, hogy most már mennének haza a családjukhoz. Haydn itt nyugszik most is, kis bécsi kitérővel ide hozták holttestét és temették el a Hegytemplom mauzóleumában 1923-ban. Sajnos nem láthattuk, mert nem volt nyitva. De ezzel együtt is megérte Kismartont látni azért is, mert a Fertő-tó mellett fekszik, s ennek környéke a világörökség része. Szép karácsonyi ajándék volt ott lenni.

2010

ALBIONBÓL

Albion a régi, manapság csak költőileg használt neve Nagy-Britanniának (Angol- és Skótországnak). A gael *alb* (magasság) és *inn* (ország, sziget) szavakból származtatják, tehát azt jelentené: Hegyes-sziget vagy Felföld-sziget. Sokkal patinásabb, mint a Nagy-Britannia, de hát ez van. Az idők során a gael megnevezés háttérbe szorult, s a brit vált használatossá.

Van Angolországban néhány történelmi helység, amelyekben én is megfordultam nemrégiben. Miközben London a világ közepe, megyényi kiterjedésű város 12 millió emberi lélekkel,

s ez a szám nőttön nő, addig a vidék kevésbé ismert, pedig hát alig 100 kilométerre a fővárostól, Stonehenge-t útba ejtve, az egyik legérdekesebb és legszebb angol városkába, Salisbury-be visz az út.

Apropos, Stonehenge! A Salisbury-síkságon található. Ha odaérkezik az ember, és nem gondol mindarra a sok ilyen-olyan elméletre, amit keletkezéséről kitaláltak vagy magyarázzák azt, nem érti, ha nem elég sznob, miért ez a felhajtás? Egy nagy zöld mező közepén áll vagy eldőlt néhány hatalmas megalit szikladarab. Egyébként is, képeken sokkal érdekesebb. Jól fotózható, hálás téma, egyszóval fotogén. Mi ez a Húsvét-szigeteken található szobrokhoz képest, motoszkál bennem a kisördög? A helyszínen értettem meg, hogy nem értem. Állítólag ötezer éves, s ez turistalátványosságnak, történelmi emléknek megtejszi. Az angolok jól sáfárkodtak, és ma is azt teszik történelmükkel. Mindent és mindenhol megőriznek, rendben tartanak, és nagyrészt meg is mutatják a világnak.

Salisbury az egészen más! Wilts angol grófságnak és püspökségnek a székhelye az Avon, Bourne és Nadder összefolyásánál a Vale of Pewseyig elnyúló síkságon, vasutak mellett, lakosai kés-, acéláru-, cipő-, kötél-, sörgyártással és lószőrfonással, élénk marhavásárokkal foglalkoztak. Több dologról is nevezetes, elsősorban itt csodálható meg Anglia egyik legrégebbi és legnagyobb gótikus katedrálisja az országban a legmagasabb templomtoronnyal (123 méter). A katedrális 1220-tól 1258-ig építették, de tornya csak egy évszázaddal később készült el.

A csodálatos méretű, impozáns katedrálisban, mely külön értekezést kívánna, működik Európa legrégebbi mechanikus órája, számlap és mánusok nélkül, csak a hatalmas szerkezet

üti az időt óránként. Az épület könyvtárában található a Magna Charta négy fennmaradt másolatából az egyik. Teljes nevén a *Magna charta libertatum* (Nagy Szabadságlevél) az 1215. június 15-én Földnélküli János angol király által aláírt, a rendi jogokat biztosító szabadságlevél, az angol alkotmányfejlődés egyik legfontosabb állomása. Természetesen kihatással volt egész Európára, példát statuálván az alkotmányozásra.

Az sem utolsó szempont, hogy a Salisbury angol nemesi cím, amelyet III. Eduárd angol király 1337-ben Montacute Vilmosnak adományozott, s amely leányágon a Nevill családra, IV. Eduárd király öccsére, Clarence György hercegre szállott. 1541-ben kihalt a család leányágon is, s I. Jakab király Burleigh Cecil Vilmos lordnak, az Erzsébet-korabeli híres miniszternek másodszülött fiát, Cecil Róbertet nevezte ki Salisbury grófjává.

A kellemes kisvárosban az Avon (róla neveztek el egy egész termékcsalád kenceficét) partján haladva, jutottunk el a központba, majd a katedrálishoz. A vízen, mint mindenhol, ahol jártunk vízimadarak, elsősorban hattyúk és vadkacsák úszkálnak nagy otthonossággal. Rend, minden tenyérnyi hely kihasználva, a legapróbb udvarokon is virágok, növények pompáztak a tavaszi, szokatlanul erős napsütésben. Csak a szél, az alapos munkát végzett, de láthatólag nem zavarta az ottaniakat, számukra ez természetes, annál kevésbé volt az az április eleji napokig tartó napsütés. Így aztán nem ismerhettük meg sem az esőt, sem a ködöt Albionban.

LONDONBÓL

A La Manche-csatornán átrepülve, a londoni Luton reptéren az első ismerős lények román cigányok. Persze látni ott mindenféle nációt, az ázsiaiakat meg a feketéket nem nehéz felismerni, de az angolokat sem, mert ha magas, szőke és csúnya a férfi, valószínűleg odavaló, a lányoknál már bonyolultabb. Köztük sok a csinos. No de hagyjuk az előítéletesdit, csak azt szeretném ezzel mondani, hogy milyen sokszínű világgal találkozik az egyszerű turista, ahogy a sziget fővárosába érkezik. Ez a sokszínűség nemcsak az utcákon rohangáló vagy ácsorgó, a parkok fűvén a napot élvező helybeliekre érvényes, de a turistákra is. Van köztük sokféle, de a legtöbb Kínából, Japánból és Dél-Koreából. Érdekli őket Európa nagyon. Olykor az az érzésem, terepszemlét tartanak az eljövendő birodalmukban.

Londonban minden a helyén van. A Big Ben, ami impozáns ugyan de, a torony igazán nem magas, ellentétben az óriáskerékkel, ami méltó a nevéhez, London szeme, és egész nap forog láthatatlan lassúsággal. A Temze és a London Bridge, a Tower és hídjá, ami csak a két toronytól lett igazán érdekes, a Lánchídnak a nyomába sem léphet, de nagyon fotogén, akárcsak a nem messzi fekvő Stonehenge kövei. A róla készült képek, filmek meg a sok felhajtás teszi érdekessé, a helyszínen unalmas látvány. Sokkal izgalmasabb és látványosabb a British Múzeum meg a Globe Theater. Ki nem hallott e két intézményről? És képzeljék, ott vannak valóban, és pont olyan gazdag, érdekes mindkettő, ahogy azt mondják. Aki betér a múzeumba, az Asszír Birodalom freskóitól az egyiptomi múmiákon, szarkofágokon, kőtáblákon keresztül a görög kul-

túraig (a mükénei, krétai, athéni, hellén), a Római Birodalom kincseitől, az egykori tudós filozófusok, hadvezérek szobraiktól a mitológiai Herkulesig, a másfél millió éves pattintott kőig mindent megcsodálhat, és ámulhat az emberiség történelmét így okosan egy helyre összehordó briteken, akik mindig tudták, mit akarnak, és be is bizonyították. Igaz a szólás, miszerint a szigeten azért oly zöld a gyepek, mert 500 éve nyírják, gondozzák. Nemcsak a füvet, az egész Albiont és nyilván a királyság minden csücskét, mert a repülőből kitekintve a rend üzent fölfelé a legkisebb helységből is. Tudják, milyen értékek vannak, meg is becsülik, a világ elé tárják mértéktartó eleganciával, nem hivalkodva, s talán ez a legvonzóbb a Brit Királyságban. Például a készülő királyi esküvőről legkevesebbet itt hallottunk, itthon sokkal nagyobb a felhajtás.

Rám a parkok mellett a shakespeare-i Globe Színház tette a legmélyebb benyomást. Működtetése gazdasági csoda, hisz nem kapnak állami támogatást, évi nyolc darabot adnak elő áprilistól októberig telt házakkal, és kíváncsi turistákat fogadnak.

Jó lenne mindezt eltanulni tőlük!

2011

GERRNYESZEGRŐL

Olykor az ember a fától az erdőt is meglátja, s akkor döbben rá, nem kell messzire mennie, külföldre kacsintgatnia, elég, ha szétnéz városa határán túl úgy 15-20 km-re, és belecsöppen egyszerre a múltba és jelenbe. Jutott mindez eszembe, amikor a hét végén Gernyeszegen és Körtvélyfáján jártunk mi, újságírók,

élvezvén az ottani előljárók vendégszeretetét. A református esperes, mivel a falu múltjáról faggattam, egy csodálatos albumot adott, Magyarai Hunor A Görgényi Református Egyházmegye templomai című munkáját. Lapozgatva döbönt belém, hogy méltó utódai vagyunk-e, s főleg a gernyeszegiek a falu olyan szülötteinek, mint gr. Teleki Sámuel, a Téka alapítója vagy gr. Bethlen István, a kiegyezés utáni Magyarország első miniszterelnöke, akik itt születtek? A válasz nagyon nem egyértelmű. Inkább nem, mint igen.

Mert a község sok tekintetben szépen fejlődik, sportcsarnoka, iskolája, történelmi műemlék templomai felújítva, gyülekezeti ház épült, bátor gazdát találni, aki farmot működtet gyönyörű lovakkal, mangalicát tenyészt és sok más mindent, a lerobbant téeszépületeket felújító és kihasználó panzió vállalkozó szellemű tulajdonosának eredményét nézni is öröm, és megkóstolni főztjüket érdemes. De az örömben nem kevés üröm is vegyül. Az első csepp akkor, amikor a kastély sorsáról tájékoztatnak, s kiderül, hogy senkinek, de az örökösöknek van legkevésbé elképzelésük eljövendő rendeltetéséről. A másik, ami szúrta a szememet, hogy az istállókban a lovak boksa fölött személyi adataikat csak románul olvashattam, a vendéglő reklámaptárja csak román nyelvű. Ha nem zuhogott volna, nyilván jártomban-keltemben találtam volna még effélét. Ilyenkor felmerül bennem a kérdés: valóban ennyire nem érzékelik ezek az emberek, hogy mennyire fontos anyanyelvük gondozása, pont úgy, mint a lovaké, amelyeket naponta csutakolnak? Mert ha nem, pont úgy elpusztul, mint a gondozatlan állat?

Bezzeg Dicsőszentmártonban felmérték az ügy fontosságát, s dúl a harc az egészségügyi intézmények magyar feliratának megőrzéséért. A dicsői polgármester valószínűleg nemigen

dicsekedhet olyan eredményekkel, mint pl. a gernyeszegiek, hát valamit neki is fel kell mutatnia, s így választások előtt, ha már nem sikerült munkahelyeket teremteni, a polgárok gondjait megoldani, talált elterelő, jól bevált hadműveletet, az etnikai feszültség keltését. Dicstelen Dicső polgármesterének és tanácsának kicsinyes áskálódása és rosszindulata, mondhatni magyargyűlölete. Úgy vélem, az ilyen áfium ellen való orvosság az, ha mindenhol bátran megmutatjuk minden szinten: mi itthon vagyunk, és követeljük nyelvi jussunkat is.

2011

OLÁHDELLŐRŐL

A véletlen úgy hozta, hogy egyik vasárnap eljutottam rég nem látott, egyik kedves falumba, Oláhdellőre.

Barátnőm jóvoltából egykor gyakrabban megfordultam Demeter Pista bácsi és felesége, Márta néni szép, kistornyos kúriáján. Télen disznótorra, nyáron csirkepaprikásra, ahogy a világon egyedül csak ő tudta főzni.

A falu a Maros mellett végighúzódó dombok mögött úgy rejtőzik, mintha csak hunyót játszana az arra járó utassal, hogy lám, megtalálsz-e?

Utoljára, amikor ott jártam, a falutáblán Ódellő állt a román megnevezés mellett. Mostanra már visszakapta eredeti nevét, és nem dőlt össze a világ. Demeter András bácsi elbeszélése szerint Trianon után Romándellőnek keresztelték, aztán lett belőle az eredetivel valamivel jobban összecsengő Ódellő, s a változás után az ugrai községi polgármester jóváhagyta, hogy

visszatérjenek az eredeti névhez. Magyardellőnek az a gondja volt, hogy ő Újdellő lett az átkosban.

Oláhdellő varázslatos, titokzatos hely, a benne élők is ragaszkodnak hozzá, akik még megmaradtak, magyarok, románok vegyesen, de néhány cigány is. A lélekszám fele-fele arányú, de már csak 78 magyar református ember él itt, ebből 60 rendszeres egyházfenntartó, s ugyanez a helyzet az ortodoxoknál is. A fiatalok más megélhetés után nézve elhagyták a falut, csak a templom körül öt üres házat mutattak. A fiatal református tiszteletes asszony, s az őt megelőző lelkészek is, meg a világi gondnok mindent megtesznek, hogy színessé tegyék az egyházi életet. Ha az ember belenéz az Oláhdellői Református Egyház honlapjába, csak ámul, hogy ez a néhány ember mi mindent tett, és valóban gondjuk volt a lelkek ápolására. Persze hogy beszélgetésünk során ők is büszkén felelgettek ezeket.

Nemcsak a táj titokzatossága, de az emberek emlékeztében rejlő szokások, dalaik világa valóságos kincsesbánya lehet a néprajzosoknak, akik sajnos nagyon elhanyagolták a Mezőségnek ezt a szegelyét. Még nem késő, még van, akitől felgyűjteni olyan szokásokat is, amik másutt nincsenek vagy másként, más időben léteznek, léteztek a karácsonyi kántálástól a maszkurázáson, juhmérésen át a májusfa állításáig. Sok-sok érdekes dolgot mondtak el az emberek a novemberi napsütésben tündöklő időben, a jéghideg templombeli istentiszteletet követő beszélgetésen. Egy kicsit a fonóban éreztem magam, elő is került hamarjában egy szépen faragott guzsaly meg a hozzá tartozó fonókerék. Sőt, egy gólyaláb is, s a gondnok még fel is tudott állni rá. Annak idején ezen jártak a térdig érő sárban iskolába, de használták a felnőttek is.

Van a világon, a Székelyföld szélén, a Mezőségen egy kis falu, Oláhdellő, amelyik pillanatok alatt beférkőzik az ember lelkébe szíves lakói által.

Egy bánatuk van csak, főleg az asszonyoknak: hogy sosem szerepeltek a tévében. Tévések, mi lenne, ha elmennétek hozzájuk?

2012

MÁRKODRÓL

Az idő múlásával számba vesszük életünket. Hol kezdtük, és hol tartunk, mi az, amire szívesen emlékezünk. S mivel a munka teszi az emberi életet értelmessé, mindig a munkás évek jelentik a legnagyobb örömet, de bosszúságot is. Ez jutott eszembe azon a szép napsütéses novemberi hétvégen, amikor hirtelen vágyat éreztem arra, hogy ellátogassak munkáséveim azaz kezdő tanári pályám színhelyére, a Nyárad menti Márkodba, ahol szűk két esztendőt töltöttem. A falu s az oda vezető út most is kaland, mert Székelyberétől makadámúton zötyög az autó, közben ott bent a dombok között lappang Mája, s aztán egyszer csak megérkezik az ember a székely autonómiába, mert Márkodon a falut jelző táblán a magyar felirat előtt ott pompázik a székelyek címere. Benebb haladva néhány elhagyott ház, de nem túl sok, a falu életképes, ahogy a tiszteletes úr is mondja. Lakói főleg középkorúak, fiatal viszonylag kevés, de hét faluból összegyűl ötven gyermek és nyolc óvodás is van. Az iskola, a környéken az egyetlen nyolcosztályos, udvarán sétálgatva igazán nem

kis büszkeséget éreztem, hogy pedagógus utódaim és a falu ilyen példásan tiszta, hangulatos környezetet teremtettek a gyermekeknek. Ebbe az iskolába érdemes járni héthatártól is. A bejárati székely kapun a felirat Brunszvik Teréztől: „A nevelés teszi az embert, és az ember a hazát.” Ezzel lép be és ki az iskola udvaráról a tanuló és tanító-tanár. Nem olvassa naponta, de lelke mélyére talán befészkelte magát a tanács.

A református hívek kb. 170 körül vannak, s a fiatal lelkész próbálja összefogni őket. A templom a falu éke, szemben áll az iskola. De van ennek a falunak néhány műemlékszámba menő ékessége is, a Nyárad menti paraszti építészet figyelemre méltó és szeretni való, vályogból épült parasztházai. Akik birtokolják, kevesen tudják, kincset birtokolnak, mert többet kikezde az enyészet. Ezért öröm számomra, aki rajongója vagyok ezeknek az épületeknek, hogy a Nyáradmenti Kistérségi Társulás leltárba vette öt Nyárad menti község építészeti értékeit. Köztük van a Székelybere községhez tartozó Márkod és Mája is. A szakértők megállapították, a régi parasztházak is átalakíthatóak kényelmes épületekké, az új lakóházaknak pedig nem kell teljesen szakítaniuk az évszázados építészeti hagyományokkal. Végighaladva a Nyáradmentén sajnos zömmel ízléstelen, jellegtelen dobozházakat látni. Ám mentsük, ami még menthető, ezeket a pompásan szerény, meleget és szeretet árasztó parasztházakat.

Na, de elkalandoztam, Márkod tehát ott a végeken él és virágzik, csak megközelíteni nehéz, mert közszállítási jármű nem jár arrafelé. Az én időmben, négy évtizede volt legalább egy busz, ami reggel jött és este ment vissza a faluba, vagy a hegyen keresztül gyalogolva Deményházán vonatra szállhatunk, ami már szintén nincs.

Mintha szándékosan szigetelték volna ezt a szeletét a megyének, de ebben a magyar falvakat pusztító világban Márkod él, a többi falu is igyekszik talpon maradni, s ez a lényeg.

2013

MEZŐBERGENYÉBŐL

Szombaton zárult a Maros Mezőségi Művésztelep egyik helyszínén, Mezőbergenyében az a 10. képzőművészeti tábor, amelynek szervezői a helyi Kinczsásó Egyesület, az Erdélyi Magyarok Közhasznú Alapítvány és a helyi református egyház-község. Hadd dicsekedjek, meghívtak engem is egy estére és a záróünnepségre, mert Bálint László szervező (és szülei Kákonyi Csilla meg Bálint Zsigmond) szeretik írásaimat, és mivel az Erdélyi Magyarok a Világban című honlapra is többet feltettem az idők folyamán, közülük négy megjelent az „...egy falatnyi Erdély” című antológiában. Mi tagadás, jó érzés volt találkozni a táborlakókkal, hisz a tábort vezető Ősz P. Zoltán vagy a Kinczsásó Egyesület elnöke, Nagy Árpád és a művészek közül is az ezen a tájon élők szeretik és kedvelik kis publicisztikáimat, mint kiderült a szeretetteljes fogadtatásból. A műtermi tevékenység számbavétele majd az ebédet követően szürkületkor átvonultunk az előadóterembe, ahol nekem kellett előadást tartanom. De én arra kértem akkor már kedves ismerős barátaimat, inkább beszéljünk nemrég megjelent könyvemet, a *Kincsünk a szó (Fehér Holló sorozat, Koloszvár)* címűt meg a régebit, az *Írásnyomokat* használva alibiként – az anyanyelvünkről. Ha nem kellett volna hazajönnünk, jól belenyúlhatott volna az

éjszakába is az érdekesítő társalgás. Volt köztük állatorvos, gépészmérnök, tanár stb. Különbözőek, de egy dologban mindannyian egyetértettek/ünk, hogy a magyar nyelv gyönyörű, öröm ezt magunkénak vallani, és nagyon kell vigyáznunk rá, különösen manapság, amikor megint fertőzik idegen szavak és a szleng olyan változata, amit már csak az ért, aki használja.

No de búcsúzáskor visszahívtak a táborzárásra és kiállításra, ahol az ott született művekből csodálhattunk meg néhányat. Bevallom őszintén, én beleszerettem az egyik színes grafikába, a Nagyváradról Debrecenbe települt grafikus Ritók Lajos öregurat ábrázoló, Csontváryra meg Caravaggióra emlékeztető művébe, szerettem a nagyon fiatal Répás Adrienn Botticelli hatását sugárzó fiatal nő arcképét. Sorolhatnám persze tovább is, de egyszer abba kell hagyni, akár a késő estébe nyúló beszélgetést. Ebből is kitetszik, sok mindent kell még elmondanunk egymásnak. Remélem Ősz P. Zoltán, Nagy Árpád, Bálint László és nem utolsósorban Domahidi Béla református lelkész továbbra is tartja a lelket a táborban és működésében. Apropos, a tiszteletes! Az hogy négy gyönyörű lánya minikoncertet adott régi magyar zenéből (a legkisebb a hat és fél éves Anna), csak hab a tortán ahhoz képest, hogy az évek során milyen gyülekezeti központot hozott össze a svájci testvérgyülekezet segítségével, és mindig itt székel a tábor.

Tíz év nem kis idő, de nem is sok. Ha politikusaink is ilyen hatékonyak lettek volna, akkor most nemcsak a város környékén, hanem Vásárhelyen zajlana ez a gazdag magyar kulturális közélet, mert – ahogy egy kolozsvári újságíró barátom megjegyezte: – Vásárhely leépült, szétesett, és minden, ami fontos, a periférián történik.

2013

MAROSSÁRPATAKRÓL

Ha e falu nevét hallom, boldog kisgyermekkorom jut eszembe. Itt laktunk egy évet, mert édesapámat az orvos mellé rendelték felcsernek. Udvar, kerekeskút, tyúkudvar és kert járt a szolgálati lakáshoz a ma is álló és működő orvosi rendelő épületében. Játzópajtásban sem volt hiány. Különösen Varga András kó emlékezetes, aki egyszer azt a kapitális kérdést tette fel anyjának: „Édecsanyám, a vakácsiót meg lehet enni?” Ínséges idők jártak a háború után évekig, a nagy szárazság pedig az ennivalót sorolta első helyre az emberek életében, mert abból aztán kevés volt. Egy véka búza árából Szentgericén eltemettük nagyapámat. De azért volt bőven vidámság is. Emlékszem, az uradalmi istállóból kultúrrá avanszált épületben csak úgy ropták a csürdöngölőt a fiúk, meg a legszebb Maros menti néptáncokat a sárpataki fiatalok, idősebbek bálokon.

Most, hogy a falunapok nyaranta a szórakozás és művelődés szolgálatába álltak sok helyütt, Sárpatak is jó ideje felsorakozott, és nem is akárhogy. Ebben az esztendőben végre sikerült eljutnom, és meggyőződnöm, hogy kedves falum igazán kitesz magáért. Barátaim és én a II. Apafi Mihály szobrának felavatásán álltunk meghatottan a református templom mellett kialakított Miholcsa József-féle szoborparkban, ahol fejedelmi nagyjaink mellett töprenghattünk múltról és jövőről. Most ott sorakoztak az Erdély különböző sarkából érkezett huszárok is, mellettük a mezőcsávási fúvószenekar. Rövid, jól szervezett és felemelő volt. A koszorúzások után, ahol nem feledkeztek meg a világháborúban elesett áldozatokról sem, a huszárok lóra kaptak, és elvonultak. És aztán rövid szünet

után folytatódhatott az aznapi terv szerint a kézműves vásár meg egyéb szórakoztató, a programban szereplő esemény.

Egy falatnyi Erdély vett körül bennünket.

„Bár idén sok községben elmaradtak a rendezvények pénzhány miatt, valamit mégis tudnak a sárpataki szervezők, ha összesen 800 embert vendégül látva mégis megszervezték az eseményt” – írja Kozma Mónika, a Marossárpatakiért Egyesület elnöke a rendezvénynek a többihez viszonyítva jelentéktelen sporteseménye (futball) helyszínét kifogásoló cikke (köszönet helyett). Amennyit mi láttunk és megéltünk, az az egy óra is megéri a 10-es minősítést.

Talán nem véletlen, hogy annyira vonzza ez a falu az értelmiségieket. Miholcsán kívül mások is kitelepedtek. Úgy tűnik, van valami titka, amiért érdemes ott élni, talán ezt éreztem meg én is hatévesen, és azóta is sajnálom, hogy szüleim mindenáron városi iskolába akartak íratni, ezért költöztünk a „városba”. Ebből a titokból mutattak meg valamit e néhány nap alatt, s teszik évek óta, amikor nyaranta megrendezik a Marossárpataki Tánc- és Huszárfesztivált, s már a jövőre is gondolva „továbbra is mindenkit a legnagyobb szeretettel fogadunk” – írja Kozma Mónika.

2013

SZOVÁTÁRÓL, a '70-es évekből

Hol volt, hol nem volt, talán igaz sem volt, volt egyszer Szovátán a Romániai Írószövetségnek egy nyaralója a Rózsák útján, a mai Teleki Oktatási Központ tőszomszédságában.

A gyönyörű villát, ami az államosítás után a megye tulajdonába került, a megyei pártbizottság akkori főtitkára, Nicolae Veres ajándékozta az Írószövetségnek a vásárhelyi írók kezdeményezésére. Veres elvtárs nagy pártfogója volt a művészeknek, íróknak, és mint jó mecénás, igyekezett maga köré gyűjteni őket, és ahol lehetett, segíteni. Persze ez a hiúságát is legyezgette, mivel a sok bunkó pártaktivista mellett értelmes ember lévén, értelmes, művelt és tehetséges emberek társaságára és tiszteletére vágyott. Az akkori helyi Írói Egyesület körüludvarolta, milyen jó lenne, ha az íróknak a csodálatos Szovátán lehetne egy nyaralójuk, illetve alkotási házuk, ahol bármikor eltölthetnek két hetet legalább, ingyen és bérmentve. Így került 1969-ben ez a villa az Írószövetséghez. Eredeti tulajdonosának nevét sajnos nem ismerem, biztos tudják a régi szovátaiak.

Nagy volt az öröm, különösen a vásárhelyiek körében, mert a fürdő közelsége és szépsége addig is vonzotta őket, de jöttek az ország minden tájáról írószövetségi tagok és alkalmazottak, román és magyar írók családjukkal, vagy csak magukban, mert itt a csendben összeszedhették gondolataikat, nyugalomban írhattak, olvashattak. A fürdő nyüzsgésén kívül eső házhoz a világ, a fürdő zaja nem ért el, és nem zavarta őket. Gyakori, sőt állandó visszatérő vendég volt még télen is, szinte itt lakott Panek Zoltán. Nyáron Oláh Tibor, a Medve-tó szerelmese itt töltötte idejét, lányát, unokáit is ide hozta. Főnököm, Jánosházy György, a most több mint 60 éve megjelent Igaz Szó főszerkesztő-helyettese és felesége, Biluska Annamária színművésznő gyakori vendég volt, jókat römiztünk esténként. Néha én is nyertem. Szépréti Lilla és férje, dr. Zsigmond Károly is gyakran jött. Karcsi minden növényt

ismert, és percek alatt összeszedett a villa udvarán egy finom teára való „burjánt”. Megfordult itt Farkas Árpád és Lászlóffy Aladár költő, László Gerő kiváló színművész, Szász János, Majtényi Erik szintén az írás mesterei, Balázs Imre festőművész és családja, és sorolhatnám, de én most csak azokról szoltam, akikkel azonos időben nyaraltam. Lubickoltunk a tóban, kirándultunk, gombásztunk és gyógynövényeket gyűjtöttünk a közeli erdőkben, réteken. Aki alkotni akart, megtehetette, számos magyar és román irodalmi mű született ebben a villában. Se rádió, se tévé nem zavarta a pihenést. Egymásra vagy az alkotásra figyeltek.

A román írókat nem is nevesítettem, pedig ők voltak többen családtagjaikkal együtt. A vásárhelyieknek két szobájuk volt a 13-ból, a többit az ország különböző sarkaiból érkezők töltötték be nyaranta. Márton Ágnes, a villa gondnoka a megmondhatója, ha még él, vagy nagyobb gyerekei, akik a szemünk előtt nőttek fel, hogy kik üdültek, alkottak ott.

Ágnes asszony segített, amiben tudott. Főleg a főzésnél, mert mindenki cipelte maga után az élelmiszert. A piacon még hozzájutottunk zöldséghez, de a 70-es évek végétől a boltban semmit, kenyeret is nehezen lehetett vásárolni, a kantinokban, vendéglőkben ehetetlen volt a menü. Egy kis házi szalonna, kolbász, zöldség és főleg a begyűjtött gomba jelentette a felmentést. Ágnes konyháján edényhez, tűzhelyhez jutottunk, és főztünk. Ha a fával fűtött asztali kályhán főtt az étel, még ízletesebb is volt, mint az otthoni. Jó kaland volt nyaranta.

Nagyozolás nélkül pihentünk, élveztük a nyugalmat, csendet és egymás társaságát, ami manapság már annyira hiánycikk.

Több mint két évtizedig, ami egy emberöltőnek számít, volt Szovátán egy villa, ahol művek születtek, alkotók fordultak

meg, magyarok, románok, és műveikben az érdeklődők biztos megtalálják ennek nyomát.

Már csak egy emléktábla tehetné beteljesültté emlékeinket, és kelthetné fel a ma és jövő érdeklődését.

Szovátán maradandó irodalmi alkotások is születtek. Ez örök.

2014

KÜKÜLLŐVÁRRÓL

...nem sokat tudtam. Így aztán nemrég elmentünk barátaimmal szemügyre venni. Először utánanéztem, miért is fontos az erdélyi és egyetemes magyarság, az erdélyi épített örökség számára. Tudatlanságomat szinte szégyelltem, amikor kiderült, hogy „Küküllő(vár) (Cuculiense Castrum, Kümelburg) Árpád-kori település. Nevét 1177-ben említette először oklevél Cuculiensis castrum néven. (...) Vára a 11. század óta a vármegye székhelye, első egyháza pedig a küküllei esperesség központja volt.” Eredeti 13. századi vára a Küküllő partján volt, 1241 tavaszán a tatárok a várat elpusztították, állítólag ekkor 30 000 idemenekült embert öltek meg. Királyi vár, 1319-ben még az erdélyi vajdához tartozik.

Hunyadi Mátyás Csicsó várával együtt ajándékba adta Moldva fejedelmének, aki vazallusa volt. Mai kései reneszánsz formájú vára a 16. században épült, majd átépítették. A vár utolsó moldvai hűbérura Petru Rares, akitől I. János király elvette, mert átpártolt a Habasburgokhoz, I. Ferdinánd királyhoz. Több uradalommal együtt feleségének, Izabella

királynénak adta jegyajándékul. Később a vár az erdélyi fjedelmek birtokába került, és az övék maradt Apafi Mihály uralkodásáig, aki sokszor tartózkodott itt huzamosabb ideig. Halála után a királyi kincstárra szállt, a kincstártól 1764-ben a Bethlen család kapta meg. 1764-ben gr. Bethlen Miklós átalakította, csúcsos tetőket húzatott rá és lépcsőházat épített elé. A négyszögletes, sarkain kerek tornyokkal ellátott épületet később a Haller família lakta.

Az utolsó, Vásárhelyen élő Haller gróftól vásárolta meg Claudiu Necşulescu, még a '90-es években a jidvei pezsgőgyár tulajdonosa azzal a feltétellel, hogy nem változtathat a kastély kinézetén. Látogatása csupán csoportok számára, előjegyzéssel és borkóstolóval együtt lehetséges. De ki tartja majd be ezt a feltételt hosszú távon? Hát egy idegen, akinek semmi kötődése, csak a pénzt látja benne, biztos nem. Úgyhogy hosszútávon kipipálhatjuk.

Akár a paparazzók, körülszaglászunk, fényképeztük a magas kerítéssel körülzárt egyébként így is impozáns épületet, de bemenni nem lehetett, a kapus, mint cerberus őrizte a bejáratot. A kerítés résein, testi épségünket és fényképezőgépeinkét is kockáztatva sikerült legalább néhány fotót készítenünk a falu felett, a domboldalon fekvő, a vidékre csodálatos kilátást nyújtó várkastélyról. Azzal a benyomással maradtunk, hogy ismét kirekesztettek, de ezért már csak mi vagyunk a vétkesek.

Hogyan is sáfárcodunk visszkapott javainkkal? Jutott eszembe mindez abból az alkalomból, hogy Keresd kastélyát méltó és példamutató nagyvonalúsággal a Bőjthe Csaba testvér alapítványának adományozták a Bethlen család leszármazottai, amire még a román sajtó is felkapta a fejét.

Küküllővár sorsa viszont megpecsételődött az erdélyi magyar kultúra számára. A látogatók kitiltva, csak sóvárogva, messziről nézhetjük, hogy örökre elveszett számunkra, mert nem lesz még egy János király, aki visszavegye a regáti tulajdonostól.

2014

MAROSVÉCS – Helikon, örök szerelmem

Kemény Jánost látom magam előtt, halála előtt egy-két évvel, ahogy az Igaz Szó szerkesztőségében egy megbeszélés során azzal kecsgettette a főszerkesztő, hogy Marosvécsset megszerzik a z Írószövetségnek, és lesz abban egy külön szobája János bácsinak. Bajusza alatt kedvesen mosolygott, s szerényen megköszönte. Mintha halvány remény villant volna át arcán, hogyha már nem is kaphatja vissza a család, legalább továbbra is az irodalmat szolgálja hagyományaihoz híven. Aztán több szó nem esett róla, senki semmilyen hivatalos eljárást nem indított a megszerzéséért tudomásom szerint. Maradt minden a régiben. Azt legalább megengedték, hogy a kertben eltemessék, s felesége, a drága Augustza néni is mellette pihenhet. Sírjukat nehéz volt látogatni, mert a kapus nem mindig engedett át az udvaron, de akkor is felmáztunk az útról a sövények között.

Ha emlékezetem nem csal, éppen fia, Kemény Árpád festőművész vagy lánya, Zsuzsa mutatta meg nekünk az ösvényt, mert a látogatók jó része megtanulta a titkos feljáratot. Ismerőseimet, diákjaimat én is elvittem az erdélyi irodalom

kegyhelyére nemegyszer. Abban nem kételkedem egy percig sem, hogy barátnóm, Kemény Zsuzsa két fia, Zoltán és Géza hű őrei és gondozói lesznek a várnak. S mivel a leszármazottak közül ők élnek itthon, őket illeti elsősorban a tisztség is, de a nem könnyű feladat is, hogy nagyapjukhoz méltó életet vigyenek Marosvécs várába. Hálás vagyok a sorsnak, hogy megélhettem ezt a pillanatot. De azt se feledjük, hogy nekünk, az erdélyi magyar kultúrát, irodalmat szerető, ismerő embereknek is felelősségünk a családot segíteni, támogatni erkölcsileg és anyagilag is, hogy azzá tegyék a várat, ami szándékuk, és ami méltó hozzá és a Kemény János szelleméhez. Én ott leszek! Ki követ engem? Remélem, sokan!

Miért is olyan fontos ez számomra? Talán pont azért, amiért annak idején, az impériumváltás után Kós Károlynak, Berde Máriának s a fiatal báró Kemény Jánosnak, az első világháború francia fogságából hazatért Kuncz Aladárnak, gróf Bánffy Miklósnak s a többi kiváló, Erdélyi Helikon című folyóirat s a könyvkiadó Szépmíves Céh alapítóinak, és a marosvécsi Helikon házigazdájának, báró Kemény Jánosnak, és a találkozó meghívott résztvevőinek. Megrögzött transzilvanistaként, amit ők oltottak belém helytállásukkal, Erdélyhez való hűségükkel, hiszem és vallom, hogy a mi, erdélyi magyarok dolga mit sem változott azóta sem, elsősorban a magyar szót, a magyar művészetet kell őriznünk. Lángját lármafaként életben tartanunk és továbbadnunk. Minden népet a kultúrája tett halhatatlanná!

2014

NAPLÓTÖREDÉKEK AZ IGAZ SZÓRÓL, ÉLETEMBŐL

Az Igaz Szó a romániai magyar írók egyetlen szépirodalmi folyóirata volt 1953-tól 1989-ig. Aztán nevet váltva lett belőle Látó.

Szűk kétévnyi márkodi tanárkodás után, a Varró Ilona és Székely János közbenjárásával 1968 júliusában kerültem a szerkesztőségbe korrektornak, az akkor frissen megüresedett állásba. Nagy Pál olvasószerkesztő vett fel, aki akkor a főszerkesztő, Hajdu Győző bizalmasa volt, s rá volt bízva ez a feladat. A szerkesztőségben Gálfalvi Zsolt volt a főszerkesztő-helyettes, Papp Ferenc a prózarovatot, Székely János a versrovatot vezette, Jánosházy György művészetekkel, kritikával foglalkozott. Szilágyi Karcsi pedig szerkesztőségi titkárként lapterjesztést és egyéb ügyes-bajos szerkesztőségi dolgokat intézett. Sátán Margit volt a tördelészerkesztő, Kiss Jenő meg a kolozsvári munkatársunk.

20 év alatt jócskán változott a szerkesztők állománya. Papp Ferencet Nemess László követte, Nagy Pál és Gálfalvi Zsolt is távozott, de jött Gálfalvi György, Éltető József, majd Farkas Árpád sepsiszentgyörgyi és Panek Zoltán kolozsvári munkatársunk lett. Éltető is elment néhány év után, ekkor lett Márkó Béla az új szerkesztő, főszerkesztő-helyettesnek Jánosházy Györgyöt nevezték ki, aki nyugdíjazásáig megmaradt e funkcióban a Látónál is. A szervező Demeter József lett, a korrektor Borbély István.

A kolofon félrevezető, mert csak a szerkesztő bizottságot nevesíti, meg Hajdu Győzöt főszerkesztő-helyettesként és Kovács

Györgyöt főszerkesztőként. A párt és a cenzúra így kívánta, holott ezek az írók sosem vettek részt a lap szerkesztésében.

Én meg kép- és tördelőszerkesztő lettem 1980-tól, s úgy jártam, mint az egyszeri magyar ember. Sosem költözött el a falujából, mégis négy ország állampolgára volt élete során. Nohát, én is az Igaz Szónál kezdtem, és 2003-tól a Látó szerkesztőségéből mentem nyugdíjba. Ezek a rapszodikus feljegyzések a szerkesztőség mindennapjairól szólnak, arról, ahogyan a lap készült hónapról hónapra a cenzúra, a pártellenőrzés árnyékában, amikor folyton áldásukra, azaz jóváhagyásukra kellett várnunk. A szálak a korrektor és a tördelőszerkesztő asztalán futottak össze. Mi kellett nyomdakész állapotba hozzuk a lapot. A szerkesztőknek gyakran fogalmuk sem volt, milyen küzdelem árán. Csak abban az esetben, ha rovatukat érintette a változtatás.

A szerkesztő leadta a kéziratot a korrektornak pelenkázásra, aki kijavította a helyesírási, fogalmazási hibákat, estleges tárgyi tévedéseket. Utána került a nyomdába, ahol kiszedték, és kutyanyelv formájában visszaküldték a szerkesztőségbe, ahol most már a korrektor összevetve (összeolvasva) az eredetivel, átadta a tördelőszerkesztőnek, aki oldalakba mérte a kutyanyelveket a tördelési tervnek megfelelően, és visszaküldte tördelésre a nyomdába. A betördelt szövegeket kefelevonat formájában megkapta a tördelőszerkesztő, újraolvasta, kijavította. Közben a betördelt szöveget felküldtük Bukarestbe a Művelődési Tanácsnak, meg a megyei pártbizottság illetékes osztályának. Mindkét helyen árgus szemmel olvasták, és jó esetben kb. 10 nap után telefonon tájékoztatták a főszerkesztőt, hiányában a helyettest észrevételeikről, amiket szigorúan be kellett tartani. Ha komolyabb probléma adódott, elkezdődött az alkudozás,

míg kompromisszum született. Ezeknél a telefonbeszélgetéseknél általában jelen voltam én is tördelőszerkesztőként, mert nekem kellett rávezetnem a szövegre a javításokat. Ha ez megvolt, mehetett a nyomdába. Ott újabb alkudozások sora, hogy minél hamarabb megjelenhessen a lap.

A gyakorlatot, a hangulatot a naplórészletek illusztrálják.

1972. március 22.

Ismét késésben vagyunk. A 3-as számot Sátánné csak most olvassa. Válasznak híre-hamva. Az áprilisi szám? Ha csak az istenek meg a főnök nem tudja? Semmi hang felőle, egy árva szál kéziratot sem kaptam még, amit nyomdába küldhetnék. Ám a márciusi számból még mindig hiányzik két anyag. Persze, ez a Kántor-Láng-féle pletykagyűjtemény meg annak dokumentációja az oka főleg. Mert ez a szegény Mészáros Jóska, van, mit dolgozzon rajta! Ilyen bibliográfiát! Na de kérem, ez egzakt, ennek nem lehet mellébeszélni.

Különben vészes csend van. Győző Kolozsváron, kis Gálfalvi Szovátán nyugtatja idegrendszerét. Jánosházy szabadságon – dolgozik. Éltető? Hát ő ugyan van, de nem sok haszonnal, ami a lapcsinálást illeti.

És kész, be van fejezve.

1972. április 2.

A márciusi vezércikk még Bukarestben van, a főnök fejében. A lap a Sátánné kezében áll – mert mit is tehetne mást? Állunk és várunk.

Az áprilisi szám, úgy látszik, mégis összeáll, ha nehezen is. Nevezetes szám lesz, mivel Páskándi kibékült velünk (s megbékélt a sorsával) – színművet adott ennek jeléül. Persze

ez még nem tölti be a lapot, de van ott egyéb is. Leginkább a Disputa. Ez ideig még csak Szőcs István írása. Jordáky most már végleg kimarad. Itt áll kiszedve, kefelevonata a fiókomban – előkészítve az enyészetnek. Mert nyilvánvaló, hogy nem ment bele a szerző a Győző változtatásaiba. Ennek Gálfalvi György is örül, mert túlzásnak tartotta. Egyébként Győző is elismerte – ezt már nem is Jordáky írta, hanem ő. Ellenben az is igaz, sértődéssel sértésekre nem lehet objektív választ adni.

1972. május 10.

Íme, ez a nap is eljőve. Asztalomon pihen a 4-es Igaz Szó! Na, de amíg eljutottunk idáig – hogy mondjam – nem volt egészen felhőtlen. Nyomás előtt egy nappal a Szász Endre-anyag még sehol sem volt. Ellenben a katalógus sem, ami ihletforrásként szolgált volna Győzőnek. Erdélyi Laló csücsült rajta, el szeretne volna suvasztani. Ám a főnök kiverte a hisztit. Persze, Sátánné meg jómagam voltunk a hibásak ezért is. Na, de miután megtudtuk, hogy nem azért kapjuk a fizetést, hogy az eget nézzük egész nap – tűzön-vízen át előkerítettük az albumot, s néhány napra rá megszületett a cikk is. Egy flekk.

Közben egy kis bonyodalom adódott a sajtóigazgatósággal is. Szilágyi vitte a lapot Bukarestbe, s persze nem jelentkezett vele idejében. Így megértük, hogy Ardeleanu elvtárs ránk telefonált – emlékeztetvén, miszerint nem így szólt az egyezség. Valóban nem. Restellte is Győző magát, és nem győzte a bocsánatkérést, melyet aztán Szilágyi letolása követett.

De ezzel nem fejeződött be a dolog. Ha lúd, legyen kövér. Következett a revízió. A munka ütemének meggyorsítása végett a szerkesztők olvasták a revíziót. Hát én rá sem merek

gondolni – mi maradt ebben a számban, mármint sajtó- és egyéb hibák.

Mivel fenyeget bennünket az Írókonferencia közelsége, a májusi számot egykettőre összehozta a főnök. Meg kell adni, jó ötlet volt a kiadókkal. Egyszerre több légy egy csapásra: könyv- és kiadói műhelyek megünneplése, bemutatása. Hiába, na, ilyenkor mindig csak azt tudom mondani, vérbeli szerkesztő.

A nagy döccenők megszűntek, most itt állunk a lapnyomás előtt. Hogy ezt is a szerkesztők olvasták revízióban? Istenem! Lassan ők is megszokják s az olvasó is, hogy büntetlenül nem lehet az időt meglovagolni.

1972. május 27.

Szinte hihetetlen – az 5. szám legalább egy hete az olvasó asztalán hever, s a 6. szám itt, illetve ott áll a Sajtóigazgatóság-nál majdnem egy hete. Én meg majdnem a babérjaimon ülök. Ez számomra igen jó, mert lesz időm könyvtárba is menni.

Időközben persze lezajlott az Írókonferencia – Győző szerint Caragiale stílusban. Ám a végeredmény jó. Zaharia Stancu továbbra is az elnök, Szász János titkár (kellene gratulálnom neki), és a nagy újdonság: Sütő Andris lett az alelnök Méliusz helyett, aki diadalmasan és könnyezve visszavonult írni.

Egyébként ma irodalmi est lesz. Farkas Árpai, Magyarai meg Páll Lajos hivatalos. Az orvosi egyetem diákjai hívták meg őket.

Ja, igen, egy kis incidens Földessel! Szegény Éltető kifaszolta, mert rá hárult a feladat, hogy megérdeklődjé, 50 éves-e vagy sem? Hát 50, de tiltakozik, hogy neve megjelenjen a lapban, mert „egy személy által irányított kalóztársaság meg lap” vagyunk. Ez túlzás ugyan, de az ő haragja végtelen. Na, most mi lesz? Köszöntjük, avagy sem? Elvállik.

1972. június 27.

Földest tehát köszöntöttük. Ahogy Panek mesélte – Győző az ő sugallatára döntött így. Elvégre ez a lap mégsem magántulajdon, még ha „egy személy is vezeti”. S ha már Földes közéleti ember – érvelt Panek –, akkor vállalja annak minden fény- és árnyoldalát, Ezzel szerencsésen lezárult a vita és a 6-os szám is.

Ám most itt ülök – nem csillámló sziklafalon, na nem, s még a nyár melege is odalett –, és várom este fél kilenckor, hogy a 7. szám is valahogy eljusson Bukarestbe. Csak jönne már ez az Irénke a nyomdából!

A magas vezetőség az éjszaka folyamán megy kocsival, és viszi a betördelt kefelevonatot. Majdnem 250 oldal. Szörnyű, ismét túlszervezték – jobb félni, mint megijedni alapon –. Mert hátha a Páskándi-darab nem megy épp most, a pártkonferencia előtt.

1972. szeptember 30.

Esős szeptemberünk végére értünk. S a vendégjárás végére is. Annyi volt a vendég, mint az eső ebben a hónapban. A legkedvesebb Féja Géza bácsi meg Czine Mihály volt a kislányával, Borcsival.

Féja igen kedves, szókimondó öregúr. Hosszú, mint a nyári nap, és korához képest fürge. Mozgásban és észjárásban egyaránt. Dől belőle az emlék – többnyire anekdotává oldódva. Sokat mesélt Tamásiról. Szerette nagyon, és hiányzik neki a barát. Annyira, hogy a sírjához sem akart elmenni. Korondra elment taplósapkát venni. Anélkül haza sem akart menni, meg hogy Farkas Árpival ne találkozzon. Erősen odavan érte. Hogy Sepsiszentgyörgyön ilyen színvonalon lehet és tud va-

laki irodalmat, költészetet művelni! Ezt a csodát meg kellett néznie. Hát ide rendeltük neki Árpit.

Czine Miska egy drága ember. Ő sok vizet nem zavart a szerkesztőségben, állandóan jött-ment, mint a drótos tót.

Közben pedig készült a lap. Nagy nehezen, mert kivették Gálfalvi rónaszéki riportját, és megbírálták a lapot, miszerint negativista a riportázsa. A főnök hol ezért, hol meg azért, mert el akarták vinni a szerkből, állandóan izgalomban és Bukarestben volt. Mire végre megkezdjük a nyomást, és 5 ív lement, leállította az egészet, és újabb anyagokat tettünk be, mert Avram Iancu-centenárium van, és azt méltóképpen kell ünnepelni az Igaz Szónak is. Ezt elszámítottuk, na!

Hál' Istennek azonban minden rendbejött, kinyomtam a lapot, és most kötik. A nehezén túl vagyunk. Na, nem mintha a következő hónapokban sokkal könnyebb lesz.

1972. december 28.

Hogy mi folyik itt két hónapja, arra nincs szó, sem fogalom, de elmondhatja... aki benne van. A novemberi képzőművészeti szám még a nyomdában rostokol, a 12-es szintén, s a Sükösd-búcsúztató fele az asztalomon kéziratban. Szegény Sükösd Feri, ki hitte volna, hogy nem látja meg a 11-est. Mennyit bütykölt azon az átkozott Arcképcsarnokon. Végezte nyugalommal, higgadtan. Úgy is halt meg. És főleg fiatalon. („Ma nékem, holnap néked”). Most meg épp ebben a pillanatban kiderült, hogy a lexikonból kimaradt Kovács Zoltán, na, még ez hiányzott! Percenként érkeznek hírek különbnél különb baklövésekről, az ember csak győzze.

Az este nem jöttek meg a bukaresti írók, így a FUS rendezte irodalmi est dugába dőlt – enyhén szólva. És a botrány

a fejünk felett. A 18-i este meg Jánosházy nem ment el, mert költöztette a feleségét. Azt hiszem, kifaszolt egy jó kis letolást a főnöktől. A színészek szintúgy, mert képtelenek voltak rendszeren megtanulni a verseket.

Valamirevaló eredménye csak a Viata Romaneascával rendezett találkozóknak volt. Azok legalább eljöttek, barátkoztunk, irodalmi estet is tartottak. Hogy halvány volt a közönség? Mindig nem lehet elsőrangú. Mi megünnepeltük azt a kicsi sikert is – nagyon – az Aranykakasban. És nekem személy szerint külön élmény volt megismerni és megbarátkozni Petru Popescuval, ezzel a nagyon tehetséges, kedves bukaresti fiúval. Ennek őszintén és igazán örülök.

És különben csend van.

És év vége.

BÚÉK – nekünk.

1977. november 1.

Hogy mi minden történt ebben az esztendőben! Kapásból, mert évekig vesztegelt ez a napló – most csak, ami eszembe jut. Hát először is év elején a főnök újfent Amerikában lévén, csendesesen szerkesztettük-szerkesztgettük a lapot itthon meglévők. S ment is egy ideig rendszeren minden, nagyjából megjelentünk idejében, de az uborkaszazon beálltával mintha ménkő ütött volna be, azóta egyfolytában késünk. Sohasem fogjuk utolérni magunkat.

Nagy örömünk nemigen volt, mert egyvégtében temettünk: Bartalis, Horváth István, Kocziány László, Nagy István, Csehi Gyula, Olosz Lajos, Déry Tibor... Ez azért egy kicsit sok alig kilenc hónapra.

Az sem túl nagy vigasz, hogy Sütő, Bajor Andor, Szász János ötvenéves lett, s így mindeniknek szép Műhely-összeállítást szerkesztettünk.

A legnagyobb változás mégis a cenzúra, hivatalos nevén sajtóigazgatóság megszűnte. Augusztustól errefelé a szerkesztőség vezetősége a fő pecsétőr, minden felelősséggel a nyakában. Na, ez ideig még nem volt baj. A fiatalok írásaiból összeállított nyolcas szám ha nem is sorakoztat fel égrengető zseniket, mégis jelentős ügy, mert egy egész nemzedéket mutat be, úgy, amilyenek. De ebben az esztendőben a 9-es szám az, amelyik fehéren-feketén bizonyítja, hogy az Igaz Szó szép-irodalmi folyóirat. De hát úgymond „spontán” igazán ritkán jön össze ilyen olvasmányos és színvonalas anyag. Mintha ráfelelna a 8-asra, hogy íme mégis a középnemzedék csinál nálunk igazán szép-irodalmat. Most meg a 10-est nyögjük. Ady 100 éves, de ez a szám meg sem közelíti a 20 év előtti.

Közben irodalmi estek zajlanak. Franyó 90 éves. Köszöntöttük. Hogy mit össze tud pletykálni az öreg! A négy fiatal: Adonyi Nagy Mária, Mánya Zita, Ferencz Imre, Szócs Géza estje már sikerültebb, nívósabb volt. Tehetségesek ezek a gyerekek!

1977. november 25.

A jelek szerint végére értünk a 10 500 példányos Ady-számunk munkálatainak. Egy kicsit sok volt, három számra való munka is volt vele.

A novemberi számunk még sehol. De ha megjelenik, szenzáció lesz, mert benne Sütő új darabja, a *Káin és Ábel*. S aztán van még december, és vége az esztendőnek.

1977. december 10.

Egy hete, hogy kiosztották az Írói Egyesület-díjait. Magyarai és Nemes gazdagodott 7 ezer lejjel. Magyarai kollégáról Izsák Jóskával egyetemben legomboltuk a pénzt, és hétfőn postára tettem, mielőtt még elköltötte(itta) volna, és csak romjaival érkezik haza. Vári is itt lévén a feldobáson, országos díja romjait (1000 lej) átadta megőrzésre. Azóta sem látam színét sem.

1978. február 4.

A decemberi számunk január vége felé jelent meg. A nyomda csak 3 hétig csinálta a borítót és a mellékleteket. Januárban szerencsénk volt – valamivel több. A nagyfőnök (Ceaușescu) születésnapja lévén – muszáj volt nekik idejében kihozni a számot. Február úgy nézett ki, hogy minden mulasztást pótol. Na, de nem! Naiv ábránd. a főnök mindent felborított, a leadott képanyagot kicseréltette Domján- és Szász Endre-anyaggal. Hiába, megyünk Amerikába (mármint ő). S bár Jánosházyra testálta a lapszerkesztést, mit lehet tudni, mit hoz a jövő – mert beleszól ő még.

25 évesek lévén, mármint a lap, visszavonult emlékkönyvet csinálni, ám azzal sem nagyon halad, mert „megyünk Amerikába”. De megünnepeltük, nagy vacsora, sok meghívott a Maros vendéglőben. Egy damasztyszalvétán összegyűjtöttem a jelenlévők autogramját. Szép kis névsor kerekedett belőle.

Ellenben az élet is megy tovább. Tegnap megvolt a Márki Zoltán – Szász János-est, melyet kisebbfajta botrány előzött meg. Ti. Izsák József. szerk. biz. tag kissé fúrta az estet, ami tudomásomra jutott, s megmondtam Gálfalvi Gyurinak s Markó

Bélának. Gyuri a főnöknek, s az vissza Izsáknak. Izsák épp csak köszön. Az est viszont kellemes, meleg hangulatú volt. Ez a lényeg.

1978. február 14.

Meghalt Nagy László január 30-án. Hogy mekkora veszteség, azt tudja-érzi mindenki. De hogy ne legyenek képesek tisztességesen eltemetni a magyar írók, az felháborító. Mert éppen nézeteltérések forognak fenn. Szégyentelen társaság. Sütőnek kellett beszélnie helyettük is. Az, hogy emiatt úszik a februári szám, már csak mellékes. Mert persze hogy nem közölhető az anyag úgy, ahogy ott megjelent. Lászlóffy Aladár viszont rendes volt, mert kihúzott a csávából.

1979. február 13.

A késés még mindig jellemző sajtóságunk. Becsületünkre legyen mondva, nem mi vagyunk az oka, hanem a nyomda. Hónapok óta harcolunk velük, hogy valamiképpen idejében jelenhessünk meg. A főnök napszámra írja a leveleket a nyomda vezetőségének, hogy már valósággal reszketünk tőle. Márciustól érvénybe lép a szerződés, kíváncsi vagyok, hogyan tesznek eleget neki?

Közben millió más dologgal is foglalkozunk. Az irodalmi kör mellett táncházat patronálunk. Közben Móricz-számot készítünk elő, s fejünk felett a 35. évforduló (felszabadulás). S hol vannak még az irodalmi estek, meg az egyelőre tetszhalott Fiatalok-melléklet, amelynek utolsó száma már bekötte a lapba, s a következő még sehol, mert mire belejöttünk a szerkesztésbe – lefújták papírhiány miatt.

Az évkönyv még sehol.

1980. október 21.

A szerkben két hónapja tartó festés-mázolás végre befejeződött. A tegnap a főnök kiverte a vezérdilit, mert melléfogott a készülő novemberi számmal. Fazekas János a spanyolországi nemzetekről szóló tanulmányára ráépített egy egész számot, aztán most nem megy a dolog, mert rázós, s az alap kirántott, a felépítmény marad. Ilyenkor aztán mindenki hibás, és impotens a banda. A jelek szerint úszik a szám. Vajon mi a baj az öregúrral, mert valami van? Hovatovább mind rosszabb, csak nem mondjuk hangosan.

Még a jó Isten se akarja, hogy saját dolgaimnak (Zord Idő antológia, Molter) hozzákezdjek. Amikor rászánom magam, akkor szakad a legtöbb munka a nyakamba a szerkesztőségben. De most kitoltam Szilágyi Karcsival, csak rámaradt a Bethlen-szám postázása. Ma, mint egy öngyilkosjelölt, úgy dolgozott.

Holnap meglesz az antológia szedése is. (Ötödik évszak. Fital írók antológiája)

Jön Panek. S biztos bajok is.

A vezércikk novemberre még nincs a nyomdában. Talán holnap. A főnöknél sosem lehet tudni.

1980. október 24.

Tegnapelőtt szerkesztőségi gyűlés volt. Mindenki oltárian letolatott, különösen én, s ráadásul igazságtalanul. A Bethlen-szám miatt, merthogy még nem volt elküldve. Miért a korrektor dolga ez? Bár a Szilágyi dolga lenne, de folyton egyebet kell hogy csináljon. Ha visszagondolok, még most is sírhatnékam támad, olyan igazságtalan volt.

Sátánné megy nyugdíjba.

1980. november 26.

A főnök Magyarországon két hete színésznő nejével, Ádám Böbével. Vendégszereplés meg miegymás. Rendezi-szervezi az életét. Tehát a szerkben némi nyugalom. Sátánné helyett is dolgozom, de legalább nyugtom van. Az állás meglesz néhány hónap múlva. A főnök miatt, mert nem tanult meg románul, fordítót, nem korrektort akar alkalmazni. Szomorú napok következnek ránk. Pillanatnyilag gőzerővel megy a decemberi, januári szám és az antológia.

1980. december 7.

Másodikán megünnepeltük Molter Károly 90. születésnapját. Volt mea culpázás a példaadásról, meg az életmű feldolgozásáról. (Bűntudat gyötört.) Izsák szövegelt, elég jól, és Guga Romulus szépen, okosan, ahogy szokta. (Honnan van benne annyi ész és intelligencia?) Aztán jött egy jugoszláviai magyar író, Fehér G. azt hiszem. Szép pillanat volt, a kis körben ült Sütő András, Romulus Guga, Katona Szabó István és én, aki kértem, hogy beszéljen Gion Nándorról, az ő Sütőjükről. S beszélt, de nem is az a fontos, hogy mit, hanem az odafigyelés.

1980. december 18., csütörtök

Hétfőn Szász János és Vári Attila dedikált. Utána fehér asztal, borozás a kultúrpincebén. Megjelent Sütő is.

Szász Jánossal sokat dumáltunk. Feljött. Hogy mik vannak? Fő ez az irodalom keserű levében, Huszár sem különb, mint H. Gy. Létay beszámíthatatlan. Bodor Előre-főszerkesztő akar lenni. Domokos Géza állja még becsületesen a sarat. El vagyunk látva szellemi vezérekkel. S utánuk a nagy úr.

1981. március 1.

Állásügyem változatlan. A főnök még mindig (s ezen túl már így lesz) saját magával és a nejével van elfoglalva. A színház nagytermében rendezett neki 100. Vadrózsákat. Nagy volt a felhajtás. A kolozsvári főkonzultól szerény személyemig mindenkit meghívtak, aki számít. Én nem mentem el. Ehelyett összerúgtam a barátságot Panekkel, akinek nem teljesítettem valami kérését, előzetes ígéretem ellenére. Erre vasárnap – szép március 15. – felhívott részegen, és bejelentette, hogy ezennel barátságunkat befejezettnek tekinti, mert nem számíthatott rám. És egyáltalán mindenkire haragszik, nincs egy barátja, én voltam az utolsó stb. Aztán még felhívta Gálfalvit, majd Győzöt felmondás-ügyben, aki nem ijedt meg szintén. Elmúlik Panek úrnak! Hogy nincs igaza, azt úgysem látja-látta be soha életében. Talán azért is jó író, mert mindig a saját feje után ment.

1981. április 25.

Állásügyem csak elvileg változott. Gyakorlatilag még mindig ugyanazt a fizetést kapom, s kép- és tördelőszerkesztői munkát végzek hónapok óta. Viszont le vagyok káderezve.

Májusi számot nyomok. 60 éves RKP évforduló – s ami ezzel jár: bőrkötés 10 drb, hozzá aranyba vésett levelek a pártfőtítkárnak és elvtársainak, 4 oldal műmelléklet, és izgalom, mert a nyomda tetűsebességgel dolgozik.

A hónap elején megünnepeltük a 10 éves Vatrát, ünnepi vacsora a Continentalban Veres elvtárs, a megyei párttitkár jelenlétében. Szépen beszélt.

1981. május 1.

Eső, rossz idő. Sehova sem lehet menni. Három napig itt-hon rothadhatok. Tegnap fogadáson voltunk Veres elvtársnál. Whiskyvel és kávéval kínált, és nagyon kedves volt. Bár minden elsőtitkár meg főnök ilyen lenne, jobban mennének a dolgok.

Nemess Lacival ismét bajok vannak. Nagyon beteg az az ember. Lelki beteg.

Székely János Vak Béláról ír drámát. Most az anyját temeti szegény.

1981. május 19.

Csend a vonalon. Illetve minden vonalon, egyelőre. Előkészületek az Írókonferenciára – s így aztán volt egyesületi választás. Jánosházy lett a titkár. Sütő innen is kiesett. Ő már csak interjúkban tevékenykedik a közért (lásd tegnapi magyar adás). Biztos kihull az írószövetségi választáson is az alelnöki székből.

1981. május 20.

Mindenféle hírt hallottam a Magyarországról alig hazatért Gálfalvitól. 1.) az Új Élet felvette Zsekát (Zsehránszy István) bukaresti munkatársnak, 2.) Kolozsvárra Sütő berakta a vejét, 3.) Szekernyés helyébe Tompa Z. Mihályt nézte ki – na, ez is ki van választva. 4.) Mezei feljelentette a főszerkesztőjét (Művelődés) magyar nacionalizmus vádjával, aki különben zsidó ember. Erre M-t kirúgták. Most senkinek sem kell, s helyette visszavitték Balogh Jóskát, akiből alkalomadtán főszerkesztő lesz.

Így megyen ez!

1981. június 5.

Bemutatták a Bánk bánt – nemzeti krimi formájában. (Eből az alkalomból eláztattam a szomszédaimat.)

Kolozsvárt járván óriási élmény volt a Tirnovan Vid szobrászata a Balázs Imre–Haller József–Tirnovan kiállítás keretében. Végre jártam az Utunk szerkesztőségében is. Úgy látom, oda csak be kell ülni, aztán előbb-utóbb mindenki beüti magát, aki számít. Gálfalvi hozott haza, Kányádi is velünk jött. Jólesett szinte visszahallanom véleményemet egész irodalmi életünk kulisszák mögötti életéről, de elsősorban a Sütő-jelenségről (önisméltés, stílmantika stb.).

1981. november 2.

Az eltelt hónapok csak múltak-múltak. S mire is érdemes visszagondolni? Szovátára júliusban vagy a Budapest–Pozsony kiruccanásra, amely elég felemás módon sikerült? Jelen pillanatban dolgozom és élek – most már igazán, ahogy hagyják. Ez a tömény nyomorúság, ami van, megfekszi az ember gyomrát, mert az étel már kevésbé, hogy semmit, az ég adta világon semmit, még savanyúcukrot sem lehet kapni. És mindezt tudományosan próbálják megmagyarázni és bebizonyítani, hogy ez nekünk jó. De meddig? Meddig lehet hinni és túrni? A sötét középkor világító mécsesnek tűnik ahhoz képest, ahogy a mai neonfényes kor tündököl.

Közben május óta szerkesztői fizetést kapok. Teljesen megtollasodtam. De ha így megy, tollaimmal, vagyis pénzemmel még cigarettát sem tudok majd vásárolni. Biztos, az is fejadag lesz. Szépen, biztosan követjük Lengyelország példáját. Ott is így kezdődött, hogy pénz volt, de áru sehol. Na, lássuk!

1981. november 10., kedd

Szépen telt az elmúlt hét. Mintha el lett volna átkozva ez a novemberi szám. Borbély elnézte az első ívet, s a gépmester rosszul zárta fel, újra kellett nyomni. A letolást persze én faszoltam, mert kiadtam a lapot albérletbe. S hogy minden együtt legyen, a borítón elnéztem a Kusztoz nevét. Na, aztán egész délelőtt javítottam az u-ból az o-t. Nem is szóltam senkinek egy árva szót sem a dologról, Jobb, ha nem tudnak semmit. Szerencsére 1000 példány volt még kinyomva, amikor Terike, a berakónő észrevette. Hiába igyekeztem az antológiával is, mert még mindig áll. Paneknak meghalt az anyja, s így nem tudott lejönni, hogy átnézzük az anyagot (*Legyünk humorunknál* című). A főnök egyebet sem tud, csak sürgetni az embert, akkor, amikor már úgyis rég el vagyunk késve.

1981. november 12.

Édes dolgok a *Legyünk humorunknál* antológia szedésében:

- Balla Zsófia: „Oh jaj, magam vagyok úgy kell nekem s tehénszerű (tehén szemű helyesen) nememnek”

- Nemess László Keleti mese: „A sejk nehéz, zúgó fejjel ébredt. Az almára (álmára helyesen) gondolt, s megborzongott.”

1982. január 5.

Egész decemberben annyi bajom volt a lap és az antológia nyomásával, hogy teljesen kikészültem a hónap végére. Dec. 30-án minden tetőzött, a nagy év végi búcsúnál kitört belőlem a sírás, s itthon folytatódott egyenesen hisztériás rohammal. Rettentő nagy feszültséggel, stresszel jár ez a munka, legalábbis számomra. Könnyedébb kellene hogy legyenek, s akkor könnyebben is menne.

A legjobbkor jött a hónap elején a bukaresti utam. Pedig ott is mit rohangásztam, hogy Böbének elintézzem a lemezt, s főleg az ausztrál vízumot, de mégis ... mégis egészen kikapcsolt és feldobott, főleg az utolsó nap délutánja, amikor is Pan Izverna író, akivel az Írószövetség vendéglőjében ismerkedtem meg, egyszer csak ott várt az Írók Házában, s velem akart lenni. Elvonultunk egy hangulatos kiskocsmába és átbeszélgettük a délutánt. Kikísért a vonathoz is.

1982. február 20.

...A lap körül, a lapok körül dúl a rentabilitás vihara. A Hét már 5 lej. Hogy velünk is mi lesz, a fennvaló tudja. Főnökeim két hete csak számolnak, és megoldásokon törnek a fejüket. Minden lóg a levegőben, mint minden ebben az országban. Aztán legyen kedve az embernek élni és dolgozni. Hogy is juthattunk ide, uram isten!...

A Kriteriontól ismét kaptam hosszabbítást a Zord Idő-antológiára – Unom az egészet.

Balogh Jóska megint kapacitál, hogy írjak a Művelődésnek. Fogok is.

1982. április 29.

Végül is magazint szerkesztünk. *Delfin* a neve. Az én agyamból pattant ki. Győző cápát javasolt, erre mondtam, hogy akkor már inkább delfin, mert az egy kedves, játékos állat. Elfogadták az érveimet.

Rengeteg a meló. Most minden összejött. Eddig csak szerveztünk. Igaz, eredménye is van, mert 5100 példányban nyomom

az áprilisi számot. De elúsztuk rendesen. S hogy a *Delfin*ből is mikor lesz gállickő, vajh ki tudja? A főnök még nem adta áldását, mármint az első szám tervére. Csak győzzem aztán, amikor nyomni kell a 4-es számot, tördelem a magazint, s olvasom az 5-ös revízióját. István rengeteg hibát hagy még a korrektúrában. Mi lesz, ha elmegy a Mózes-házaspár a nyomdából, a kitűnő szedők, mert a kéziratban is sok a hiba, s ők helyesen szedik ki.

A *Delfin* első száma elég jól összejött. Büszke vagyok, mert én hoztam a legtöbb olvasmányanyagot. Azon kívül pedig a rejtvényrész szerkesztésében is oroslánrészem van. Ha jól megnézem, legalább a kétharmadát az anyagnak én szállítottam. A többiek nemigen törték magukat. Illetve egész pontosan nem sok érzékük van hozzá. Még Markó Béla és Nemess Laci hozzászól, de a többiek nem olvasnak effélet, s azután honnan is tudhassák akkor!

Jaj! A tegnapi bent volt Palotás. Hát szenzációs ez a srác. Isteni karikatúrákat hozott. Pont olyan jól rajzol, ahogy ír is. Hogy is szorult bele ennyi tehetség és modortalanság? Vagy nem is. Ti. én pont a modorát élvezem a legjobban. Mert kívülről, felülről és kellő humorral nézi ezt az egész világot. Úgy, ahogy épp elviselhetővé lesz. Ha Győző ragaszkodik, hogy ő tördelje a lapot, akkor lesz aztán szép a világ, ha ketten összedolgozunk. Csak azt nem tudom, Nagy Leventének, akit erre már felkértünk, mit fogunk mondani. Enyhén szólva kellemetlen. De a Palotás társasága viszont szórakoztat, és a szakmában is tanulhatnék tőle. Meglátjuk.

1983. szeptember 5.

Vége a szovétai újabb szép napoknak. Igazán elégedett lehetek, mert az idő mintha belénk szeretett volna, s nem akarna

megvárni tőlünk a Nap s a kék ég, a minden esti meleg szellőt hívta segítségül, hogy elűzze a gyülekezni készülő felhőket.

Bent a szerkesztőségben soha vége nem lesz a bolondokházának. Most már novemberi lesz az eredetileg decemberre tervezett néprajzi szám, amire egész esztendőben dolgoztunk, de egyáltalán nem biztos még ez sem. Mert az egyesülés 65-ik évfordulóját kell megünnepelni. Ez az egész ország világ csúfja, és mi vagyunk a bohócok, akiket úgy rángatnak a kötélen, ahogy akarnak. Ha még sokáig megy ez így, és nem lesz nemzeti gyász, az isten sem ment meg az összeomlástól. Addig csak az idegeink – egyénekenként – mennek gajdeszre. Egyelőre holnaptól a néprajzi számon bütykölök. A többit intézzék a főnökök.

1988. február 11.

Sok csendes, viszonylag csendes nap után teljes a zűrzavar. Tar Éva, a könyvelőnk s az írói egyesület titkárnője 1986 augusztusában szívinfarktust kapott, azóta csak bedolgozott szegény, teljesen önszorgalomból, s itt minden a feje tetején állt. Szilágyi Karcsi, a szerkesztőségi titkár nyugdíjba ment decemberben, helyette felvették Demeter Jóskát, a megyei pártlaptól. Éva helyére kiutalt nekünk az Írószövetség egy Eugen Nistor nevű dilettánst, akiről a neve beszél. S most szétosztotta ugyebár a főnök a feladatokat. Kirakott engem az Éva helyére titkárnősködni, honoráriumot számolni, dugipénzt kezelni, csomagot címezni, s úgy melleleg még meg kell csinálnom a tördelést, lapnyomást, grafikai és képszerkesztést. Ha Irénke nyugdíjba megy, valószínűleg a takarítást is. Közeleg a nap, semmi sem lehetetlen. Mert ugyebár vége a tekergésnek, eddig ugyanis azt csináltam a főnök

véleménye szerint. Mert Sátánnétól örökölttem egy borzasztó kényelmes helyzetet, és egy hónapból 10 napot dolgoztam csak. De hogy 78–80-ig Sátánné helyett is dolgoztam, mert kivonta forgalomból emlékkönyvet csinálni, amiből nem lett semmi, hogy 82–86 kötött *Delfint* csináltam, reklámot szerveztem évente 50–70 ezer lejre stb., az nem számít. 20 év lelkiismeretes munka után ezt érdemli az ember!?! Vajon én is szívinfarktussal távozom, mint szegény Éva, vagy idegbajjal a változatosság kedvéért?

Mellesleg szinte teljesen kicserélődött a szerkesztőség 80-tól. Borbély István a korrektor és Győző magánfordítója, a gépíró már a második, Balló Ági s most Panek helyett vásárhelyi szerkesztőnk van, eggyel több, csak hogy legyen – Györffi Kálmán.

1988. február 24.

Jencike alias Eugen Nistor nem sokáig boldogított bennünket. A két főnök a múlt héten Bukarestben járt – az eredmény: megszüntették az állást, tehát őt is, illetve áthelyezték a Vatrához fél, a Művelődési Bizottsághoz másik fél normával.

1988. május 30.

Györffi a múlt héten bejelentette, hogy ki akar telepedni Magyarországra. Szép húzás! Április vége óta a helységneveket csak románul lehet leírni a sajtóban. Nincs többé Kolozsvár, csak Cluj-Napoca, Marosvásárhely is eltűnt, maradt Tîrgu Mureş stb. a legutolsó magyar faluig.

1988. június 5.

A múlt héten nagy békítő tárgyalás folyt. A főnök, János-házy, Markó, Székely János behívatta Tóth Istvánt, aki azért panaszkodott, hogy őt senki – Székely János kivételével – nem szereti a szerkesztők közül. Minimum két órán keresztül bizonygatták neki az ellenkezőjét.

1988. november 11., péntek

Kedden rettenetesen kellemetlen gyűlés volt. Nemess Lacit egy órán át értékelte a főnök. Következtetése: alkalmatlan a szerkesztőségi munkára. Laci ez túlságosan nem zavarja a látszat szerint, s próbál megjavulni. Aztán sorra vett mindenkit. Demetert is a helyére rakta egy kicsit a hierarchiában.

Újfent nincs gépírónőnk. Minimum két hétig, s tovább is, ki tudja, mi lesz?

1989. április 24.

János úr nyugdíjba vonult. Szépen búcsúztattuk március 16-án a Continental zöld termében. Én még meg is sirattam.

Nemess Lacit félnormára tették. Volt bent a klinikán, de csak iszik tovább. A szerkesztőség megtizedeltetett.

1990. április 3.

A forradalom után a 103-ik nap. Nyitva hagytam a szobám ajtaját, mert bementem a raktárba. Ágnes, a gépíró nő rám szólt, hogy Béla azt mondta, ne hagyjuk nyitva ezt az ajtót, hogy ne lássék a Xerox. Mert félünk és féltjük. Agybaj!

(1989. december végén a lap nevét egy ad hoc gyűlés keretében megváltoztattuk Látóra Markó Béla ötletét fogadva el,

és őt is választottuk meg főszerkesztőnek, helyettes Jánosházy György maradt. Sok segély érkezett a városba mindenfelől, hozzánk az MDF-től. Felajánlották, hogy ellátnak számítógéppel, nyomtatóval, meg néhányunkat kiképeznek a használatára. Így kerültünk március elején Kecskemétre Balló Ágnes gépírónő, jómagam, Borbély István korrektor, Láng Zsolt újdondász szerkesztő, aki feleségét is magával hozta. Mert gyakorlatilag mi öntöttük formába a lapot. Többféle gépet hoztunk. Kezelésüket alig kapiskáltuk. Ennek ellenére a raktárban helyeztük el, mert a fekete március utáni zűrzavarban, Markó Béla attól félt, hogy a vatrások bármikor betörhetnek a szerkesztőségbe, és szétvernek mindent. A félelme nem volt teljesen alaptalan, de kissé túlzott, így őszig nem nyúlhattunk a gépekhez, tehát nem tudtunk gyakorolni. Következő év elején már számítógépen tördelt lapot akart. Addigra azt is elfelejtettem, amit tanultam. Kezdhettem a tanulást. Szerencsére bibliográfiával is elláttak. Elég rövid idő alatt sikerült megtanulni. Láng Zsolt is sokat segített, s az 1991. januári számot már így betördelve adtam a nyomdába. A többi már a Látó története. Ezekről nem készítettem feljegyzéseket.)

EGY ÉLET ERDÉLY IRODALMÁÉRT

Születésnapi beszélgetés a 75 éves

Kuti Márta szerkesztő publicistával, tipográfussal

– Egy vallomással kezdem: a napokban került kezembe 2010-ben megjelent *Írásnyomok* című kötete, amely közel hetven, jól megszerkesztett, fordulatokban gazdag, igényes nyelviséggel gondozott írást tartalmaz. Olyanok ezek, mint az őszi almák, amelyeket – mielőtt gyümölcskosárba tennénk – jól megválogatjuk, letöröljük, és vigyázunk, hogy szépen illeszkedjenek egymás mellé. Milyen szempont szerint válogatta fölöttébb érdekes, értékes anyagát?

– Kezdem az elején. A filológiát Kolozsváron végeztem. Balogh Edgárnál, a neves publicistánál írtam államvizsga dolgozatomat publicisztikából az Erdélyi Helikonról. Ez meghatározta egész életemet, az irodalomhoz, a magyarsághoz, a transzilvanizmushoz való viszonyomat. A '89-es fordulat előtt mint az Igaz Szó korrektora majd kép- és tördelőszerkesztője az erdélyi irodalom legjelesebb alakjaival kerültem kapcsolatba, hisz kézírataikat gondoztam. Ott tanultam meg, hogy csak a minőség, a jól megszerkesztett írás érdemel nyomdafestéket. Különösen Jánosházy Györgytől meg Székely Jánostól tanultam sokat. Amikor elkezdtem publicisztikát és előszót írni, könyveket szerkeszteni, nyilván ezek a szempontok érvényesültek saját írásaimban is. Aztán amikor már összegyűlt, annyi anyag, hogy egy könyv lehetett belőle, kiválogattam a legjavát, s így megszületett az *Írásnyomok*. Akkor azt hittem, több könyvem nem lesz, de én is hagytam magam után írott nyomokat most már, akkor legyen a címe *Írásnyomok*.

– A fenti kötet bevezetőjében olvasom: a jó író igényli a jó szerkesztőt. Fenntartja, hogy egy nagy író kötetét is meg kell szerkeszteni, a szöveget gondozni kell, a hibákat korrigálni kell? Melyik erdélyi nagy írónak szerkesztette, gondozta a kötetét, s mindig büszke arra, hogy részese lehetett könyve sikerének?

– A legbüszkébb a legutolsóra vagyok. 2018-ban jelent meg Báró Kemény Jánosné Augusta Paton Önéletrajzi emlékezések című írása a budapesti Szépmíves Kiadónál. Nemcsak nyelvi lektora voltam a könyvnek, de én ástam elő az évek óta a számítógépemben szunnyadó szöveget, és küldtem el Medgyessy Évának, a Várvédő szerkesztőjének, hogy beszélje meg az ott élő örökösökkel a kiadást. Bár én is találtam itt két kiadót is, Kovács Attila Zoltán, a Szépmíves vezetője azonnal lecsapott rá, alaposan utánajárt a szövegben felmerülő problémáknak, kiválóan megszerkesztette, s novemberben már meg is jelent a könyv gazdag képanyaggal. De hogy a kérdés első felére is válaszoljak: igen, a nagy, jeles íróknak is szükségük van és igénylik is a jó szerkesztőt. Ha Sütő Andrásra, Panek Zoltánra vagy Székely Jánosra gondolok csak, akiknek sűrűn jelent meg szövege az Igaz Szóban, mind megköszönték a munkámat, és igényelték, mert megbíztak szigorú szememben. Székely János dedikációként ezt írta Egy rögeszme genezise című könyvébe. „Kuti Mártának köszönettel sok vesződéséért a Protestánsokkal – és különben is. Székely János” Úgy vélem, ez elég bizonyíték. A megszerkesztetlen könyv csak egy halom betűszemét, amit ki tudja, miért adtak ki. Sajnos manapság sok van belőle.

– Mi a tipográfia, és milyen szabályai vannak?

– A Wikipédia így határozza meg: „A tipográfia nyomtatott betűkkel foglalkozó szakma és művészeti ág, melynek célja olyan írásképet kialakítani a betűtípusok és betűcsaládok

alkalmazásával, mely egyszerre esztétikus és célszerű. Modernebb megfogalmazásban: az információ megjelenítésének szabályrendszere. De ezek a szabályok a hagyományon és a mindenkori ízlésen alapulnak, ezért folyamatosan változnak kisebb-nagyobb mértékben.” Az Írásnyomok c. kötetem végén, a Függelékben szerepel A tipográfia ábécéje melléklet. Összeállítottam egy kis szótárt, aminek segítségével az olvasó bepillant, miből is áll össze a tipográfia, a tördelőszerkesztő munkája. A fenti meghatározást kiegészíteném azzal, hogy, a nyomtatott sajtótermék, a könyv belső és külső grafikai képét, tetszetősségét, méretét, olvashatóságát a tördelő adja meg lehetőleg úgy, hogy harmonizáljon a szöveggel. A tipográfiának vannak szigorú szabályai, amelyek betartása mellett, szabad keze van az embernek, ha megfelelő módon tudja alkalmazni. Az elsődleges szempont könnyen olvasható, kézhez simuló könyvet adni az olvasó kezébe.

- *Ki volt a magyar tipográfia leghíresebb 20. századi alakja?*

- Szántó Tibor, akinek *Könyvművészet* című művéből tanultam meg a szakmát, no meg a nyomdászoktól, hisz akkoriban csak az ólomszedés létezett. Most már jóval egyszerűbb a szövegszerkesztő programokkal. Csak az a baj, hogy sokan rábízzák magukat, és nem tudják az elemi szabályokat sem, mit keressenek, hogyan állítsák be az oldalakat, betűket, sortávolságot stb., s a végtermék olyan-amilyen.

- *Apropos, szerkesztés, 2008-ig dolgozott a Mentor Kiadónál mint szerkesztő, tipográfus, korrektor, amikor első ízben jelent meg Erdélyben a teljes, a több mint harminckötetes Wass Albert-életműsorozat. Mire emlékszik azokból az évekből?*

- Először csak *A farkasvermet* meg a *Kard és kaszát* adtuk ki, amelyek igen sikeresek voltak. Sorozat akkor lett belőle, ami-

kor fiai felajánlották a Mentor Kiadónak az egész életművet. Az üzleti szempontok diktálták, hogy sorozat lett belőle. Így került Wass Albert piederasztárra, s lett az erdélyi irodalom és a Helikon nagy írójává. Holott igen kevés köze volt az Erdélyi Helikonhoz, az erdélyi írók parlamentjébe, ahogy a Helikon-találkozókat nevezték, az utolsók közt került be, lévén még igen fiatal. Ha jól tudom, egyetlen vécsi Helikon-összejövetelen vett részt, mert ahogy Augusta néni emlékiratából is kiderül, 1938-ban tartották az utolsó összejövetelt Vécsen. A faszizmus erősödésével Kemény János, aki pacifista, humanista ember volt, ezt nehezen viselte, s mivel akadtak írók, akik a korabeli politikai kurzus hívei lettek, nem kívánta a találkozást. Kolozsváron még összegyűltek vagy kétszer. Ehelyett zsidókat mentett, Zsidó Színházat alapított a kirekesztett zsidóságnak. Kovács György, a nagy színész neki köszönhette életét, és a háború után az ő hívására jött haza svájci emigrációjából a Székely Színházhoz. Sokkal fontosabbnak tartom, hogy kiadtuk például Bözödi György *Székely bánja* című művét, Balázs Ferenc néhány művét, Molter Károly munkáinak egy részét, a *Zord Idő antológiát*, Bolyai Farkas drámáit, Berde Mária Vásárhelyről szóló regényét, a *Szentségvivőket* vagy Osvát Kálmán könyvritkaság-számba menő *Erdélyi Lexikonát*. Bennem ezek maradtak meg leginkább. De hát igen sokféle műfaj jelent meg a Mentornál. A próza, vers, dráma természetesen élőkötől és klasszikusoktól, de képzőművészeti albumok jeles művészeinkről, természettudományos munkák, történelmi tárgyú művek is szép számban fellelhetők kiadványaink között.

– *Magyar nyelv- és irodalomszakot végzett a kolozsvári Babes-Bolyai Tudományegyetemen, amikor, többek közt, Farkas Árpádnak, Magyar Lajosnak, Molnos Lajosnak, Rohonyi Zoltánnak volt az*

évfolyamtársa. Ez volt az ún. „zseni” évfolyam, ahogyan a nyelvészeti katedrán aposztrofálták. Milyen volt a hangulat akkor a magyar diákok körében, és egyáltalán Kolozsváron?

- Az első év az otthonról való elszakadás miatt, nehéz volt. De aztán ráéreztem a diákélet szépségeire, s beleszerettem Kolozsvárba. Az évfolyamunkon, mint a felsorolásból is kiderül, igen kiváló kollégáim voltak, akik akkoriban bontogatták írói, költői vénájukat. Persze, büszkék voltunk rájuk, és abajgattuk őket. Ott volt a Gaál Gábor irodalmi kör, amelyet Bodor Pál vezetett, s ahol felolvasták verseiket. Mindig parázs vita volt. Bennem két vers maradt meg abból a korból: Farkas Árpád *Simogató* és Király László *Vadásztánc* című verse. Különösen ez utóbbi remekmű, ezt a címet adta első, a Forrás-sorozatban megjelent kötetének is. Egyébként ő is évfolyamtárs volt, csak az orosz–magyar szakon. A színjátszó csoport megalakulása negyedéven még jobban összekovácsolta a társaságot, s az alsóbb éveseket is bevonzotta. Aztán, színházba, operába jártunk s kocsmába persze, ahol nagy dumapartik közben a világot akartuk megváltani. Utolsó éven keményítettek be, amikor Farkas Árpai és Király Laci lakásán, ahol együtt laktak elválaszthatatlan barátként, megjelent a szeku. Házkutatást tartottak. Mi, többiek, barátok, kollégák a körmünket rágva izgultunk értük, meg azért, hogy ki a következő. Megúsztuk. Az a hír járta, hogy Apáthi Géza, egy brassói kolléga volt a besúgó. Egyébként ő is írt verseket.

- *Hova kapta kinevezését az egyetem elvégzésekor, azaz: a megbízatást, hogy szép magyar szóra tanítsa a kis nebulókat? Hogyan fogadta a közösség?*

- A kinevezést Márkodba, egy Felső-Nyárád menti faluba kaptam. Én voltam az első egyetemet végzett tanár a falu éle-

tében. Rögtön a nyolcadik osztályt sózták a nyakamba. Osztályfőnök lettem. Sosem volt különösebb problémám sem a diákokkal, sem a szülőkkel. Jó osztályfőnökhöz illően végiglátogattam a családokat. Az órákat igyekeztem érdekessé, hangulatossá tenni. A humor fegyverét is bevettem. Év végén, amikor annak rendje s módja szerint elballagtak diákjaim, és bulit is rendeztünk, odajöttek a szülők és megköszönték a három új tanár munkáját (a két másik kollégánóm pedagógiai főiskolát végzett), mert ilyen sokat még egy évben sem tanultak a gyerekeik.

– *Márkodból 1968-ban Csíkszerdába került, amikor az újonnan megalakult megyék székhelyén beindultak a megyei lapok. Kérem, hogy meséljen a „hargítás” időszakról.*

– Igen, '68 februárjában befejeződött a megyésítés, felszámolták az autonóm tartományt, márciusban, a tavaszi vakációban nagy merészen, nem egészen két év után, otthagytam a tanügyet, és elindultam Csíkba, a frissen megjelent Hargitához újságot írni. Sokan jöttek. Felvettek mindenkit próba-időre. Ott volt Ferencz Zsuzsa barátnőm is, aki prózaíró volt. A vezetőséget Bukarestből, az Előretől importálta gazdánk, a Megyei Pártbizottság. A főszerkesztő Albert Antal, helyettese Kolozsi Márton és vezető szerkesztő Hecser Zoltán volt. Pünkösdi királyság volt az ottlétünk. Járogattunk terepre, de érdemi munkát nem nagyon bíztak ránk, nőkre. Így aztán két hónap után a főnök közölte velünk, hogy nem tart igényt ránk. Ugyanis Albert elvtárs nem szerette a nő újságírókat, és igyekezett megszabadulni tőlük. Később aztán csak kénytelen volt alkalmazni nőket is, gondolom felsőbb utasításra...

– *Még az év augusztusában került Marosvásárhelyre, az Igaz Szó című szépirodalmi laphoz. Miért hozta ezt a döntést?*

- Tulajdonképpen már július utolsó hetében kenyérbe estem az Igaz Szónál. Nem akartam visszamenni a tanügybe, mert ingázni nem lehetett, s azon kívül minden propaganda-munkát, a tyúkszámllástól a falusi kultúrélet fellendítéséig, a tanároknak kellett elvégezni. Én tanárnak szegődtem, nem kultúr- vagy pártaktivistának. Tanítani nagyon szerettem. Így aztán kaptam az alkalmon, amikor Varró Ilona jelezte és biztatott is, hogy menjek be az Igaz Szóhoz, mert megüresedett a korrektori állás. Ilonát a Hargitától ismertem. Ő volt a korrektoruk Vásárhelyen, mert akkor még itt nyomták a lapot. Bementem hát, az Új Élet riportere, Szekernyés Laci kísértében, aki átadott Nagy Pálnak. Ő kifaggatott, ki fia-borja vagyok, s ki ajánlotta nekem, hogy ide jöjjenek. Mondtam, hogy Varró Ilona. Közölte a káderezés eredményét Hajdu Győzővel, aki azt mondta, a tegnapi jöjjenek. Hálás vagyok Ilonának, és persze Székely Jánosnak is, mert nyilván tőle tudta az üresedést, és Ilona úgy vélte, alkalmas vagyok erre a munkára.

- *Milyen volt a hangulat az Igaz Szónál akkor, amikor a hírhedt Hajdu Győző vezette a lapot, s jórészt egy személynek az arcél-politikája érvényesült?*

- Frissen bekerült taknyosként, se köpni se nyelni nem tudtam, hogy ilyen jeles emberek vesznek körül. Azt éreztem, hogy itt nincs amolyan egymás nyakába borulós hangulat, mindenki végzi a munkáját. Hogy Hajdu Győző személye meghatározó volt, az tény, de azért szeretném hangsúlyozni, hogy a mi vezetőnk és irányítónk a párt volt, s annak cenzúrája, azt pedig Hajdu Győző híven szolgálta. De azért arra is volt gondja, hogy a lapban igazi irodalom jelenjen meg. Én azt szoktam mondani, és vallom is annyi ott eltöltött évtized után, hogy az Igaz Szó a romániai magyar írók folyóirata

volt. Különösen '68-tól. Akkor már hivatalosan H. GY. csak főszerkesztő-helyettes volt, mert visszaminősítették. Valami konferencián szembe ment a hivatalos állásponttal, s így lett a leépítés a büntetése, hivatalosan Kovács György lett a főszerkesztő, aki csak a nevét adta, de a teendőket továbbra is Hajdu végezte.

– *Volt-e a lapnál azokban az években valaki, aki szembe mert szállni H. GY. döntéseivel, s ha igen, milyen retorzió következett?*

– H. Gy. nem volt diktátor, csak karrierista, ennek érdekében mindenre képes, de az szinte az elviselhetetlenségig. Híven szolgálta a rendszert. Ám értett a szerkesztéshez. Kiváló szimata volt bevonzni a laphoz a legjobb írókat, mint: Bajor Andor, Sütő Andás, Böződi György, Fodor Sándor, Panek Zoltán, Lászlóffy Aladár és Csaba, Páskándi Géza, Király László, Szilágyi Domokos, Magyar Lajos, Kányádi Sándor, Kós Károly, Székely János stb. – csak így kapásból. Farkas Árpádot alkalmazta, Kiss Jenő majd utána Panek Zoltán kolozsvári munkatársunk volt. Mind fontos műveiket adták a lapnak. Bár nem szerették Hajdut, tudták, hogy ő az afféle szükséges rossz, néha viták is kialakultak, de retorzióról nincs tudomásom. Én csak szerkesztőségi gyűléseken ültem együtt a szerkesztő kollégákkal, ott elég gyakran letolta a társaságot, különösen minket, nőket. Impotens banda voltunk, ha néha akadozott a munka. Sátánné és én a nyomdával való kapcsolattartásban ténykedtünk, s nehéz volt kiimátkozni tőlük, hogy idejében jelentessük meg a lapot. Mondhatni évekbe telt, míg rendszerré vált a pontos megjelenés. A késések miatt volt a legtöbb letolás. Hogy személyes nézeteltérése kivel volt, és mi, azt nem tudom. Nyilván egymás között intézték. Olyan volt, hogy a rovatvezetők kiálltak egy-egy írásért, volt, amikor

sikerült kiharcolni a közlést, volt, hogy nem. De ezek a dolgok a szerkesztés velejárói voltak.

- Ön személyesen ismerte báró Kemény János író, akit, az 1958-ban megalakult Művészet című képeslap főszerkesztője, Sütő András kiemelt a mészégetőktől, és alkalmazott a színházi rovat vezetésére. Ez volt a későbbi Új Élet. 1971-ben ott volt a temetésén, amikor Marosvásárhelyről Marosvécsig kísérték, mert oda temették, s minden faluban szóltak a harangok; a megbecsülés, az összetartozás és a néma tüntetés harangjai. Hogyan emlékszik a temetésre közel ötven év távlatából?

- Életem egyik legfelemelőbb élménye volt. A Kultúrpalota előcsarnokában ravatalozták fel. Akkor a színház még ott működött, s talán ismert dolog, hogy ő alapította a Székely Színházat Tompa Miklóssal. Pontosabban anyagilag ő állt mögötte. Akkor még megvolt a birtok, s utolsó pénzét is az erdélyi kultúrára áldozta. Ma már őt tartják az erdélyi magyar kultúra legnagyobb mecénásának. Persze, jelentős írói életműve is. Szóval a ravatalnál a legjelentősebb írók, színészek álltak őrséget. A közönség meg jött végeláthatatlan sorokban leróni a kegyeletét. A halottas kocsi után hatalmas buszkaraván követte Marosvécsig, ott a vécsiek sorfala mellett vitték fel a koporsót a kastély kertjébe, ahova már csak porhüvelye kerülhetett vissza nehézségek árán. Azt is ki kellett harcolnia az Írói Egyesületnek, hogy ott temethessék el, mert zárt intézet volt ugyebár. Később melléje került Augusta néni is, meg nagyobbik lánya, a népdalénekes Klió. Csodálatos két ember. Nagy megtiszteltetés, hogy mindkettőjüket ismerhettem, és Zsuzsa lánya a barátnőm volt.

- Nagy helikonista íróink voltak, egy részüket azonban, sajnos, elfelejtettük. Kire kellene jobban emlékeznünk, és virágot vinnünk sírjára minden évben, születése napján?

- Igen, jó lenne, ha nemcsak Wass Albertre fókuszálna a magyarság, hanem azokra az írókra is, akik tevőlegesen is részt vettek abban, hogy megmaradjon az erdélyi irodalom, a magyar kultúra tájainkon. Elsősorban a nőírók, Berde Mária vagy Gulácsy Irén, Szentmihályiné Szabó Mária, akikről kevés szó esik. Az idén Berde Máriának, a Helikon ötletgazdájának kettős évfordulója van, születése és halála időpontja is kerek, Kackó, 1889. február 5. – Kolozsvár, 1949. február 20. Aztán nem beszélünk Kuncz Aladárról, vagy a vásárhelyi Molter Károlyról és Gagy Lászlóról, Kemény Jánosnak nincs még emléktáblája sem Marosvásárhelyen. És sorolhatnám a hosszú névsort: Asztalos István, Balázs Ferenc, Bánffy Miklós, Dsida Jenő, Endre Károly, Gyallay Domokos, Járosi Andor, Kacsó Sándor, Karácsony Benő, Kiss Jenő, Kós Károly, Ligeti Ernő, Makkai Sándor, Nagy Dániel, Olosz Lajos, Reményik Sándor, Sipos Domokos, Szántó György, Szentimrei Jenő, Tabéry Géza, Tavaszy Sándor, Tompa László, Vita Zsigmond a legfontosabbak, s ők jórészt itthon is maradtak, és munkálkodtak az erdélyi kultúráért a nehéz időkben.

- *Őn személyesen ismerte Molter Károlyt, városunk emblematis alakját. Hogyan emlékszik rá?*

- Igen ismertem, de akkor már rég nem volt aktív, és szellemileg is kezdett leépülni. Naponta sétált, gyakran találkoztam vele a Bolyai utcában hazafelé menet, de gyakran bejött a szerkesztőségbe is. Bement a „fiúk” azaz a szerkesztők szobájába, akik udvariasan társalogtak vele, meghallgatták mindannyiszor többször elmesélt történeteit Kosztolányiról meg Móriczról. Jól ismerte őket, jártak Vásárhelyen, s a Molter-ház s a feleség, a csodálatos picike Zsófi néni volt minden idelátogató író vendéglátója.

- Jó pár évvel ezelőtt a Népújság sorozatban közölte *Kincsünk: a szó című* érdekes, humorral fűszerezett, a magyar nyelv szókincsének gazdagságát, érdekességeit bemutató rövid nyelvi publicisztikai írásait. Mi sarkallta arra, hogy a szókincsről írjon?

- Történt, hogy 2006-ban sikerült megvásárolnom Pesten az *Etimológiai szótárt* (Tinta Kiadó). Nagyobb élvezettel böngésztem, mint akármilyen szépirodalmi alkotást. Régóta vágytam rá. Hihetetlenül érdekes olvasmány szavaink eredetéről, alakulásáról, életéről olvasni. Ezt népszerűsíteni kellene, gondoltam, mégpedig úgy, hogy élvezetes olvasmány legyen. És sikerült. 60 cikket írtam, aztán rájöttem, egy könyvecske kitelne belőle. Szabó Csaba, a kolozsvári Fehér Hollók sorozat szerkesztője aztán ki is adta a Világhírnév Kiadónál. Kolozsváron Egyed Emese költő, egyetemi tanár mutatta be, és nagy elismeréssel beszélt róla. - „Ritka manapság az olyan ember, aki a lexikonok világában nemcsak otthonosan, de kedvvel is barangol, de azoké még ritkább, akik a szófejtés nehézkes folyamatát olyan játékosan tárják a szóra szomjas hallgatóság elé, mint azt Kuti Márta teszi - mondta a népszerű költő és egyetemi oktató. Hozzátette: amennyiben tematikus könyvespolcon keresne helyet a kis kötetnek, Kosztolányi és a kolozsvári nyelvész-kutató Murádin László közé tenné a könyvet.”

- idézte Szabó Csaba Egyed Emesét (*Kincses szófejtés Kolozsváron és Marosvásárhelyen*). Ez nagy megtiszteltetés volt. Nem mindennap emlegetik az ember nevét egy napon ilyen jeles írókkal. Aztán a vásárhelyi rádióba is beolvastam, és hosszú ideig ment a sorozat, ismétléssel is. A sógorom azt mondta, érdekesebb, mint egy krimi.

- 1973-ban az *Aranykakasban*, 1978-ban pedig a *Maros vendéglőben* ünnepelték meg az Igaz Szó születésnapját, amikor, kihasználva

az alkalmat, számtalan magyar és román írótól kért autogramot – egy-egy damasztyszalvétára. Hogyan történt, s mi lett a szalvétákkal?

– Az történt 1973-ban, a 20. évfordulón, hogy ott ült a népes társaság, a sok magyar és román író, művész, munkatárs Vásárhelyről, Kolozsvárról és Bukarestből az ünnepi asztalnál. A lap a Romániai Írószövetség irodalmi folyóirata volt, tehát az ünnepség költségeit is a szövetség állta, s elég sokan el is jöttek a vezetőségből is. Éjjel 1 órakor kipattant egy szikra az agyamból: autogramot kellene kérni mindenkitől. Papír nem lévén, a terítékem damasztyszalvétáját fogtam, s odaadtam Balász Imre festőművész barátomnak, aki mellett ült. Imre fejléceket rajzolt, a pontos órát is odaírta. Volt, akit le is rajzolt. Engem is. De volt, aki kommentált. „Bözödi György is itt vala s hál’Istennek semmit se halla” - írta Gyurka bácsi a 25. évfordulásra. Deák Tamás, Székely János, Varró Ilona is írt rá. Legalább 40–50 név szerepel mindegyiken. Ugyanezt megismételtem 1978-ban, a 25. évfordulón. Aztán itthon eltettem. Meg is feledkeztem róluk. Rendezgetéskor előkerültek néhány éve. Elgondolkoztam: ez érték, ennyi író, művész, alkotó aláírása egy helyen biztos még egy nincs a világon, s nekem kettő is van. Arra az elhatározásra jutottam, hogy felajánlom a Petőfi Irodalmi Múzeumnak. Ők relikviaként kezelték, és igényt tartottak rá. Sőt, kértek, hogy mindeképpen adjam nekik. Még fizettek is érte. Na, persze egy jelképes összeget. Én is megnyugodtam, hogy nem lesz az enyészete.

– *Több könyve és összeállítása jelent meg az utóbbi években (Osvát Kálmán: Motívumok, 2000; 101 vers Marosvásárhelyről, 2005; Írásnyomok, 2010; Kincsünk a szó, 2013; Zord Idő (1919-1921) antológia, 1998; megszerkesztett, sajtó alá rendezett több mint 100*

kötetet. Melyikre emlékszik a legszívesebben? Min dolgozik jelenleg; készül megírni emlékeit?

- Most állítottam össze harmadik kötetemet, *Írók, relikviák, emlékek* a címe. Az elmúlt kb. 10 év írásait, meg a '70-es-'80-as években a szerkesztőségi életről készített rövid feljegyzéseimet tartalmazza. Úgy állítottam össze a könyvet, hogy némileg emlékeket is felidézzen, tehát emlékirat helyett is szolgáljon. Ami, aki fontos volt számomra, ott megtalálható. S bár sokan kapacitáltak, hogy írjak emlékiratot, az olyan nagy munka lenne, amihez már nincs erőm. Jelenleg folytatom tovább a *Híres erdélyi magyarok* sorozatomat a Népújságban. Aztán, ki tudja? Mindig akad egy-egy felkérés, amit nehezen tudok visszautasítani. Hogy melyik könyvemet szeretem a legjobban? Nehéz erre válaszolni. A *Zord Idő antológia* már a '70-es években elkészült, a Kriterionnál volt, de sose fért bele a kiadói tervbe, aztán kiadtuk a Mentornál, amelynek én is részvényese voltam. Nagy munka volt az összeállítása. Ott és akkor megszerettem a lap felelős szerkesztőjét, Osvát Kálmánt, az éles szemű publicistát. S mivel életében nem jelent meg soha egy reprezentatív könyve, úgy döntöttem, eljött az idő. Beültem a könyvtárba, és kibogarásztam a *Zord Idő*n kívül más kiadott lapjait, készítettem egy válogatást, s a *Románia felfedezése* című útikönyvét, ami hihetetlenül érdekes adalék a mai romániai helyzet megértéséhez is egy kötetbe szerkesztettem. Ezért a könyvért megkaptam a MÚRE (Magyar Újságírók Romániai Egyesülete) Különdíját. Berde Mária *Szentségvívők* című regénye is mostohagyermeké volt a könyvkiadásnak, pedig az impériumváltás utáni világot, Marosvásárhely irodalmi, kulturális életét dolgozza fel, Osvát és lapjának története adta az alapot hozzá. Kulcsregény, aki ismeri a

korabeli Vásárhely vezető értelmiségét, könnyen rájuk ismer. A kortársak közül többek között Egyed Emese néhány verseskötetét szerkesztettem. Az első a *Madárcsontú versek* (Mentor, Marosvásárhely, 1993), a reveláció erejével hatott rám. Végre igazi szép, engem megérintő verseket olvashattam. De mindet szerettem. A *Három dió* című, gyermekverseket (Mentor, Marosvásárhely, 1997) tartalmazó kötetét a kislányom anyyira szerette, hogy néhány verset kívülről is megtanult. Balázs Ferenc szerelmes leveleskönyve, *Mesék, amiket neked írtam* (Mentor, 2007) szintén élmény volt, és nagyon szép kiadvány lett. Sorolhatnék még többet is, de az utolsó, amit a Mentornak szerkesztettem, a szívem egyik csücske, Jókai Mór *Egy az Isten* (Mentor, 2008) című regénye volt, amelyhez utószót is írtam. Első része Rómában történik, a második Torockóról és az unitáriusokról szól, arról, hogyan menekült meg a község 1849-ben a románok dúlásától. Jókait nagyon megérintette Torockó népe és az unitárius vallás. Mondom ezt a vallás- és lelkiismereti szabadság kihirdetésének 451-ik évében.

– *Meséljen gyermekkori éveiről, szüleiről, a gyökerekről, amelyek a Nyárád menti Szentgericére vezetnek vissza. Milyen kapcsolatot ápol a faluval?*

– A családom valóban Szentgericéről származik apai és anyai ágon is. Gyerekkorom legszebb éve mégis Sárpatakhoz köt. 1949-ben édesapámat oda helyezték ki felcsernek az orvosi rendelőbe. Mi a rendelő udvarán laktunk. Maga volt a paradicsom. Volt egy nagyon kedves játszótársam, Varga Andriskó. Együtt hancúroztunk naphosszat. Ínséges idők voltak, mi mégis boldogok voltunk. Egyszer, amikor szóba került az iskola meg a vakáció, Andriskó feltette az életbevágó kérdést: „Édecsanyám, a vakácsiót meg lehet enni?” Aztán 1950-ben

visszaköltöztünk a városba, nagy bánatomra. De apámat ide helyezték a Sanepidhez, nekem meg iskolába kellett mennem. 1961-ben leérettségiztem az Unirea-Egyesülés Középiskolában, utána jött az egyetemi felvételi, (annak is története van), amit sikeresen elvégeztem, s irány Márkod. Tehát Szentgericéről származik a család, édesanyám és édesapám is ott született, népes családból. Apámék tízen voltak testvérek, anyámék ötön. Korán elkerültek szolgálni, apám a szászokhoz, anyám a városba. A családnak otthon szüksége volt a pénzre a kisebb testvérek neveléséért. Mind elkerültek a faluból apám testvérei. Mára nincs különösebb kapcsolatom a faluval, mert egyetlen rokonom él ott csak, mind elmentek a faluból vagy kihaltak. Én már Vásárhelyen születtem és nőttem fel. Amíg élt nagyanyám, néha nála vakációztam meg édesanyám nővérénel. Ekkor ismertem meg a falut, életét, szokásait. Nekem a szülőfalu Szentgericét jelenti. No meg fiatal márkodi tanárként is módomban volt belülről látni a falut, s a különbséget, ami gyermekkortól élt bennem s a megélt valóság között.

- Fiatal diákként aktív tagja volt az egyetem filológia karán alakult diákszínjászó csoportnak, akik 1965-ben előadták Bolyai Farkas A párisi per című szomorújátékát. Milyen darabban játszott még azokban az években, és sohasem foglalkoztatta az a gondolat, hogy felvételizzen a színpadra?

- Elsőéves koromban is működtek a színjászók. Sok magyarszakos a színpadról jött át a felsőbb évesek közül, mert onnan eltanácsolták első év után. Akkor épp Molière *A tudós nők* című vígjátékát próbálták. Én is eljártam a próbákra, sűgő lettem, s másodszerereposztásban megkaptam a női főszerepet. Az előadást Szabó József Odzsa, a magyar színház jó nevű rendezője rendezte, akitől nagyon sokat tanultam a színházról, kortárs

költészetről, majd később Márton János vette át. Eljártam a városi színházszókhoz is. Játstam is, de már nem emlékszem a darab címére. Néha verset is mondtam, felolvastam, mert első éven, a beszédteszten kiderült, hogy ebben én vagyok a legjobb az évfolyamon. De az igazi nagy áttörés a Bolyai-darab bemutatása volt. Először is azért, mert ősbemutató volt. Soha nem játszták addig, s azóta sem. Márton János, a kolozsvári magyar színház jeles színésze rendezte. Az akkor még diák Vass Tamás, a kitűnő grafikus tervezte a díszletet. Elnyertünk vele minden lehetséges díjat az egyetemi versenyeken, én személy szerint az alakításommal a tartományi és országos szakaszon is első díjat. Vásárhelyen is vendégszerepeltünk 1965 őszén a Stúdió-teremben. Mindkét előadásunknak nagy sikere volt. Tanárain, Balogh Edgár, Jancsó Elemér biztattak, hogy a színpadon lenne a helyem... Fontolgattam is, még Kovács Györgyhez is elmentem tanácsért. Végül arra jutottunk, hogy egy jó tanár munkája hasznosabb, mint egy másod-harmadrendű színészé. Végül mégis korrektor, szerkesztő, tipográfus és publicista lettem.

– *Mondjon néhány szót családjáról.*

– Felneveltem egy elhagyott kislányt, fogadott gyermekem. Elvégezte a Károli Gáspár Református Egyetem tanító és óvónőképző szakát kitűnő eredménnyel. Szépen sikerült házasságából született két csodálatos fiúgyermek, az én drága unokáim. És készül a munkára, mert az őszön lejár a gyermeknevelésije. Az Isten is erre a pályára teremtette. Láttam én ezt rajta már ötödikes korában. Teréz anya mondta, ha egy életet megmentesz, már nem éltél hiába? Én megtettem, tiszta a lelkiismeretem, és büszke vagyok a lányomra.

– *Erdélyi magyar nőként, az emberi jogok és sérelmek harcosaként, hogyan látja az autonómia kérdésének megoldási lehetőségét?*

- Nem szeretnék politizálni, nem az én asztalom. Nem vagyok tagja semmilyen pártnak. Ahogy most mennek a dolgok, s a moston az eltelt 30 évet értem, az autonómiának sok esélyt nem adok, és ilyen formájában sok értelmét nem látom. Az igazi az lenne, transzilvanistaként is mondom ezt, ha Erdély külön régióként létezhetne, s azon belül a székelység kaphatna valamiféle autonómiát. Ami pedig a nők jogait illeti, hát arról lesújtó a véleményem. A kezdetektől a férfiak uralták a politikát a romániai magyar nemzetrész életében, a hímsovinizus uralkodott, s most is nehezen engedik be a nőket a döntéshozók közé, jóllehet számos országban bebizonyosodott, hogy a női vezetők könnyebben jutnak egyről a kettőre. De hát a férfiúi hiúság nagy erő!... S a nőkben sincs elég bátorság megmutatni erejüket. Az utóbbi időben mintha kezdett volna mozgolódni a női társadalom is.

- *Milyen elismerésben és kitüntetésben részesült élete folyamán?*

- Említettem már a diákszínjátzóknál elért sikereimet, meg a MÚRE-különdíjat. Öt éven keresztül a kövesdombi unitárius egyháznál szerveztem a *Csütörtöki társalgó* című heti találkozót, ahol gyakori vendég volt a Bölöni Domokos vezette *Súrlott Grádics irodalmi kör* is, meghívtam jeles embereket beszélgetésekre, meg aztán újságíróként publicisztikai írásaimban városunk s a magyar közösség érdekeiért emeltem szót. 2015-ben a Maros megyei EMKE tüntetett ki: „Kuti Márta részére a magyar közösségért végzett munkája elismeréseként” - ahogy írja az üvegplaketten.

Kérdezett: SZÉKELY FERENC

(Megjelent az Aranypénz. Születésnap beszélgetések c. interjúkötetben, Üveghegy Kiadó, Százhalombatta, 2019)

TARTALOM

Múltunk a jövőnk	5
Bolyai Farkas színműve Marosvásárhelyen	7
Székely János, a szerkesztő és levelezése	10
Székely János dedikációi	32
János úr emlékeimben	36
Farkas Árpád dedikációi	38
Évfordulós gondolatok Nagy Borbála íróról	44
A ládák titka	46
Tolnai Lajos szelleme	48
Lepsénynél még megvolt... ..	52
Molter Károly, ahogy én ismertem	55
Írók, szalvéták, relikviák	62
Akiket csak eltemettek s majdnem elfeledtek	65
Kriza és Bartók	68
Mátyás, a király ébresztése	70
Sípos Domokos emlékezete	72
Karácsony Benőről a kortársak szemével	79
Dávid Ferenc 500 éve	89
Bányavakság szarvasbikákkal	92
Élet és rekviem	95
Jussunk az anyanyelv	98
Szómagyarító	100
Nyelvháború	104
Kertészetünk: a szülőföld és az anyanyelv	106
„Utazás a világom körül” (Levélintervjú Osváth Jánossal)	108

„Jó társaságba keveredtem” (Beszélgetés Tomcsányi Máriával)	124
Címereink tudósa (Beszélgetés dr. Szekeres Attila heraldikussal)	131
Kalandom a berlini falnál	136
Álom vagy Hollandia	139
AnzikszoK	150
Déváról	150
Kismartonról	152
Albionból	153
Londonból	156
Gernyeszegről	157
Oláhdellőről	159
Márkodból	161
Mezőbergenyéről	163
Marossárpatakról	165
Szovátáról, a '70-es évekből	166
Küküllővárról	169
Marosvécs – Helikon, örök szerelmem	171
Naplótöredékek az Igaz Szóról, életemből	173
Egy élet Erdély irodalmáért (Beszélgetés Kuti Mártával, kérdezett: Székely Ferenc)	196

Marosvásárhelyen születtem (1944. január 23.), itt jártam elemi és középiskolába. Érettségi után a Babeş-Bolyai Egyetemen magyar nyelv- és irodalomból szereztem diplomát 1966-ban. Olyan szerencsés voltam, hogy évfolyamtársaim között tudhattam olyan későbbi kiválóságokat, mint Farkas Árpád vagy Király László. Rövid falusi tanárkodás után az *Igaz Szó* szépirodalmi folyóirathoz kerültem korrektornak, majd később kép- és tördelőszerkesztő voltam. 1990-től a lap *Látó* néven jelent meg. Nyugdíjazásomig itt dolgoztam. 1993-tól megalakítottuk a Mentor Kiadót. Szerkesztőként és tördelőként több mint 120 könyvet rendeztem sajtó alá a kiadónál. Közben elkezdtem publicisztikát és esszéket írni. Ezekből az írásokból két könyv állt össze: *Írásnyomok. A tipográfia ábécéje* (Impress Kiadó, 2010.) és *Kincsrünk a szó. Az anyanyelv szépségeiről mindenkinek* (Világhírnév Kiadó, 2013).

Az *Írók, relikviák, emlékek* a harmadik, legújabb könyvem írásait emlékirat helyett állítottam össze megjelent szövegeimből. Minden, ami fontos számomra munkás életemből, így vagy úgy fellelhető benne. Olyan emberekről írtam, akik irodalmi és közéletünk fontos szereplői voltak, s akikre emlékezni mindig jó és kell.

Fontosabb szerkesztett könyveim: *Zord Idő (1919–1921) antológia.* (1998), Berde Mária: *Szentségvivők.* Regény. (1999), Bolyai Farkas Drámái. (1999), Osvát Kálmán: *Motívumok.* (2000), Erdélyi lexikon (2002), *101 vers Marosvásárhelyről.* (2005). Kaptam díjakat is: MŰRE-különdíj Osvát Kálmán *Motívumok* c. válogatott írásainak gyűjteményéért 2000-ben, és 2013-ban a Maros megyei EMKE Értéktörtemtők-díját „a magyar közösségért végzett munkája elismeréseként” - ahogy írja a plaketten.

ISBN 978-606-8301-71-6

